Revue@dipr.be
REVUE DE DROIT INTERNATIONAL PRIVE

Tijdschrift@ipr.be
TIJDSCHRIFT VOOR INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT

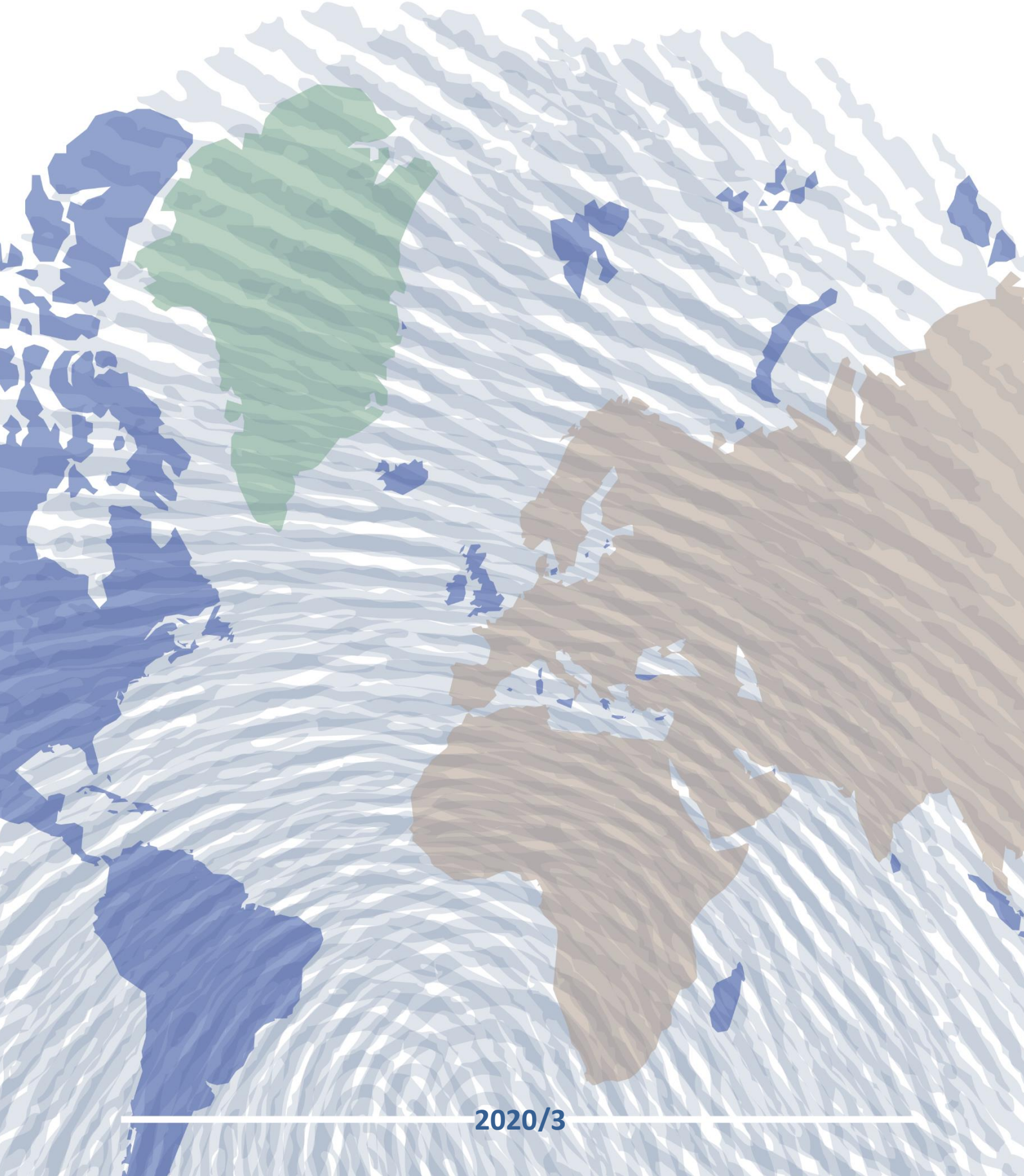

2020/3

19de jaargang –
19ième année

Redactie – Rédaction:
Ilse Couwenberg (Hof van Cassatie)
Johan Erauw (UGent)
Marc Fallon (UCLouvain la Neuve)
Stéphanie Francq (UCLouvain la Neuve)
Thalia Kruger (UAntwerpen)
Johan Meeusen (UAntwerpen)
Marta Pertegás Sender (UAntwerpen, UMaastricht)
Silvia Pfeiff (ULB)
Geert Van Calster (KU Leuven)
Cedric Vanleenhove (UGent)
Jinske Verhellen (UGent)
Patrick Wautelet (ULiège)

Samenstelling van dit nr. – Composition de ce n°:
Valerie De Ruyck – Jinske Verhellen

Uw bijdragen
Bijdragen voor het tijdschrift kunnen via e-mail worden toegezonden op het adres: tijdschrift@ipr.be. Het tijdschrift werkt met een double-blind peer review. Publicatie gebeurt alleen na controle door de redactieraad.

Vos contributions
Vos contributions pour la revue peuvent être envoyées à l'adresse suivante : revue@dipr.be. La revue fonctionne selon le système de double-blind peer review. La publication est soumise à l'accord du comité de rédaction.

Citeerwijze
Tijdschrift@ipr.be 2020/3

Mode de citation
Revue@dipr.be 2020/3

ISSN 2030-4072

INHOUD/CONTENU

RECHTSPRAAK/JURISPRUDENCE

Hof van Justitie, zaak C-73/19, Belgische Staat, Directeur-Generaal van de Algemene Directie Controle en Bemiddeling van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, thans Algemene Directie Economische Inspectie tegen Movic BV, Events Belgium BV, Leisure Tickets & Activities International BV, arrest van 16 juli 2020

Hof van Justitie, zaak C-80/19, E. E. in tegenwoordigheid van: Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notarė Virginija Jarienė, K.-D. E., arrest van 16 juli 2020

Hof van Justitie, zaak C-186/19, Supreme Site Services GmbH, Supreme Fuels GmbH & Co KG, Supreme Fuels Trading Fze tegen Supreme Headquarters Allied Powers Europe, arrest van 3 september 2020

Hof van Justitie, zaak C-98/20, mBank S.A. tegen PA, arrest van 3 september 2020

Hof van Justitie, zaak C-540/19, WV tegen Landkreis Harburg, arrest van 17 september 2020

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 januari 2019

Hof van Beroep Gent, arrest van 29 mei 2019

Hof van Beroep Gent, arrest van 7 november 2019

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 september 2020

RECHTSLEER/DOCTRINE

Willem Theus (PhD Researcher & Teaching Assistant, Institute for Private International Law, KU Leuven) - The Recognition and enforcement of foreign civil and commercial judgments in the GCC-states

ACTUALITEIT/ACTUALITÉ

Regelgeving / Réglementation

INHOUDSOPGAVE/TABLE DES MATIÈRES

RECHTSPRAAK/JURISPRUDENCE 4

Hof van Justitie, zaak C-73/19, Belgische Staat, Directeur-Generaal van de Algemene Directie Controle en Bemiddeling van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, thans Algemene Directie Economische Inspectie tegen Movic BV, Events Belgium BV, Leisure Tickets & Activities International BV, arrest van 16 juli 2020 4

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Artikel 1, lid 1 – Werkingssfeer – Begrip "burgerlijke en handelszaken" – Ter bescherming van consumentenbelangen door een overheidsinstantie ingestelde vordering tot staking van oneerlijke handelspraktijken 4

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Article 1er, paragraphe 1 – Champ d'application – Notion de "matière civile et commerciale" – Action en cessation de pratiques commerciales déloyales introduite par une autorité publique en vue de la protection des intérêts des consommateurs..... 4

Hof van Justitie, zaak C-80/19, E. E. in tegenwoordigheid van: Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notarė Virginija Jarienė, K.-D. E., arrest van 16 juli 2020 5

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 650/2012 – Werkingssfeer – Begrip "erfopvolging met grensoverschrijdende gevolgen" – Begrip "gewone verblijfplaats van de erflater" – Artikel 3, lid 2 – Begrip "gerecht"' – Onderwerping van notarissen aan de regels inzake rechterlijke bevoegdheid – Artikel 3, lid 1, onder g) en i) – Begrippen "beslissing" en "authentieke akte" – Artikelen 5, 7 en 22 – Forumkeuzeovereenkomst en keuze van het op erfopvolging toepasselijke recht – Artikel 83, leden 2 en 4 – Overgangsbepalingen 5

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 650/2012 – Champ d'application – Notion de "succession ayant une incidence transfrontière" – Notion de "résidence habituelle du défunt" – Article 3, paragraphe 2 – Notion de "juridiction" – Soumission des notaires aux règles de compétence judiciaire – Article 3, paragraphe 1, sous g) et i) – Notions de "décision" et d'"acte authentique" – Articles 5, 7 et 22 – Accord d'élection de for et de choix de la loi applicable à la succession – Article 83, paragraphes 2 et 4 – Dispositions transitoires..... 5

Hof van Justitie, zaak C-186/19, Supreme Site Services GmbH, Supreme Fuels GmbH & Co KG, Supreme Fuels Trading Fze tegen Supreme Headquarters Allied Powers Europe, arrest van 3 september 2020 6

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Artikel 1, lid 1 – Werkingssfeer – Burgerlijke en handelszaken – Rechterlijke bevoegdheid – Uitsluitende bevoegdheden – Artikel 24, punt 5 – Geschillen ten aanzien van de tenuitvoerlegging van beslissingen – Vordering van een internationale organisatie die gebaseerd is op immuniteit van executie en strekt tot opheffing van een conservatoir derdenbeslag alsmede tot het opleggen van een verbod om opnieuw beslag te leggen 6

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Article 1er, paragraphe 1 – Champ d'application – Matière civile et commerciale – Compétence judiciaire – Compétences exclusives – Article 24, point 5 – Litiges en matière d'exécution des décisions – Action d'une organisation internationale fondée sur l'immunité d'exécution tendant à la mainlevée d'une saisie-arrêt conservatoire ainsi qu'à l'interdiction de la pratiquer de nouveau 6

Hof van Justitie, zaak C-98/20, mBank S.A. tegen PA, arrest van 3 september 2020 7

Prejudiciële verwijzing – Artikel 99 van het Reglement voor de procesvoering van het Hof – Rechterlijke bevoegdheid in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Bevoegdheid van de gerechten van de lidstaat op het grondgebied waarvan de consument woonplaats heeft – Artikel 18, lid 2 – Door de ondernemer tegen de consument ingestelde rechtsvordering – Begrip "woonplaats van de consument" – Relevant tijdstip voor de vaststelling van de woonplaats van de consument – Overbrenging van de woonplaats van de consument na sluiting van de overeenkomst en vóór de instelling van het beroep 7

Renvoi préjudiciel – Article 99 du règlement de procédure de la Cour – Compétence judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Compétence des juridictions de l'État membre sur le territoire

duquel est domicilié le consommateur – Article 18, paragraphe 2 – Action intentée contre le consommateur par le professionnel – Notion de “domicile du consommateur” – Moment pertinent pour déterminer le domicile du consommateur – Transfert du domicile du consommateur après la conclusion du contrat et avant l’introduction du recours 7

Hof van Justitie, zaak C-540/19, WV tegen Landkreis Harburg, arrest van 17 september 2020 8

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Bevoegdheid inzake onderhoudsverplichtingen – Verordening (EG) nr. 4/2009 – Artikel 3, onder b) – Gerecht van de gewone verblijfplaats van de onderhoudsgerechtigde – Regresvordering ingesteld door een in de rechten van de onderhoudsgerechtigde gesubrogeerd openbaar lichaam 8

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Compétence en matière d’obligations alimentaires – Règlement (CE) no 4/2009 – Article 3, sous b) – Juridiction du lieu de la résidence habituelle du créancier d’aliments – Action récursoire introduite par un organisme public subrogé dans les droits du créancier d’aliments 8

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 januari 2019 9

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Toepassingsgebied – Artikel 3, 4 en 13 – Ongeoorloofde overbrenging – Gezagsrecht – Lichamelijk en geestelijk gevaar 9

Enlèvement d’enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) – Champ d’application – Article 3, 4 en 13 – Déplacement illicite – Le droit de garde – Danger physique ou psychique 9

Hof van Beroep Gent, arrest van 29 mei 2019 19

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Artikel 13 – Horen van kinderen 19

Enlèvement d’enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) –Article 13 – Audition des enfants 19

Hof van Beroep Gent, arrest van 7 november 2019 27

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Artikel 3, 4, 12 en 13 – Ongeoorloofde overbrenging – Lichamelijk en geestelijk gevaar – Inburgering – Belang van het kind..... 27

Enlèvement d’enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) –Article 3, 4 en 13 – Déplacement illicite – Danger physique ou psychique –Integration – Intérêt de l’enfant 27

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 september 2020 41

Echtscheiding – Internationale betekening – Artikel 40 Ger.W. – Internationale bevoegdheid – Artikel 3.1 Brussel IIbis – Territoriale bevoegdheid – Artikel 628 Ger. W. – Artikel 13 WIPR 41

Divorce – Signification internationale – Article 40 C. Jud. – Compétence international – Article 3.1 Bruxelles IIbis – Compétence territorial – Article 628 C. Jud. – Article 13 CODIP..... 41

RECHTSLEER/DOCTRINE 48

Willem Theus (PhD Researcher & Teaching Assistant, Institute for Private International Law, KU Leuven) - The Recognition and enforcement of foreign civil and commercial judgments in the GCC-states 48

ACTUALITEIT/ACTUALITÉ.....73

Regelgeving / Réglementation 73

RECHTSPRAAK/JURISPRUDENCE

Hof van Justitie, zaak C-73/19, Belgische Staat, Directeur-Generaal van de Algemene Directie Controle en Bemiddeling van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, thans Algemene Directie Economische Inspectie tegen Movic BV, Events Belgium BV, Leisure Tickets & Activities International BV, arrest van 16 juli 2020

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Artikel 1, lid 1 – Werkingssfeer – Begrip "burgerlijke en handelszaken" – Ter bescherming van consumentenbelangen door een overheidsinstantie ingestelde vordering tot staking van oneerlijke handelspraktijken

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Article 1er, paragraphe 1 – Champ d'application – Notion de "matière civile et commerciale" – Action en cessation de pratiques commerciales déloyales introduite par une autorité publique en vue de la protection des intérêts des consommateurs

Hier, vindt u de volledige tekst van dit arrest.

Ici, vous trouverez le texte intégral de cet arrêt.

Hof van Justitie, zaak C-80/19, E. E. in tegenwoordigheid van: Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notarė Virginija Jarienė, K.-D. E., arrest van 16 juli 2020

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 650/2012 – Werkingssfeer – Begrip "erfopvolging met grensoverschrijdende gevolgen" – Begrip "gewone verblijfplaats van de erflater" – Artikel 3, lid 2 – Begrip "gerecht"' – Onderwerping van notarissen aan de regels inzake rechterlijke bevoegdheid – Artikel 3, lid 1, onder g) en i) – Begrippen "beslissing" en "authentieke akte" – Artikelen 5, 7 en 22 – Forumkeuzeovereenkomst en keuze van het op erfopvolging toepasselijke recht – Artikel 83, leden 2 en 4 – Overgangsbepalingen

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 650/2012 – Champ d'application – Notion de "succession ayant une incidence transfrontière" – Notion de "résidence habituelle du défunt" – Article 3, paragraphe 2 – Notion de "juridiction" – Soumission des notaires aux règles de compétence judiciaire – Article 3, paragraphe 1, sous g) et i) – Notions de "décision" et d'"acte authentique" – Articles 5, 7 et 22 – Accord d'élection de for et de choix de la loi applicable à la succession – Article 83, paragraphes 2 et 4 – Dispositions transitoires

Hier, vindt u de volledige tekst van dit arrest.

Ici, vous trouverez le texte intégral de cet arrêt.

Hof van Justitie, zaak C-186/19, Supreme Site Services GmbH, Supreme Fuels GmbH & Co KG, Supreme Fuels Trading Fze tegen Supreme Headquarters Allied Powers Europe, arrest van 3 september 2020

> *Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Artikel 1, lid 1 – Werkingssfeer – Burgerlijke en handelszaken – Rechterlijke bevoegdheid – Uitsluitende bevoegdheden – Artikel 24, punt 5 – Geschillen ten aanzien van de tenuitvoerlegging van beslissingen – Vordering van een internationale organisatie die gebaseerd is op immuniteit van executie en strekt tot opheffing van een conservatoir derdenbeslag alsmede tot het opleggen van een verbod om opnieuw beslag te leggen*
>
> *Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Article 1er, paragraphe 1 – Champ d'application – Matière civile et commerciale – Compétence judiciaire – Compétences exclusives – Article 24, point 5 – Litiges en matière d'exécution des décisions – Action d'une organisation internationale fondée sur l'immunité d'exécution tendant à la mainlevée d'une saisie-arrêt conservatoire ainsi qu'à l'interdiction de la pratiquer de nouveau*

Hier, vindt u de volledige tekst van dit arrest.

Ici, vous trouverez le texte intégral de cet arrêt.

Hof van Justitie, zaak C-98/20, mBank S.A. tegen PA, arrest van 3 september 2020

Prejudiciële verwijzing – Artikel 99 van het Reglement voor de procesvoering van het Hof – Rechterlijke bevoegdheid in burgerlijke zaken – Verordening (EU) nr. 1215/2012 – Bevoegdheid van de gerechten van de lidstaat op het grondgebied waarvan de consument woonplaats heeft – Artikel 18, lid 2 – Door de ondernemer tegen de consument ingestelde rechtsvordering – Begrip "woonplaats van de consument" – Relevant tijdstip voor de vaststelling van de woonplaats van de consument – Overbrenging van de woonplaats van de consument na sluiting van de overeenkomst en vóór de instelling van het beroep

Renvoi préjudiciel – Article 99 du règlement de procédure de la Cour – Compétence judiciaire en matière civile – Règlement (UE) no 1215/2012 – Compétence des juridictions de l'État membre sur le territoire duquel est domicilié le consommateur – Article 18, paragraphe 2 – Action intentée contre le consommateur par le professionnel – Notion de "domicile du consommateur" – Moment pertinent pour déterminer le domicile du consommateur – Transfert du domicile du consommateur après la conclusion du contrat et avant l'introduction du recours

Hier, vindt u de volledige tekst van dit arrest.

Ici, vous trouverez le texte intégral de cet arrêt.

Hof van Justitie, zaak C-540/19, WV tegen Landkreis Harburg, arrest van 17 september 2020

Prejudiciële verwijzing – Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Bevoegdheid inzake onderhoudsverplichtingen – Verordening (EG) nr. 4/2009 – Artikel 3, onder b) – Gerecht van de gewone verblijfplaats van de onderhoudsgerechtigde – Regresvordering ingesteld door een in de rechten van de onderhoudsgerechtigde gesubrogeerd openbaar lichaam

Renvoi préjudiciel – Coopération judiciaire en matière civile – Compétence en matière d'obligations alimentaires – Règlement (CE) no 4/2009 – Article 3, sous b) – Juridiction du lieu de la résidence habituelle du créancier d'aliments – Action récursoire introduite par un organisme public subrogé dans les droits du créancier d'aliments

Hier, vindt u de volledige tekst van dit arrest.

Ici, vous trouverez le texte intégral de cet arrêt.

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 januari 2019

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Toepassingsgebied – Artikel 3, 4 en 13 – Ongeoorloofde overbrenging – Gezagsrecht – Lichamelijk en geestelijk gevaar

Enlèvement d'enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) – Champ d'application – Article 3, 4 en 13 – Déplacement illicite – Le droit de garde – Danger physique ou psychique

K.
wonende te […]
appellante, toegelaten tot de kosteloze rechtsbijstand (bij beslissing van het bureau voor rechtsbijstand van het hof alhier d.d. 12 juni 2018 nr. 2018/PD/114),

hebbende als raadsman mr. […] advocaat te […]

tegen

Procureur des Konings, optredende op verzoek van de Centrale Autoriteit, zijnde de Belgische Staat, FOD justitie, Directoraat-Generaal, Wetgeving, Fundamentele Rechten en Vrijheden, Internationale Samenwerking in burgerlijke zaken met kabinet te 1000 Brussel, Waterloolaan 115, optredend krachtens art. 28 van het Verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 namens **C.** geboren te […] op […] 1988 wonende te […]
geïntimeerde,

in hoger beroep vertegenwoordigd door de heer procureur-generaal bij het hof van beroep te Gent met kantoor te […]

wijst het hof het volgend arrest:

I. <u>Rechtspleging</u>

1. Bij verzoekschrift, ter griffie neergelegd op 3 juli 2018, heeft de appellante hoger beroep ingesteld tegen het vonnis dat op 26 maart 2018 - bij verstek ten aanzien van de appellante - werd verleend door de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 15de familiekamer, zoals in kort geding (familiedossier 430101-18-00348; rolnummer 18/818/A).

In conclusie, neergelegd ter griffie op 24 oktober 2018, stelde de geïntimeerde incidenteel hoger beroep in.

2. De zaak werd voor het hof ingeleid in raadkamer ter terechtzitting van 20 september 2018. De appellante werd gehoord bij monde van haar raadsman. Zij was tevens in persoon aanwezig, maar begreep onvoldoende Nederlands om te worden gehoord.

De geïntimeerde - met name de Procureur-generaal bij dit hof, optredende op verzoek van de Centrale Autoriteit namens de heer C. werd tevens gehoord in de persoon van advocaat-generaal […].

De zaak werd verwezen naar de wachtrol van deze kamer ter bepaling van de te volgen conclusietermijnen en de rechtsdag voor behandeling van de zaak.

Bij beschikking van 1 oktober 2018 werd bepaald dat het minderjarig kind A. zou worden gehoord.

Bij (afzonderlijke) beschikking van 1 oktober 2018 werden conclusietermijnen en een rechtsdag bepaald, naderhand gewijzigd bij beschikking van 4 oktober 2018.

3. De zaak werd vervolgens behandeld In raadkamer ter terechtzitting van 20 december 2018.

De raadsman van de appellante en de aanwezige appellante werden dan gehoord, de geïntimeerde bij monde van advocaat-generaal […].

De appellante werd bijgestaan door de aangestelde tolk, mevrouw […] geboren op […] die, na het afleggen van de door de wet vereiste eed, de gezegden van het Nederlands in het Spaans en omgekeerd heeft omgezet.

4. De dossiers van de rechtspleging en de overgelegde stukken werden ingezien.

De appellante legde vooraf, op 19 november 2018, ter griffie een dossier neer volgens een inventaris, die 16 stukken vermeldt.

De geïntimeerde legde vooraf, op 24 oktober 2018, ter griffie een dossier neer volgens een inventaris, die 8 stukken vermeldt. Op 26 november 2018 legde zij ter griffie nog een dossier neer met de navolgende stukken 9 tot en met 14.

Achteraan in het dossier van de rechtspleging in eerste aanleg bevinden zich ook nog stukken van de geïntimeerde (originelen en een dubbel), met de volgende nummering: I, II, III (1tot en met 14), IV, V, VI, VII, VIII (a enb).
Het betreft stukken volgens de inventaris gehecht aan het gedinginleidend verzoekschrift in eerste aanleg, uitgaande van de Centrale Autoriteit optredend voor de heer C.

Behoudens in de gevallen waarin conclusie mag worden genomen buiten de in art. 747 Ger.W. bedoelde termijnen nemen de laatste conclusies van de partijen, meer bepaald de conclusie van de appellante, neergelegd ter griffie op 19 november 2018, en de conclusie van de geïntimeerde, neergelegd ter terechtzitting van 20 december 2018, de vorm aan van syntheseconclusies. Voor de toepassing van art. 780, eerste lid, 3°, Ger.W. vervangen de syntheseconclusies alle vorige conclusies en desgevallend de gedinginleidende akte van de partij die de syntheseconclusie neerlegt (art. 748*bis* Ger.W.). Het onderwerp van de vordering wordt uitsluitend bepaald door de syntheseconclusies.

II. <u>Relevante feiten, voorgaanden en omschrijving van de vorderingen</u>

A. Door het hof weerhouden pertinente feiten

5. Het hof verwijst - in het bijzonder - naar het aanvraagformulier voor de onmiddellijke terugkeer van de minderjarige A. van 15 november 2017 bij de Centrale autoriteit van Chili (stuk II geïntimeerde), naar de verklaringen van de heer C. van 21 augustus 2018 en van 29 januari 2018 (aanvullend stuk 1 geïntimeerde en stuk VI geïntimeerde) en naar de verklaring van de appellante van 20 december 2017 (stuk V geïntimeerde).

Uit het geheel van de stukken waarop het hof vermag acht te slaan blijkt samengevat wat volgt:

- de appellante en de heer C. zijn de wettelijke ouders van het (nog minderjarige) kind A. geboren te […] (Chili) op […] 2005 (stuk III, 1 geïntimeerde);

- de ouders en het kind hebben de Chileense nationaliteit (stuk II geïntimeerde);

- de zeer jonge ouders (de moeder was 17 jaar en de vader 16 jaar op het ogenblik van de geboorte) woonden samen in Chili en namen (met steun van de familie aan vaderskant) dan de zorg voor hun kind op (stuk II geïntimeerde);

- in 2008 kwam er onbetwist een einde aan hun feitelijke relatie;

- na de breuk verbleef het kind gedurende bepaalde perioden bij de vader en/of de moeder (met voornamelijk wisselende leef-, woon- en werkomstandigheden voor de moeder) (aanvullend stavingstuk 1 geïntimeerde, niet ontkracht door de stukken van de appellante, o.a. de stukken 2 en 3; stuk 4 wordt ontkracht door stuk 3 geïntimeerde);

- A. woonde sedert haar geboorte tot de aanvang van het verblijf bij de moeder met haar in België onafgebroken in Chili, ging er naar de kinderopvang, naar school, oefende een hobby uit en ontving er gezondheidszorg, dit alles blijkbaar vooral in het vaderlijk milieu (stukken III, 4 tot en met 9 geïntimeerde, aanvullend stuk 2 geïntimeerde, stukken III 10 en 11 geïntimeerde);

- in maart 2016 verhuisde de appellante naar België; zij vervoegde er haar echtgenoot, de heer […] (van Colombiaanse nationaliteit), met wie zij op […] 2013 was gehuwd en die in België asiel had aangevraagd (stuk V geïntmeerde); het koppel heeft twee kinderen, […] geboren op […] en […] geboren op […] (stuk V geïntmeerde);

- A. verbleef, na het vertrek van de moeder naar België, niet betwist uitsluitend bij de vader in Chili van begin 2016 tot 11 mei 2017;

- de vader stond een tijdelijk bezoek van het kind aan de moeder in België toe, volgens wederzijdse afspraak voor een periode van 7 mei 2017 tot uiterlijk 20 juni 2017 (stukken III, 2 en 3 geïntimeerde);

- schoolverzuim werd door de school in Chili voor de periode van het bezoek van het kind aan de moeder in België (11mei 2017 tot en met 12 juni 2017) toegestaan, op voorwaarde dat het kind na verstrijken van de toegestane termijn de lessen opnieuw zou hernemen (stuk II, 8 geïntimeerde);

- het kind vertrok op 11 mei 2017 met een vriendin van de moeder naar België (stuk III, 12 geïntimeerde; verslag van verhoor van A. van 10 oktober 2018);

- de terugvlucht was voorzien op 9 juni 2017 (hetzij de datum die voor de terugkeer ook voorzien was op de machtiging verleend door appellante; stuk III, 3 appellante), maar het kind keerde niet terug alhoewel dat de bedoeling was (verslag verhoor minderjarige van 10 oktober 2018);

- vanaf 1 september 2017 volgde het kind in Roeselare een onthaalklas (OKAN); voor het lopend schooljaar 2018-2019 is zij ingeschreven in het […]; voor haar hobby's is zij ingeschreven in […] (stukken 10, 11, 12, 13, 15, 16 appellante; stuk V geïntimeerde);

- vanaf november 2017. krijgt A. psychologische begeleiding te […] (stuk 14 appellante);

6. Op 4 juni 2017 deelde de appellante aan de heer […] volgens hem mee dat ze het besluit had genomen dat A. bij haar in België zou blijven wonen en dat ze haar niet meer zou laten terugkeren naar Chili.

Ondanks het uitdrukkelijk verzet van de vader was en blijft de moeder (ook na het uitvoerbaar bestreden verstekvonnis tot terugkeer) niet bereid het kind te laten terugkeren naar Chili en wil(de) zij dat A. voor wie er ook een asielaanvraag zou lopen, in België verblijft (stuk V geïntimeerde; aanvullend stuk 4 geïntimeerde).

De heer C. wendde zich tot de Centrale Autoriteit van Chili voor het indienen van een terugkeerverzoek, nadat hem op 8 september 2017 rechtsbijstand was verleend (stukken I en II en stuk lII,13 geïntimeerde).

Op 1 maart 2018 werd door de procureur des Konings te Gent, ingevolge het verzoek van de Centrale Autoriteit in België namens de heer C. van 21 november 2017, ter griffie in eerste aanleg een verzoekschrift neergelegd teneinde de onmiddellijke terugkeer van het kind naar Chili te horen bevelen, alsook te bevelen dat het kind haar hoofdverblijfplaats heeft op het adres van de vader.

B. Het bestreden (verstek)vonnis en de vorderingen in hoger beroep

7.1. Bij het bestreden vonnis zoals in kort geding van 26 maart 2018 werd - bij verstek ten aanzien van de appellante - geoordeeld als volgt (citaat):

"(…)

Met inachtneming van :
- artikel 2 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken,
- het Verdrag van 's-Gravenhage van 25 oktober 1980 betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, die gericht is op de onmiddellijke terugkeer van het kind, zoals geregeld door de artikelen 1322bis e.v. Ger. W.;

Verklaart de vordering ontvankelijk en in de hierna bepaalde mate gegrond,

Beveelt de terugkeer van het A. geboren te […] op […] 2005, naar de woning van C., geboren te […] op […] 1988, wonende te Chili, […] binnen de maand na betekening van vonnis,

Veroordeelt mevrouw tot de betaling van de kosten van het geding,

Zegt dat deze beslissing rechtens uitvoerbaar Is bij voorraad niettegenstaande alle verhaal en zonder zekerheidstelling

(…)".

7.2. Ter terechtzitting van 21 maart 2018 vorderde de Procureur des Konings de hoofdveroordeling te koppelen aan een dwangsom.
De eerste rechter ging niet in op deze uitbreiding van eis, aangezien dat voor de appellante, die verstek liet gaan, 'een verzwaring van haar toestand zou kunnen teweegbrengen waarvan zij vooraf niet in kennis werd gesteld' (citaat).

8. A. werd op 10 oktober 2018 door de voorzitter van deze kamer van dit hof gehoord, waarvan verslag werd opgemaakt.

Zij werd bijgestaan door de aangestelde tolk, mevrouw […], geboren op […] die na het afleggen van de door de wet vereiste eed de gezegden van het Nederlands in het Spaans en omgekeerd heeft omgezet.

9. De appellante vordert in haar syntheseconclusie, ter griffie neergelegd op 19 november 2018, voor het hof (citaat):

"(…)

Het hoger beroep ontvankelijk en gegrond te verklaren;

Het bestreden vonnis van de G15 kamer van de rechtbank van eerste Aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, van 26.03.2018, aldaar gekend onder het rolnummer 18/818/A, teniet te willen doen en te hervormen.

Te zeggen voor recht dat de onmiddellijke terugkeer van A. ongegrond is.

Geïntimeerde te veroordelen tot de kosten van het geding; inclusief de wettelijk geïndexeerde rechtsplegingsvergoeding.

(…)".

10. De geïntimeerde vordert in haar syntheseconclusie, ter griffie neergelegd ter terechtzitting van 20 december 2018, voor het hof (citaat):

"(…)

Het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, dd.26.03.2018 te bevestigen, in zoverre het in toepassing van het verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, zoals geregeld in artikel 1322 bis e.v. Ger. W., de onmiddellijke terugkeer van het kind A. (geboren te […] op […] 2005) naar Chili heeft bevolen.

Rechtdoende op incidenteel beroep appellante tevens te veroordelen tot betaling van een dwangsom van 500 euro per dag bij niet uitvoering van de beslissing.

Appellante tevens te veroordelen tot de kosten van beide aanleggen, of uiterst subsidiair de kosten om te slaan gelet op het familierechtelijk karakter van het geschil.

(…)"

III. <u>Beoordeling</u>

C. De ontvankelijkheid van het principaal hoger beroep en van het incidenteel hoger beroep

11. Het bestreden vonnis werd op 12 juni 2018 aan de appellante betekend (stuk van de geïntimeerde, neergelegd ter griffie op 3 oktober 2018 en gevoegd in het dossier van de rechtspleging in eerste aanleg).

Op 3 juli 2018 werd een verzoekschrift hoger beroep neergelegd ter griffie van dit hof.

Het hoger beroep is tijdig en regelmatig naar de vorm. Het is ontvankelijk.

Ook het incidenteel hoger beroep werd regelmatig ingesteld.

Beide hogere beroepen zijn ontvankelijk.

D. De gegrondheid van het principaal hoger beroep

12. In toepassing van, meer in het bijzonder, art. 1322*quinquies* Ger. W. juncto art. 1322*bis*, § 1, 2° Ger. W. werd op 1 maart 2018 door de procureur des Konings bij het parket Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, optredend op verzoek van de Centrale Autoriteit namens de heer C. het verzoekschrift tot onmiddellijke terugkeer van het kind neergelegd.

Overeenkomstig artikel 633*sexies*,§ 1 Ger. W. was de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, als rechtbank die zitting houdt ter zetel van het hof van beroep in wiens rechtsgebied het kind aanwezig is op het tijdstip van de neerlegging van het verzoekschrift, bevoegd om van het verzoekschrift tot terugkeer conform artikel 1322*bis* Ger. W. kennis te nemen.

De appellante kwalificeert het door haar uitgeoefend rechtsmiddel als een hoger beroep tegen het verstekvonnis. Het hof van beroep Gent is bevoegd daarvan kennis te nemen.

13. De toepassingsvoorwaarden van art. 4 Haags Kinderontvoeringsverdrag zijn vervuld.

Het hof stelt immers vast dat de gewone verblijfplaats van het kind in Chili, als Verdragsluitende Staat, onmiddellijk voorafgaand aan de vasthouding door de appellante van het kind in België, als dusdanig niet is betwist. A. had op het ogenblik van de vasthouding bovendien nog niet de leeftijd van 16 jaar bereikt.

Uit de opsomming van de relevante feiten sub II. A. blijkt ten overvloede dat de gewone verblijfplaats van het kind - als plaats waar het kind het zwaartepunt van zijn affectieve, familiale, educatieve en sociale belangen had voorafgaand aan de vasthouding door de moeder in België en ongeacht de verblijfplaats van de ouders - wel degelijk in Chili was (P. Lambersy en C. Vergauwen, "De rechtspleging inzake internationale kinderontvoering door een ouder"" in P. Senaeve (ed.), Handboek Familieprocesrecht, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, nr. 1806).

14. De appellante voert als beroepsgrief onder IV.1. van haar syntheseconclusie aan dat er geen sprake zou zijn 'van een ongeoorloofde overbrenging of niet doen terugkeren van een kind'.

De toets van de toepassingsvoorwaarde van art. 3 Haags Kinderontvoeringsverdrag dringt zich op.

14.1. De appellante voert aan - zoals hierna blijkt tevergeefs - dat er in deze geen inbreuk op het gezagsrecht zou zijn aangetoond.

Art. 5, a) Haags Kinderontvoeringsverdrag omschrijft het 'gezagsrecht' als 'het recht dat betrekking heeft op de zorg voor de persoon van het kind, en in het bijzonder het recht over zijn verblijfplaats te beslissen'.

De appellante houdt voor de uitsluitende uitoefening van het ouderlijk gezag te hebben, als ouder bij wie A. vooral verbleef.
Op grond van het feitenrelaas onder II.A. faalt dit feitelijk argument nu er vooral verblijf was van het kind in Chili bij de vader en zelfs uitsluitend bij hem vanaf het vertrek van moeder naar België in maart 2016.

Haar verklaring (stuk 4 geïntimeerde) als zou het gezagsrecht in Chili automatisch aan de moeder worden gegeven en als zou zij met 'haar ex-echtgenoot' (terwijl er geen huwelijk was) een mondelinge afspraak zijn gemaakt dat A. in België zou komen wonen, is niet geloofwaardig en overigens niet bewezen door stukken.

14.2. Beide partijen verwijzen terecht naar de toepassing van het Chileens recht, als recht van de Staat van voormelde gewone verblijfsplaats van het kind wat betreft het toegekende gezagsrecht.

Onder stuk IV legt de geïntimeerde de door de verwijzende Chileense Centrale Autoriteit op 4 oktober 2017 overgemaakte toepasselijke Chileense wetgeving voor.

De appellante laat correct gelden dat er te dezen geen sprake is van overeenkomsten of van een rechterlijke beslissing in de zin van art. 225 Chileens Burgerlijk wetboek.

De stukken III,2 en III,3 van de geïntimeerde behelzen de machtiging, enerzijds, notarieel van de vader van 13 april 2017 en, anderzijds, consulair van de moeder van 3 mei 2017 voor hun minderjarig kind om het land te verlaten onder de vermelde voorwaarden.

Het stuk III,2 van de geïntimeerde (machtiging van de vader) verduidelijkt dat het document geen bevoegdheid geeft tot adoptie van het kind, noch voor het wijzigen van haar definitieve verblijfplaats.

Op het stuk III,3 van de geïntimeerde (machtiging van de moeder) staat expliciet onder 'Nota bene' vermeld wat volgt:
'(...) Als de ouders zijn gescheiden, en slechts een de wettelijke voogdij heeft, dan moet dat worden vermeld In dit document, hetzelfde in het geval dat een van de ouders is overleden of niet In staat is om het document te ondertekenen (…)'.
Dergelijke vermelding ontbreekt.

De voormelde machtigingen werden verstrekt op grond van art. 49 van de Chileense Wet nr 16.618.

14.3. Overeenkomstig art 3 Haags Kinderontvoeringsverdrag wordt het overbrengen of het niet doen terugkeren van een kind als ongeoorloofd beschouwd:

a/ Indien dit geschiedt in strijd met het gezagsrecht, dat is toegekend aan een persoon, een instelling of enig ander lichaam, alleen of gezamenlijk, ingevolge het recht van de Staat waarin het kind onmiddellijk voor zijn overbrenging of vasthouding zijn gewone verblijfplaats had en

b/ dit recht alleen of gezamenlijk daadwerkelijk werd uitgeoefend op het tijdstip van het overbrengen of het niet doen terugkeren, dan wel zou zijn uitgeoefend, indien een zodanige gebeurtenis niet had plaatsgevonden.

De machtiging van 13 april 2017 van de vader voor de minderjarige dochter beoogt om (vergezeld van een nader bepaalde volwassen derde) 'het nationaal grondgebied van Chili te verlaten met bestemming elk willekeurig land van het Europees continent en vervolgens Chili opnieuw binnen te komen vanaf 7 mei 2017 tot en met 20 juni 2017'.

De overbrenging van de minderjarige van Chili naar België is als dusdanig niet ongeoorloofd.

Nu evenwel de appellante (moeder) geen toestemming van de vader had om de minderjarige in België te houden na 20 juni 2017 en zij dit desalniettemin deed, is er gehandeld in strijd met zijn gezagsrecht en sprake van een ongeoorloofde vasthouding in België van de minderjarige door de moeder op grond van artikel 3 en 5 Haags Kinderontvoeringsverdrag.

15. De appellante voert als 'beroepsgrief' onder IV.2. van haar syntheseconclusie aan dat 'A. reeds is geworteld in haar nieuwe omgeving'.

Dat het kind inmiddels zou zijn geworteld in haar nieuwe omgeving is een argument ex art. 12 Haags Kinderontvoeringsverdrag. Dit kan ter zake slechts worden ingeroepen in het geval van een verzoek tot terugbrenging dat is gedaan na het verstrijken van de termijn van één jaar sedert het niet doen terugkeren.

De uitreistoestemming gold tot 20 juni 2017, datum waarop het kind niet terugkeerde. Het gedinginleidend verzoekschrift in eerste aanleg werd neergelegd door de geïntimeerde op 1 maart 2018. Het aanvraagformulier bij de Chileense Centrale Autoriteit dateert van 15 november 2017. Het verzoek van de Centrale Autoriteit in België aan het openbaar ministerie dateert van 21 november 2017.

Het is derhalve- in de concrete omstandigheden van de zaak bij gebreke van weerlegging van het voormeld argument van een tijdig geformuleerd terugkeerverzoek uitgaande van de vader binnen één jaar na het niet doen terugkeren, niet aan de orde de al dan niet integratie van het kind in België te onderzoeken.

16. De appellante voert als 'beroepsgrief' onder IV.3. van haar syntheseconclusie aan: 'bij terugkeer bestaat het risico dat het kind wordt blootgesteld aan een geestelijk gevaar of in een ondraaglijke toestand zal worden geplaatst'.

De appellante faalt in haar bewijslast aan te tonen dat er een ernstig risico bestaat dat A. bij haar terugkeer zou worden blootgesteld aan een lichamelijk of geestelijk gevaar of dat zij op een andere wijze in een ondraaglijke toestand zou worden gebracht in de zin van art. 13, eerste lid b) Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Deze weigeringsgrond kan slechts in exceptionele en extreme gevaarsituaties worden toegepast (o.a. terugkeer naar een gebied in oorlog of met hongersnood, gevaar voor manifeste verwaarlozing of mishandeling).

De door de appellante in dit verband aangebrachte argumentatie – meer bepaald dat A. in Chili een laag zelfbeeld had dat door het vaderlijk milieu niet werd onderkend, dat zij in België psychologische begeleiding krijgt, dat zij een kwetsbare puber is die zich in België goed voelt en voor wie een terugkeer nefast zou zijn, dat het kind nood heeft aan haar moeder die niet kan terugkeren naar Chili (wegens haar asielstatus en het uitbouwen van een nieuw leven in België) – volstaat geenszins ter verantwoordig van de weigeringsgrond van art. 13, eerste lid b) Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Het hof dient zich te onthouden van een beoordeling van een redengeving inzake het ouderlijk gezag en/of verblijf. Een gevaarsituatie in het vaderlijk milieu is niet objectief bewezen, evenmin als een abnormaal onveilige situatie voor A. in Chili.

Indien A. (verder) nood zou blijken te hebben aan psychologische begeleiding, is ongetwijfeld dergelijke zorgverstrekking ook in Chili voorhanden.

17. De appellante voert als 'beroepsgrief' onder IV.4. van haar syntheseconclusie aan: 'geïntimeerde oefende het recht betreffende het gezag niet daadwerkelijk uit'.

Deze beroepsgrief komt neer op het inroepen van de weigeringsgrond van art. 13, eerste lid a) Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Het hof verwijst naar hetgeen hoger onder randnummer 14.1. reeds werd overwogen.

De vage verklaringen van A. tijdens haar verhoor over haar verblijf bij elke ouder zijn niet bindend en ondergeschikt aan de bevindingen van het hof op grond van de voorgelegd stukken (cf. randnummer 5).

Dat de vader - inderdaad met bijstand van zijn familie voor de feitelijke opvoeding en zorg - een wezenlijke bijdrage op zich nam voor de ontwikkeling van het kind en zich haar belangen aantrok is bezwaarlijk te betwisten.

Het is overigens de moeder zelf die het kind vanaf maart 2016 (haar verhuizing naar België) zonder enig voorbehoud achterliet bij de vader in Chili, waarbij hij - in het vaderlijk milieu - exclusief instond voor haar zorg, onderhoud en opvoeding.

18. De appellante voert als 'beroepsgrief' onder IV.5. van haar syntheseconclusie aan: 'A. verzet zich tegen een terugkeer naar Chili'.

De rechterlijke autoriteit kan, krachtens art. 13, 2de lid Haags Kinderontvoeringsverdrag weigeren de terugkeer van het kind te gelasten, indien zij vaststelt dat het kind zich verzet tegen zijn terugkeer en een leeftijd en een mate van rijpheid heeft bereikt, die rechtvaardigt dat met zijn mening rekening wordt gehouden.

A. is inmiddels 14 jaar en kreeg, hangende de beroepsprocedure, terecht de kans te worden gehoord.

Een fundamenteel verzet van A. tegen een terugkeer naar Chili is niet verwoord in het verslag van 10 oktober 2018. Het meisje gaf enkel aan in die hypothese om bepaalde redenen gelukkig te zullen zijn, om andere redenen triest. Ze ziet haar beide ouders graag en wil voor geen van beide kwaad.

A. zegt wel liever in België te willen blijven.

Deze loutere voorkeur voor een verder verblijf in België - bijvoorbeeld omdat de school hier leuk is, omdat de psycholoog het meisje helpt oplossingen te vinden voor haar problemen, omdat zij hier een eigen kamer heeft, omdat zij denkt aan haar toekomst - zijn voor het hof alvast niet doorslaggevend om te beslissen tot een niet-terugkeer.

Het belang van het kind is immers niet te reduceren tot een sterk gevoel van loyauteit ten aanzien van de moeder evenmin als de mogelijks betere materiële leefomstandigheden in België. Die zijn zelfs precair (gelet op een niet bewezen asielstatuut).

Het contact van het kind met beide ouders is integendeel een fundamenteel recht waarover dient te worden gewaakt.

19. Tenslotte beweert de appellante onder IV.5 van haar syntheseconclusie dat de vader niet in staat zou zijn om bij haar terugkeer de zorg voor A. op te nemen, terwijl – het zij herhaald - zij eerder meerdere malen de zorg aan de vader overliet.

Art. 19 Haags Kinderontvoeringsverdrag bepaalt overigens dat de te wijzen terugkeerbeslissing geen invloed heeft op de grond van de zaak (het 'gezagsrecht'), die dient beoordeeld te worden in functie van het belang van het kind door de bodemrechter.

20. De appellante slaagt niet in het doen weerhouden van enige - hoe dan ook strikt te interpreteren - weigeringsgrond, zoals voorzien in het Haags Kinderontvoeringsverdrag, die van aard is het hof te doen besluiten tot de niet-terugkeer van het kind.

D. De gegrondheid van het incidenteel hoger beroep

21. Gelet op de informatie in het dossier mag er worden verwacht dat de appellante zich hardnekkig zal verzetten tegen een terugkeer van het kind naar Chili, minstens geen medewerking zal verlenen. Alle pogingen tot een vrijwillige terugkeer van het kind naar Chili hebben tot niets geleid (aanvullend stuk 4 geïntimeerde).

Het opleggen van een dwangsom, zoals gevorderd, komt passend voor temeer de appellante geen enkel concreet verweer voert op het incidenteel hoger beroep, waarvan akte.

E. De gerechtskosten

22. De appellante wordt als in het ongelijk gestelde partij verwezen in de kosten van deze aanleg. De gelijkluidende beslissing in eerste aanleg blijft om dezelfde reden overeind.

23. Het hof wijst de andersluidende conclusies van de hand als overbodig of ter zake niet dienstig of ontoereikend.

OM DEZE REDENEN,
HET HOF, rechtdoende op tegenspraak,

gelet op art. 24 van de Wet van 15 juni 1935 op het gebruik van talen in gerechtszaken;

verklaart het principaal hoger beroep en het incidenteel hoger beroep ontvankelijk;

wijst het principaal hoger beroep af als niet gegrond;

verklaart het incidenteel hoger beroep als volgt gegrond;

bevestigt het bestreden vonnis binnen de perken van het principaal hoger beroep met dien verstande dat:

- gezegd wordt voor recht dat de appellante een dwangsom van 500,00 euro (vijfhonderd euro) zal verbeuren per dag bij de vastgestelde weigering tot niet-uitvoering van de beslissing tot terugkeer;

verwijst de appellante in de gerechtskosten van deze aanleg;

verstaat dat deze gerechtskosten - in debet gelet op de rechtsbijstand - niet nuttig te vereffenen zijn bij gebreke van opgave;

zegt voor recht dat art. 1024 Ger.W. onverminderd geldt;

Aldus gewezen en uitgesproken in openbare terechtzitting van het Hof van beroep te Gent, elfde ter kamer, zetelend als familiekamer, van 17 januari 2019.

Aanwezig: Sabine De Bauw,kamervoorzitter
Fran De Coen, griffier

Hof van Beroep Gent, arrest van 29 mei 2019

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Artikel 13 – Horen van kinderen

Enlèvement d'enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) – Article 13 – Audition des enfants

Zie ook eindarrest Hof van Beroep Gent, arrest van 7 november 2019.

M.
wonende te […]
appellante,

hebbende als raadsman mr. […] advocaat te […]

tegen

De Procureur des Konings, optredend op verzoek van de Centrale Autoriteit, zijnde de Belgische Staat, FOD Justitie, Directoraat-Generaal, Wetgeving, Fundamentele Rechten en Vrijheden, Internationale Samenwerking in burgerlijke zaken met kabinet te […] optredende krachtens artikel 28 van het Verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 namens **S.** geboren te […] op […] 1967, wondende te […]
die woonst kiest op het kantoor van de Procureur des Konings te […]
geïntimeerde

In hoger beroep vertegenwoordigd door de heer procureur-generaal bij het hof van beroep te Gent met kantoor te […]

wijst het hof het volgend arrest:

I. <u>Rechtspleging</u>

1. Bij verzoekschrift, ter griffie neergelegd op 16 januari 2019, heeft de appellante hoger beroep ingesteld tegen het vonnis dat op 30 november 2018 - bij verstek ten aanzien van de appellante - werd verleend door de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 15de familiekamer, zetelend zoals in kort geding (familiedossier 430101-18-01568; rolnummer 18/3391/A).

De zaak werd voor het hof ingeleid in raadkamer ter terechtzitting van 7 februari 2019. De appellante werd gehoord bij monde van haar raadslieden en in persoon. De geïntimeerde werd gehoord in de persoon van advocaat-generaal […]

De heer S. was tevens in persoon aanwezig en werd gehoord. Hij werd hierbij bijgestaan door de aangestelde tolk, mevrouw […] die na het afleggen van de door de wet vereiste eed de gezegden van het Nederlands in het Spaans en omgekeerd heeft omgezet.

In toepassing van artikel 1253*ter*/1,§2 Ger.W. hoorde de voorzitter de partijen over de wijze waarop ze getracht hebben om het geschil op minnelijke wijze op te lossen voor de Inleiding van de zaak en om vast te stellen of een minnelijke oplossing overwogen kon worden.

In toepassing van artikel 1253*ter*/3, §1 Ger.W. stelde de voorzitter de partijen voor om de mogelijkheid van een minnelijke schikking of bemiddeling te onderzoeken.
Partijen kwamen conclusietermijnen overeen en de zaak werd voor behandeling gesteld op 25 april 2019.

Ter terechtzitting van 25 april 2019 werd de zaak in raadkamer behandeld.

De appellante werd gehoord bij monde van haar raadslieden en in persoon. De geïntimeerde werd gehoord in de persoon van advocaat-generaal […]

De dossiers van de rechtspleging en de overgelegde stukken werden ingezien.

De appellante legde ter terechtzitting een dossier neer dat, volgens een inventaris en gecollationeerd, 21 stukken vermeldt. Op 17 april 2019 legde zij ter griffie een aanvullend stuk 22 neer.

De geïntimeerde legde vooraf ter griffie, op 1 maart 2019, een dossier neer dat, volgens een inventaris, 17 aanvullende stukken vermeldt.

Bovendien bevinden bepaalde stukken van de geïntimeerde - volgens een inventaris I.1-2, II. 1-9, II, III. 1-3, IV. en aangewend in eerste aanleg - zich nog in het dossier van de rechtspleging van eerste aanleg.

Behoudens in de gevallen waarin conclusie mag worden genomen buiten de in artikel 747 Ger.W. bedoelde termijnen nemen de laatste conclusies van de partijen, meer bepaald de conclusie van de appellante, neergelegd ter griffie op 26 maart 2019, en de conclusie van de geïntimeerde, neergelegd ter griffie op 1 maart 2019, de vorm aan van syntheseconclusies. Voor de toepassing van artikel 780, eerste lid, 3°, Ger.W. vervangen de syntheseconclusies alle vorige conclusies en desgevallend de gedinginleidende akte van de partij die de syntheseconclusie neerlegt (artikel 748*bis* Ger.W.). Het onderwerp van de vordering wordt uitsluitend bepaald door de syntheseconclusies.

II. <u>Relevante feiten, voorgaanden en omschrijving van de vorderingen</u>

A. Samenvatting van door het hof weerhouden pertinente feiten

2. De minderjarige A. werd geboren te […] (Spanje) op […] 2009 uit de relatie (en het geregistreerd partnerschap) van de appellante (moeder) en de heer S. (stuk I, 1 geïntimeerde).

Op 10 september 2012 troffen de ouders een regeling omtrent A. als volgt (in essentie wat betreft de ter beoordeling van de in het hoger beroep relevante punten):

- de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag;
- het hoofdverblijf van het kind bij de moeder;
- een omgang met de vader twee late namiddagen om de week (dinsdag en donderdag van 16u30 tot 19u30) en elk ander weekend van vrijdag na school tot zondag 19 u en de helft van de schoolvakanties;
- de vader mag telefonisch of via ander audiovisuele of elektronische middelen op verstandige tijden met het kind communiceren;
- indien het kind ziek is en niet naar de vader kan komen, mag deze hem op het domicilie volgens afspraak met de moeder bezoeken;
- tijdens de vakanties dienen de ouders met elkaar af te spreken waar het kind zal verblijven en een adres en telefoonnummer door te geven; tevens mogen de ouders met het kind in deze periodes communiceren telefonisch of via ander audiovisuele of elektronische middelen.

Deze overeenkomst werd bekrachtigd bij vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te […] (Spanje) van 4 november 2013 (stuk II.4 geïntimeerde).
Beide ouders woonden toen in Spanje en A. liep sedert 2012 ook school in Spanje. Tijdens het schooljaar 2017-2018 zat hij in het derde leerjaar basisonderwijs (stuk II. 7 geïntimeerde).

Op 5 april 2017 reisde de appellante (moeder) - met A. naar België voor een vakantiebezoek, waartoe de vader zijn toestemming gaf. Zij zouden terugkeren op 12 april 2017. Zij keerden evenwel niet terug.

Op 22 april 2017 stuurde de appellante (moeder) een mailbericht naar de vader met de melding dat zij niet meer terugkeerden naar Spanje en dat A. school zou lopen in België (stuk 11.8 geïntimeerde).

De vader uitte zijn verzet (aangiftes bij de politie van […] (Spanje) op 11 en 22 april 2017 (stukken II.5 en II.6 geïntimeerde)).

De vader wendde zich op 22 september 2017 tot de Spaanse Centrale Autoriteit voor het indienen van een terugkeerverzoek. Dit verzoek werd op 10 april 2018 door de Belgische Centrale Autoriteit overgemaakt aan het openbaar ministerie (stuk II, 1 geïntimeerde).

De appellante (moeder) bleef - dit bij herhaling - weigeren om het kind op vrijwillige basis naar Spanje te laten terugkeren (verhoor door de politie op 19 april 2018 en op 27 september 2018: stukken lll.1 en III.3 geïntimeerde).

Op 8 oktober 2018 legde de procureur des Konings te Gent het verzoekschrift inzake de terugkeerprocedure neer ter griffie.

B. Het bestreden (verstek)vonnis en de vorderingen in hoger beroep

3.1. Bij het bestreden vonnis van 30 november 2018 werd - bij verstek ten aanzien van de appellante - geoordeeld als volgt (citaat):

"(…)

Met inachtneming van :

- *artikel 2 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken,*

- *het Verdrag van 's-Gravenhage van 25 oktober 1980 betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, die gericht is op de onmiddellijke terugkeer van het kind, zoals geregeld door de artikelen1322bis e.v. Ger. W.;*

Verklaart de vordering ontvankelijk en in de hierna bepaalde mate gegrond,

Beveelt de terugkeer van het kind A. geboren te […] op […] 2009 naar de woning van mijnheer in Spanje […],

Beveelt mevrouw binnen de 24 uren te rekenen van de betekening van het huidig vonnis het kind terug te brengen naar de woning van mijnheer in Spanje […],

Zegt dat bij gebrek aan vrijwillige uitvoering van het vonnis zoals hierboven bepaald mevrouw wordt veroordeeld tot het betalen van een dwangsom van 500 EURO per dag vertraging in de afgifte, te rekenen vanaf het verstrijken van een termijn van 3 dagen na betekening van huidig vonnis,

Zegt dat de instrumenterende gerechtsdeurwaarder gemachtigd wordt zich te laten bijstaan door de sociale politie en, zo nodig, ook door een maatschappelijk werker of psycholoog, teneinde de terugkeer in alle sereniteit te laten verlopen,

Veroordeelt mevrouw tot de betaling van de kosten van het geding,

Begroot de kosten in hoofde van de Procureur des Konings op: 0 euro.

Zegt dat deze beslissing rechtens uitvoerbaar Is bij voorraad niettegenstaande alle verhaal en zonder zekerheidstelling

(…)".

3.2. Dit vonnis werd aan de appellante (moeder) betekend op 17 december 2018 (stuk 6 dossier van de rechtspleging voor het hof: stuk toegevoegd door de geïntimeerde).

Een gedwongen tenuitvoerlegging van het bestreden vonnis werd blijkbaar niet benaarstigd.

4. Op 4 december 2018 werd de appellante (moeder) door de rechtbank te […] (Spanje) nog veroordeeld tot betaling van een dwangsom van 400,00 euro per maand zolang zij de omgangsregeling, zoals voorzien in het vonnis van 4 november 2013, niet naleeft (aanvullend stuk 1 geïntimeerde).

5. De appellante vordert voor het hof (citaat):

'(…)

Het hoger beroep ontvankelijk en gegrond te verklaren.

Derhalve het vonnis a quo teniet te doen en opnieuw wijzende:

In hoofdorde:
Te zeggen voor recht dat een gedwongen terugleiding van A. niet in het belang van het kind is, aangezien er een ernstig risico bestaat dat A. door zijn terugkeer aan een lichamelijk/geestelijk gevaar blootgesteld zou worden, noch noodzakelijk is in een democratische samenleving – overeenkomstig artikel 13 Verdrag 's-Gravenhage, artikel 3 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, artikel 8 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

In ondergeschikte orde:
Alvorens recht te doen, over te gaan tot het horen van A. door de Voorzitter van de 11 ter k. van het Hof van Beroep te Gent.

In meer ondergeschikte orde:
Vooraleer verder ten gronde te gaan oordelen - vooreerst een deskundig onderzoek te bevelen waarbij ondermeer en inzonder A. zou worden gehoord naar zijn mening en in het licht van zijn belang.

Gedaagde te veroordelen tot de kosten van de procedure, In hoofde van concluante als volgt te begroten:
- *Rolrecht : 210,00 EUR*
- *Rechtsplegingsvergoeding: 1440,00 EUR*

In meest ondergeschikte orde:

Zo het hoger beroep vanwege concluante ongegrond verklaard zou worden, te zeggen voor recht dat er geen reden voorhanden is om een dwangsom ten bedrage van 500,00 EUR/dag vertraging In de afgifte van het kind op te leggen.

(…)".

6. De geïntimeerde vordert voor het hof (citaat):

"(…)

Het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, dd 30.11.2018 te bevestigen, in zoverre het in toepassing van het verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, zoals geregeld in artikel 1322 bis e.v. Ger. W., de onmiddellijke terugkeer van het kind A. ° […] 2009 te […] (Spanje) binnen de 24 uren van de betekening van het arrest naar Spanje heeft bevolen, onder verbeurte van een dwangsom van 500 € per dag vertraging in de afgifte te rekenen vanaf het verstrijken van een termijn van 3 dagen na de betekening van het tussen te komen arrest.

Appellante tevens te veroordelen tot de kosten van beide aanleggen of uiterst subsidiair de kosten om te slaan gelet op het familierechtelijk karakter van het geschil.

(…)".

III. <u>Beoordeling</u>

C. De ontvankelijkheid van het hoger beroep

7. Het bestreden vonnis werd aan de appellante (moeder) betekend op 17 december 2018.

Het hoger beroep, ingesteld bij verzoekschrift neergelegd ter griffie op 16 januari 2019, is tijdig en regelmatig naar de vorm. Het is ontvankelijk.

D. Voorafgaand: het horen van het kind

8. De appellante (moeder) beroept zich op de weigeringsgrond van artikel 13, eerste lid, b) Haags Kinderontvoeringsverdrag, enerzijds, en, anderzijds op artikel 13, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Artikel 13 Haags Kinderontvoeringsverdrag luidt als volgt:

'(…)

Niettegenstaande het bepaalde in het voorgaande artikel, is de rechterlijke of administratieve autoriteit van de aangezochte Staat niet gehouden de terugkeer van het kind te gelasten, indien de persoon, de instelling of het lichaam dat zich tegen de terugkeer verzet, aantoont dat:

a)

de persoon, de instelling of het lichaam dat de zorg had voor de persoon van het kind, het recht betreffende het gezag niet daadwerkelijk uitoefende ten tijde van de overbrenging of het niet doen terugkeren, of naderhand in deze overbrenging of het niet doen terugkeren had toegestemd of berust; of dat

b)

er een ernstig risico bestaat dat het kind door zijn terugkeer wordt blootgesteld aan een lichamelijk of geestelijk gevaar, dan wel op enigerlei andere wijze in een ondragelijke toestand wordt gebracht.

De rechterlijke of administratieve autoriteit kan eveneens weigeren de terugkeer van het kind te gelasten, indien zij vaststelt dat het kind zich verzet tegen zijn terugkeer en een leeftijd en mate van rijpheid heeft bereikt, die rechtvaardigt dat met zijn mening rekening wordt gehouden.

Bij het beoordelen van de in dit artikel bedoelde omstandigheden, houden de rechterlijke of administratieve autoriteiten rekening met de gegevens omtrent de maatschappelijke omstandigheden van het kind, die zijn verstrekt door de centrale autoriteit of enige andere bevoegde autoriteit van de Staat waar het kind zijn gewone verblijfplaats heeft.

(…)'.

9. De appellante vordert in haar syntheseconclusie het hof om het kind te horen teneinde zijn mening te kennen. De geïntimeerde verzet zich hiertegen in zijn syntheseconclusie.

De geïntimeerde verwijst naar onuitgegeven rechtspraak van de 255ste kamer van de familierechtbank bij de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 24 maart 2015 en argumenteert in dit verband wat volgt (aanvullend geïnventariseerd stuk 13 geïntimeerde). Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen, enerzijds, de bodemprocedure in het land van herkomst van het kind waarin het kind kan gehoord worden en, anderzijds, de terugkeerprocedure. Het horen van kinderen in een terugkeerprocedure komt eigenlijk neer op het vragen naar hun mening omtrent het handelen van één van zijn ouders, dat a priori als ongeoorloofd moet worden beschouwd.

Artikel 13, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag laat de rechterlijke autoriteit echter toe de terugkeer te weigeren indien zij een verzet bij het kind vaststelt onder de hoger geschetste voorwaarden.

Het horen van het kind door het hof behoort wel degelijk ook tot de mogelijkheden in een terugkeerprocedure, al is het geen verplichting (P. Senaeve, "Het hoorrecht van minderjarigen" in P. Senaeve (ed.), Handboek Familieprocesrecht, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, nr. 766).

10. Ter inleidingszitting van 7 februari 2019 engageerden beide partijen zich ertoe om het kind te laten horen door een psycholoog (proces-verbaal van de terechtzitting van 7 februari 2019).

Het aanvullend stuk 22 van de appellante betreft het verslag van mevrouw […] klinisch psychologe, van een belevingsonderzoek bij A. 'rond zijn emotioneel welbevinden, met aandacht voor de beleving omtrent het wonen bij mama dan wel bij papa', één en ander na contact met de moeder en het kind. Omdat de vader in Spanje woont bleek contact met deze laatste moeilijk.

Dit verslag is niet gedateerd, maar verwijst naar een eerste gesprek met de appellante op 13 april 2019. Het verslag werd overgemaakt aan de raadsman van de appellante op 15 april 2019.

De vraag rees dan ook naderhand voor het hof of nog op het horen van het kind werd aangedrongen. Ter pleitzitting van 25 april 2019 voor het hof volhardde de raadsman van de appellante wel degelijk in het verzoek tot het horen van A. door het hof.

De geïntimeerde meende dat het niet nodig was het kind te horen 'gelet op het door de appellante neergelegde verslag van de eenzijdig geraadpleegde psycholoog'(proces-verbaal van de terechtzitting van 25 april 2019).

Het verslag van de geraadpleegde psychologe is onbetwist éénzijdig, argument dat overigens is weerhouden door de geïntimeerde.

11. De geïntimeerde staaft zijn verzet nog door te wijzen op de jonge leeftijd van A. geboren op […] 2009, en op zijn volgens de moeder bestaande psychologische problematiek.

Uit het verslag van het diagnostisch onderzoek (waaronder het intelligentieonderzoek) van mevrouw […] klinisch psycholoog in […] te […] van 24 augustus 2017 blijkt evenwel wat volgt (stuk 12 appellante):

'(…)

Op basis van deze gegevens kan A. omschreven worden als een bovengemiddeld begaafde jongen met een harmonisch intelligentieorofiel (verbale en performale/inzichtelijke mogelijkheden verschillen niet significant van elkaar).'
(…).

Deze vaststelling staat een horen van het kind niet in de weg.

12. Volgens de geïntimeerde is het horen van het kind tegenaangewezen nu het reeds lange tijd exclusief in het moederlijk milieu vertoeft, mogelijk met loyauteitsconflicten te kampen heeft en alleszins onder de beïnvloedingsfeer van de moeder is.

De geïntimeerde acht het evenmin verantwoord dat een kwetsbaar kind in een positie wordt gebracht dat het gedwongen wordt 'te kiezen' tussen zijn ouders indien het gaat om het terugkeerprincipe in het kader van het Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Het gaat daarbij naar het oordeel van het hof om bezorgdheden, waarmee tijdens het horen van het kind rekening kan gehouden worden maar die een horen van het kind als dusdanig niet in de weg staan.

Artikel 1004/2, derde lid BW bepaalt dat het informatieformulier voor de minderjarige ook preciseert dat de rechter bij het horen van de minderjarige niet verplicht is om zich te schikken naar de verzoeken die de minderjarige hem gedaan heeft. Een 'keuzerecht voor de minderjarige' is uitgesloten nu de uiteindelijke beslissing de rechter toebehoort.

13. Op basis van artikel 1004/1, § 1 Ger.W. heeft elke minderjarige het recht om gehoord te worden door een rechter in materies die hem aanbelangen aangaande de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling en het recht op persoonlijk contact.

Krachtens artikel 1004/1, § 2 Ger.W. wordt de minderjarige die jonger is dan twaalf jaar gehoord op eigen verzoek, op verzoek van de partijen, van het openbaar ministerie of ambtshalve door de rechter.

Er zijn in het licht van wat voorafgaat geen omstandigheden eigen aan de zaak die een weigeringsbeslissing op het verzoek tot het horen van het kind uitgaande van de appellante afdoende kunnen motiveren.

14. Om proceseconomische redenen wordt de mogelijke datum waarop de minderjarige desgewenst zal worden gehoord reeds vastgesteld in onderhavig tussenarrest.

Een rechtsdag en procesagenda worden vervolgens bepaald.

OM DEZE REDENEN,

HET HOF, rechtdoende op tegenspraak,

gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935 op het gebruik van talen in gerechtszaken;

verklaart het hoger beroep ontvankelijk;

alvorens verder ten gronde te beslissen;

bepaalt dat A. geboren te […] (Spanje) op […] 2009, wonende te […] in persoon zal verschijnen om gehoord te worden in raadkamer van het hof door de voorzitter van de 11de *ter* familiekamer, in het gerechtsgebouw te 9000 Gent, Koophandelsplein 23 op woensdag 19 juni 2019 om 14u30 (zaal 21*bis*);

zegt dat het kind het recht heeft te weigeren te worden gehoord in welk geval deze voorziene datum komt te vervallen;

zegt dat het kind, door tussenkomst van de griffie en door middel van het informatieformulier waarvan sprake in artikel 1004/2 Ger.W., zal worden ingelicht over zijn recht om gehoord te worden;

verstaat dat bij die informatie een antwoordformulier dient te worden gevoegd;

verstaat dat de voornoemd formulieren dienen toegestuurd te worden, gelet op de bijzondere omstandigheden van deze zaak, aan het adres van elk van 'de ouders' - hetzij van de appellante en van de geïntimeerde overeenkomstig de woonstkeuze - en op naam van de minderjarige;

bepaalt, behoudens andersluidend akkoord tussen partijen, de termijn voor toezending aan de andere partijen en neerlegging ter griffie van de eventuele syntheseconclusies door:

- de appellante uiterlijk op 19 juli 2019
- de geïntimeerde uiterlijk op 19 augustus 2019;

stelt de zaak voor verdere behandeling in raadkamer vast ter terechtzitting van de 11de *ter* familiekamer van donderdag 19 september 2019 om 15.30 uur in het gerechtsgebouw te 9000 Gent, Koophandelsplein 23, lokaal 2 (pleltduur 40');

houdt de beslissing - ook over de gerechtskosten - voor het overige aan;

Aldus gewezen en uitgesproken in openbare buitengewone terechtzitting van het hof van beroep te Gent, elfde ter kamer, zetelend als familiekamer, van 29 mei 2019.

Aanwezig:

Sabine De Bauw, kamervoorzitter
Fran De Coen, griffier

Hof van Beroep Gent, arrest van 7 november 2019

Kinderontvoering – Verdrag van Den Haag van 1980 (kinderontvoering) – Artikel 3, 4, 12 en 13 – Ongeoorloofde overbrenging – Lichamelijk en geestelijk gevaar – Inburgering – Belang van het kind

Enlèvement d'enfant – Convention de La Haye du 1980 (enlèvement enfants) – Article 3, 4 en 13 – Déplacement illicite – Danger physique ou psychique – Integration – Intérêt de l'enfant

Zie ook tussenarrest Hof van Beroep Gent, arrest van 29 mei 2019.

M.
wonende te […]
appellante,

hebbende als raadsman mr. […], advocaat te […]

tegen

De Procureur Des Konings, optredend op verzoek van de Centrale Autoriteit, zijnde de Belgische Staat, FOD Justitie, Directoraat-Generaal, Wetgeving, Fundamentele Rechten en Vrijheden, Internationale Samenwerking in burgerlijke zaken met kabinet te […] optredende krachtens artikel 28 van het Verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 namens **S.** geboren te […] op […] 1967 wonende te […], die woonst kiest op het kantoor van de Procureur des Konings te […], […],
geïntimeerde

In hoger beroep vertegenwoordigd door de heer procureur-generaal bij het hof van beroep te Gent met kantoor te […]

wijst het hof het volgend arrest:

I. Rechtspleging

1. Het hof nam kennis van het tussenarrest gewezen door dit hof en deze kamer op 29 mei 2019.

Ter beoordeling is het hoger beroep ingesteld tegen het 'bevelschrift' dat op 30 november 2018 - bij verstek ten aanzien van de appellante - werd verleend door de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 15de familiekamer, zetelend zoals in kort geding (familiedossier 430101-18-01568; rolnummer 18/3391/A).

Na tussenarrest werd de zaak behandeld in raadkamer ter terechtzitting van 19 september 2019.

De appellante werd gehoord bij monde van haar raadslieden en in persoon. De geïntimeerde werd gehoord in de persoon van advocaat-generaal […].

S. was tevens in persoon aanwezig en werd gehoord. Hij werd hierbij bijgestaan door de aangestelde tolk, […], die na het afleggen van de door de wet vereiste eed de gezegden van het Nederlands in het Spaans en omgekeerd heeft omgezet.

De dossiers van de rechtspleging en de overgelegde stukken werden ingezien.

De appellante legde vooraf ter griffie een dossier neer met 24 stukken, volgens een inventaris.

De geïntimeerde legde vooraf ter griffie een dossier neer met aanvullende stukken en onuitgegeven rechtspraak, volgens een inventaris van 17 stukken.

De andere stukken van de geïntimeerde – volgens een inventaris met stukken I. 1-2, II. 1-10 a&b, III. 1-3, IV. – bevinden zich in het dossier van de rechtspleging van eerste aanleg.

S. legde ter terechtzitting voor het hof zelf nog twee niet geïnventariseerde stukken neer.

De partijen beaamden dat alle conclusies en stukken in het debat mogen blijven.

Behoudens in de gevallen waarin conclusie mag worden genomen buiten de in artikel 747 Ger. W. bedoelde termijnen nemen de laatste conclusies van de partijen, meer bepaald de conclusie van de appellante, neergelegd ter griffie op 31 juli 2019, en de conclusie van de geïntimeerde, neergelegd ter griffie op 8 juli 2019, de vorm aan van syntheseconclusies. Voor de toepassing van artikel 780, eerste lid, 3°, Ger. W. vervangen de syntheseconclusies alle vorige conclusies en desgevallend de gedinginleidende akte van de partij die de syntheseconclusie neerlegt (artikel 748*bis* Ger.W.). Het onderwerp van de vordering wordt uitsluitend bepaald door de syntheseconclusies.

II. <u>Relevante feiten, voorgaanden en omschrijving van de vorderingen</u>

2. Een aantal significante gegevens zijn opgenomen in voormeld tussenarrest en worden voor de bondigheid als herhaald beschouwd.

Duidelijkheidshalve herneemt het hof dat de minderjarige A. werd geboren te […] (Spanje) op […] 2009 uit de relatie (en het geregistreerd partnerschap) van de appellante (moeder) en S. (vader) (stuk I, 1 geïntimeerde).

Het kind is bij uitspraak van onderhavig arrest 10 jaar.

3.1 Bij het bestreden 'bevelschrift' van 30 november 2018 werd – bij verstek ten aanzien van de appellante – geoordeeld als volgt (citaat):

"(…)

Verklaart de vordering ontvankelijk en in de hierna bepaalde mate gegrond,

Beveelt de terugkeer van het kind A. geboren te […] op […] 2009 naar de woning van mijnheer in SPANJE […],

Beveelt mevrouw binnen de 24 uren te rekenen van de betekening van het huidig vonnis het kind terug te brengen naar de woning van mijnheer in SPANJE […],

Zegt dat bij gebrek aan vrijwillige uitvoering van het vonnis zoals hierboven bepaald mevrouw wordt veroordeeld tot het betalen van een dwangsom van 500 EURO per dag vertraging in de afgifte, te rekenen vanaf het verstrijken van een termijn van 3 dagen na betekening van huidig vonnis,

Zegt dat de instrumenterende gerechtsdeurwaarder gemachtigd wordt zich te laten bijstaan door de sociale politie en, zo nodig, ook door een maatschappelijk werker of psycholoog, teneinde de terugkeer in alle sereniteit te laten verlopen,

Veroordeelt mevrouw tot de betaling van de kosten van het geding,

Begroot de kosten in hoofde van de Procureur des Konings op: 0 euro.

Zegt dat deze beslissing rechtens uitvoerbaar is bij voorraad niettegenstaande alle verhaal en zonder zekerheidstelling.

(…)".

3.2 Dit 'bevelschrift' werd aan de appellante (moeder) betekend op 17 december 2018 (stuk 6 dossier van de rechtspleging voor het hof: stuk toegevoegd door de geïntimeerde).

Een gedwongen tenuitvoerlegging werd blijkbaar niet benaarstigd.

4. Op 4 december 2018 werd de appellante (moeder) door de rechtbank te […] (Spanje) nog veroordeeld tot betaling van een dwangsom van 400,00 euro per maand zolang zij de omgangsregeling, zoals voorzien in het vonnis van diezelfde rechtbank 4 november 2013, niet naleeft (aanvullend stuk 1 geïntimeerde).

5. Bij tussenarrest van 29 mei 2019 van dit hof en deze kamer werd het hoger beroep reeds ontvankelijk verklaard. Alvorens verder ten gronde te beslissen werd bepaald dat de minderjarige A. zou worden opgeroepen om eventueel te worden gehoord.

Tevens werden conclusietermijnen en een rechtsdag bepaald. De beslissing, ook over de gerechtskosten, werd voor het overige aangehouden.

6. A. werd op 19 juni 2019 door dit hof gehoord, waarvan verslag werd opgemaakt.

7. De appellante vordert na tussenarrest voor het hof (citaat):

"(…)

Het hoger beroep ontvankelijk en gegrond te verklaren.

Derhalve het vonnis a quo teniet te doen en opnieuw wijzende:

In hoofdorde:
Te zeggen voor recht dat een gedwongen terugleiding van A. niet in het belang van het kind is, aangezien er een ernstig risico bestaat dat A. door zijn terugkeer aan een lichamelijk/geestelijk gevaar blootgesteld zou worden, noch noodzakelijk is in een democratische samenleving - overeenkomstig artikel 13 Verdrag 's-Gravenhage, artikel 3 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, artikel 8 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

In uiterst ondergeschikte orde:

Zo het hoger beroep vanwege concluante ongegrond verklaard zou worden, te zeggen voor recht dat er geen reden voorhanden is om een dwangsom ten bedrage van 500,00 EUR/dag vertraging in de afgifte van het kind op te leggen.

Geïntimeerde te veroordelen tot de kosten van de procedure, in hoofde van concluante als volgt te begroten:
- Rolrecht: 210,00 EUR
- Rechtsplegingsvergoeding: 1440,00 EUR

(…)".

8. De geïntimeerde vordert na tussenarrest voor het hof (citaat):

"(…)

Het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, dd 30.11.2018 te bevestigen, in zoverre het in toepassing van het verdrag van 's Gravenhage van 25 oktober 1980 betreffende de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen, zoals geregeld in artikel 1322bis e.v. Ger. W., de onmiddellijke terugkeer van het kind A., °[…] 2009 te […] (Spanje) binnen de 24 uren van de betekening van het arrest naar Spanje heeft bevolen, onder verbeurte van een dwangsom van 500 € per dag vertraging in de afgifte te rekenen vanaf het verstrijken van een termijn van 3 dagen na de betekening van het tussen te komen arrest.

Appellante tevens te veroordelen tot de kosten van beide aanleggen of uiterst subsidiair de kosten om te slaan gelet op het familierechtelijk karakter van het geschil.

(…)".

III. <u>Beoordeling</u>

A. De gegrondheid van het hoger beroep

9. Over de ontvankelijkheid van het hoger beroep werd reeds geoordeeld in het tussenarrest van dit hof en deze kamer van 29 mei 2019.

Rest het hof de beoordeling van de al dan niet gegrondheid van het hoger beroep.

a) De uitspraak bij verstek in eerste aanleg

10. De appellante beweert ten onrechte dat het bestreden 'bevelschrift' van 30 november 2018 ten aanzien van haar bij verstek werd gewezen buiten haar wil om, gelet op het feit dat zij nooit de gerechtsbrief daartoe in ontvangst mocht nemen.

Uit de stukken van de rechtspleging in eerste aanleg blijkt evenwel wat volgt.

De appellante werd bij gerechtsbrief van 19 oktober 2018 op het adres […] opgeroepen om te verschijnen op de terechtzitting van 26 oktober 2018. Er werd op dit adres door de postdiensten ([…]) bericht achtergelaten op 22 oktober 2018. Deze gerechtsbrief keerde pas op 31 oktober 2018 terug met de vermelding 'niet afgehaald'.

Volgens een uittreksel uit het rijksregister van 8 oktober 2018 woonde de appellante op die datum op het voormeld adres […].

De zaak werd ter terechtzitting van 26 oktober 2018 in voortzetting gesteld op de terechtzitting van 23 november 2018 met de vermelding dat de partijen opnieuw zouden opgeroepen worden.
De appellante werd bij gerechtsbrief van 26 oktober 2018 op hetzelfde adres en dus een tweede maal opgeroepen om te verschijnen op de terechtzitting van 23 november 2018. Er werd op dit adres door de postdiensten bericht achtergelaten op 29 oktober 2018 ([…]). Deze gerechtsbrief keerde pas op 7 november 2018 terug met de vermelding 'ontvangt de briefwisseling niet (meer) op het aangeduide adres'.

Het stuk 1 van de appellante betreft de 'E-tracker' voor deze laatste zending en vermeldt als afleveringsdatum 30 oktober 2018. Dit stuk toont niet aan dat de gerechtsbrief dadelijk na aanbieding bij de appellante werd teruggestuurd.

Het hof stelt bovendien vast dat de appellante – volgens het verzoekschrift tot hoger beroep en ook verder hangende de beroepsprocedure volgens eigen opgave – nog steeds woont op het adres […].

In de gegeven omstandigheden werd het bestreden vonnis terecht bij verstek gewezen.

b) De bevoegdheid van de familierechtbank Gent en van de familiekamer van het hof van beroep Gent

11. In toepassing van, meer in het bijzonder, artikel 1322*quinquies* Ger. W. *juncto* artikel 1322*bis*, §1, 2° Ger. W. werd op 8 oktober 2018 door de procureur des Konings bij het parket Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, optredend op verzoek van de Centrale Autoriteit namens S., het verzoekschrift tot onmiddellijke terugkeer van het kind A., geboren te […] (Spanje) op […] 2009, neergelegd.

Overeenkomstig artikel 633*sexies*,§ 1 Ger. W. was de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, als rechtbank die zitting houdt ter zetel van het hof van beroep in wiens rechtsgebied het kind aanwezig is op het tijdstip van de neerlegging van het verzoekschrift, bevoegd om van het verzoekschrift tot terugkeer conform artikel 1322*bis* Ger. W. kennis te nemen.

De appellante kwalificeert het door haar uitgeoefend rechtsmiddel als een hoger beroep tegen het verstekvonnis. Het hof van beroep Gent is bevoegd om daarvan kennis te nemen.

c) De internationale kinderontvoering staat vast

12.1. De toepassingsvoorwaarden van artikel 4 Haags Kinderontvoeringsverdrag (Verdrag van Den Haag van 25 oktober 1980 betreffende burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering van kinderen) zijn vervuld.

Het hof stelt vast dat de gewone verblijfplaats van het kind in Spanje, als Verdragsluitende Staat, onmiddellijk voorafgaand aan de vasthouding door de appellante van het kind in België, als dusdanig door laatstgenoemde niet is betwist. A. had op het ogenblik van de vasthouding bovendien nog niet de leeftijd van 16 jaar bereikt.

Beide ouders woonden toen in Spanje, A. liep sedert 2012 ook school in Spanje (stuk II. 7 geïntimeerde).

Uit de pertinente feiten aangehaald *sub* II. A. in het tussenarrest van dit hof en deze kamer van 29 mei 2019 blijkt dat de gewone verblijfplaats van het kind – als plaats waar het kind het zwaartepunt van zijn affectieve, familiale, educatieve en sociale belangen had voorafgaand aan de vasthouding door de moeder in België en ongeacht de verblijfplaats van de ouders – wel degelijk in Spanje was (P. Lambersy

en C. Vergauwen, "De rechtspleging inzake internationale kinderontvoering door een ouder" in P. Senaeve (ed.), Handboek Familieprocesrecht, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, nr. 1806).

12.2. Het hof stelt eveneens vast dat de toepassingsvoorwaarde van artikel 3 Haags Kinderontvoeringsverdrag evenmin als dusdanig door de appellante is betwist en zoals hierna blijkt ook is vervuld.

Op 10 september 2012 troffen de ouders een regeling omtrent A. als volgt (in essentie):
- de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag;
- het hoofdverblijf van het kind bij de moeder;
- een omgang met de vader twee late namiddagen om de week (dinsdag en donderdag van 16u30 tot 19u30) en elk ander weekend van vrijdag na school tot zondag 19 u en de helft van de schoolvakanties;
- de vader mag telefonisch of via ander audiovisuele of elektronische middelen op verstandige tijden met het kind communiceren;
- indien het kind ziek is en niet naar de vader kan komen, mag deze hem op het domicilie volgens afspraak met de moeder bezoeken;
- tijdens de vakanties dienen de ouders met elkaar af te spreken waar het kind zal verblijven en een adres en telefoonnummer door te geven; tevens mogen de ouders met het kind in deze periodes communiceren telefonisch of via ander audiovisuele of elektronische middelen.

Deze overeenkomst werd bekrachtigd bij vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te […] (Spanje) van 4 november 2013 (stuk 11.4 geïntimeerde).

Op 5 april 2017 reisde de appellante (moeder) – met het kind A. – naar België voor een vakantiebezoek, waartoe de vader zijn toestemming gaf. Moeder en zoon zouden terugkeren op 12 april 2017, waarna het kind verder tijdens de paasvakantie bij zijn vader zou verblijven. Er volgde evenwel geen terugkeer. Op 22 april 2017 stuurde de appellante (moeder) een mailbericht naar de vader met de melding dat zij niet meer terugkeerden naar Spanje en dat het kind school zou lopen in België (stuk II.8 geïntimeerde).

De vader uitte telkens zijn verzet (stukken II.5 en II.6 geïntimeerde).

De vader wendde zich op 22 september 2017 vervolgens tot de Spaanse Centrale Autoriteit voor het indienen van een terugkeerverzoek (stuk II,1 geïntimeerde).

Nu evenwel de appellante (moeder) duidelijk geen toestemming had van S. (vader) om de minderjarige in België te houden nà 12 april 2017 en zij dit desalniettemin deed, is er gehandeld in strijd met het gezagsrecht (waarvan beide ouders titularis zijn) en sprake van een ongeoorloofde vasthouding in België van de minderjarige door de moeder op grond van artikel 3 (*juncto* 5) Haags Kinderontvoeringsverdrag,

12.3. De argumentatie van de appellante dat zij 'bezwaarlijk als "ontvoerder" kan worden aangezien in de letterlijke zin van het woord, doch eerder haar kind tracht een zo goed mogelijke toekomst te geven' overtuigt het hof niet van het tegendeel.

Dit geldt des te meer nu de appellante destijds ook haar uit een andere relatie geboren zoon […] (°[…] 1999) eigenmachtig naar Spanje zou hebben gebracht, terwijl zij voor niet-afgifte van haar nog uit een andere relatie geboren zoon […] (°[…] 1995) aan de vader correctioneel werd veroordeeld (aanvullende stukken 2 en 6 geïntimeerde).

d) Terugkeer van het kind in de hypothese van artikel 12, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag?

13. De appellante voert als beroepsgrief aan dat A., die inmiddels meer dan twee jaar in België verblijft, reeds is geworteld in zijn nieuwe Belgische omgeving.

Dit is een argument *ex* artikel 12, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag dat slechts kan worden ingeroepen in het geval van een verzoek tot terugbrenging dat is gedaan na het verstrijken van de termijn van één jaar sedert het niet doen terugkeren.

De uitreistoestemming van de vader gold tot 12 april 2017, datum waarop het kind niet terugkeerde. Niettegenstaande het inleidend verzoekschrift in eerste aanleg werd neergelegd door de geïntimeerde op 8 oktober 2018, dateert het aanvraagformulier van de vader bij de Spaanse Centrale Autoriteit van 22 september 2017 (stuk II,1 geïntimeerde) en werd het verzoek van de Centrale Autoriteit in België aan het openbaar ministerie gedaan op 10 april 2018 (stuk II, 1 geïntimeerde als bijlage bij het inleidend verzoekschrift in eerste aanleg).

Het is derhalve krachtens het Haags Kinderontvoeringsverdrag – in geval van een tijdig geformuleerd terugkeerverzoek – niet aan de orde de al dan niet integratie van het kind in België te onderzoeken.

e) Terugkeer van het kind in de hypothese van artikel 13, eerste lid, b) Haags Kinderontvoeringsverdrag?

14.1. De appellante (moeder) beroept zich als de ouder, die zich tegen de terugkeer van het kind verzet, op artikel 13, eerste lid b) Haags Kinderontvoeringsverdrag dat de familierechter de mogelijkheid biedt de terugkeer niet te gelasten indien er 'er een ernstig risico bestaat dat het kind door zijn terugkeer wordt blootgesteld aan een lichamelijk of een geestelijk gevaar, dan wel op enigerlei andere wijze in een ondragelijke toestand wordt gebracht'.

Hoewel deze bepaling niet restrictief is wat betreft de precieze aard van het 'ernstige risico' (dat niet alleen 'een lichamelijk of geestelijk gevaar', maar ook'een ondraaglijke situatie' kan inhouden) kan dit – in het licht van artikel 8 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna EVRM) – niet worden gelezen in de zin van alle ongemakken die noodzakelijkerwijze verband houden met de ervaring van een terugkeer, noch alleen voortkomen uit de scheiding van de ouder die verantwoordelijk was voor de onrechtmatige verwijdering of retentie. De uitzondering waarin artikel 13, eerste lid, b) Haags Kinderontvoeringsverdrag voorziet, heeft alleen betrekking op situaties die verder gaan dan wat redelijkerwijs van een kind mag worden verwacht (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, Vladimir Ushakov tegen Rusland, arrest van 18 juni 2019, Tijdschrift@ipr.be 2019/3, p. 11).

Volgens de appellante bestaat er op medisch vlak een gevaarsituatie in de hypothese van een verblijf van A. in Spanje. Zo voert de appellante in het bijzonder aan dat de jongen van meet af aan te kampen had met een ernstige ADHD-problematiek, dewelke in Spanje (hetzij voor het achterhouden op 12 april 2017) niet onder controle te krijgen was. Zoals hierna blijkt gaat het hier om een postfactum argument dat wordt aangewend om zich te beroepen op de weigeringsgrond van artikel 13, eerste lid, b) Haags Kinderontvoeringsverdrag.

14.2. Ter staving van haar voormelde beweringen legt de appellante in het bijzonder de volgende stukken voor:

- een verslag van […], klinisch psycholoog verbonden aan […] van 24 augustus 2017 (stuk 12 appellante): daarin is, enerzijds, sprake van een sterk verstoorde concentratie bij A. gecompenseerd door sterke cognitieve vaardigheden en niet getemperd op het vlak van

werkhouding en attitude, en, anderzijds, van een nog erg jong kind; verdere opvolging door een psycholoog werd zinvol geacht en consultatie van een neuroloog;

- evaluatieverslagen van het Medisch Pedagogisch instituut […] tijdens de periode van april tot en met juni 2018: daarin is, naast begeleiding, onder de rubriek 'Onderwijsbehoeften' sprake van een 'Vermoeden van ADHD (geen diagnose); blijkbaar nam A. het medicijn 'Rilatine', dat thuis en tijdens de vakanties niet werd genomen (stuk 8 appellante);
- het verslag van dr. […] van 14 december 2018, verbonden aan het Centrum Kinderneurologie van het […] te […] (stuk 7 appellante): dit verslag dateert van na de bevolen terugkeer naar Spanje in het bestreden verstekvonnis; de diagnose van ADHD wordt daarin gesteld, hetzij meer dan anderhalf jaar na de retentie van het kind in België.

Het hof stelt bovendien vast dat al deze verslagen tot stand kwamen uitsluitend op vraag van de appellante, dit nadat zij het kind in België had achtergehouden en zonder enige interactie met de vader.

Er ligt naar het oordeel van het hof geen objectief overtuigend bewijs voor van een reeds bestaande gelijkaardige problematiek in Spanje. Het stuk 16 van de appellante behelst een medisch attest van de dienst pediatrie van […] in […] (Spanje) van 16 november 2016. Daaruit blijkt dat alleen de moeder op consultatie kwam en is er hoegenaamd geen sprake van de thans voorgehouden problematiek.

Er ligt evenmin enig sluitend bewijs voor dat in Spanje geen adequate medische behandeling van ADHD, eventueel daarmee gepaard gaande noodzakelijke psychologische opvolging en bijzondere schoolse begeleiding van het kind zouden mogelijk zijn.

De appellante faalt aldus in de (overigens door haar erkende) principiële bewijslast om haar beweringen concreet aan te tonen. Zij voert geen specifieke reden aan waarom het hof tot een andere bewijslastverdeling zou dienen te besluiten.

Uit de door S. (vader) ter terechtzitting van 19 september 2019 voor het hof overgelegde nota (punt 8) blijkt daarenboven dat hij zich wel degelijk heeft bevraagd over de mogelijkheden in Spanje om ADHD te onderzoeken en behandelen. In het mailbericht van 4 maart 2019 geeft hij aan dat de scholen, artsen en diensten in Spanje een zelfde manier van werken hebben dan in België (stuk 20 appellante). Het hof aanvaardt dan ook dat de vader hoe dan ook inmiddels zeker bereid is aan het kind de gepaste zorg aan te bieden in het geval van een terugkeer naar Spanje.

Een gevaarsituatie in het vaderlijk milieu in Spanje is hoegenaamd niet bewezen, evenmin als een abnormaal onveilige situatie voor het kind.

f) Terugkeer van het kind in de hypothese van artikel 13, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag?

15.1. De appellante beroept zich ook op artikel 13,tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag waarin is bepaald dat de autoriteit bedoeld in artikel 12 niet gehouden is de terugkeer van het kind te gelasten indien zij vaststelt dat het kind zich verzet tegen zijn terugkeer en een leeftijd en mate van rijpheid heeft bereikt die rechtvaardigt dat met zijn mening rekening wordt gehouden.

Bij tussenarrest van dit hof werd het verslag van mevrouw […], klinisch psycholoog, van een belevingsonderzoek bij A. 'rond zijn emotioneel welbevinden, met aandacht omtrent het wonen bij mama dan wel bij papa' – dat werd overgemaakt aan de appellante op 15 april 2019 en dit enkel na een contact met de moeder en het kind – als onbetwist éénzijdig beschreven (stuk 22 appellante). Dit verslag laat geen enkele gevolgtrekking toe wat betreft een voorgehouden verzet van het kind tegen een terugkeer naar Spanje.

15.2. Het verzoek van de appellante om het kind te horen werd in het tussenarrest ingewilligd. Het hof weerhield in hoofde van de toen 9-jarige – op grond van een diagnostisch onderzoek van een klinisch psycholoog – dat de jongen bovengemiddeld begaafd is en een harmonisch intelligentieproflel heeft (stuk 12 appellante).

Het hof haalde in het tussenarrest ook reeds bepaalde bezorgdheden aan die aan de basis lagen van het verzet van de geïntimeerde tegen het horen van het kind, dat volgens het hof echter als dusdanig het horen niet in de weg stond.

Het hof hield/houdt met deze elementen wel rekening tijdens het horen en thans bij de beoordeling na het horen.

Er is en blijft inderdaad ongetwijfeld de kwetsbaarheid van A. Het kind verblijft reeds sedert april 2017 uitsluitend bij de moeder, zijn zorgouder, en is duidelijk volledig onder haar beïnvloedingssfeer. Er bestaat bij een bevraging over de terugkeer het mogelijke loyauteitsconflict (en een gedwongen keuze) nu een al dan niet terugkeer voor het kind enkel neerkomt op een verder verblijf bij de ene ouder (in België) dan wel bij de andere ouder (in Spanje).

In dit verband wijst het hof – bijvoorbeeld – op wat volgt in het verslag van het horen van A. Hij neemt nog pilletjes voor zijn ADHD, maar mama vertelde dat ze die in Spanje niet hebben en dat er daar ook geen steun is op school. De jongen is tijdens het horen terughoudend om zich positief over vader uit te laten. Dat de vader weende in het gerechtsgebouw aanziet de jongen niet als een gemis, noch als een verdriet. In Gent was het heel verwarrend voor het kind omdat zijn papa heel lief was. Bij papa alleen in Spanje was het slecht, terwijl het veel leuker is bij mama en zijn hele familie in België.
Het horen van het kind, waarvan weergave in het integrale verslag, noopt het hof tot het besluit dat de loutere Voorkeur van het kind om 'hier' (in België) bij de ontvoerende ouder te blijven om de door het kind aangehaalde redenen niet kan gelijkgesteld worden met weloverwogen bezwaren en een verzet tegen de terugkeer door het kind, waarmee het hof zou dienen rekening te houden in de zin van de uitzonderingsbepaling van artikel 13, tweede lid Haags Kinderontvoeringsverdrag.

g) Is een terugkeer verantwoord in het (hoogste) belang van het kind?

16. Volgens de appellante is het (hoogste) belang van het kind tenslotte de doorslaggevende overweging in de terugkeerprocedure.

Naar het oordeel van het hof is een grote voorzichtigheid in de beoordelingsmarge van de familierechter noodzakelijk teneinde te vermijden dat het Haags Kinderontvoeringsverdrag dode letter blijft.

Artikel 20 Haags Kinderontvoeringsverdrag wordt te dezen overigens niet expliciet ingeroepen. Dit artikel bepaalt dat de terugkeer van het kind overeenkomstig het bepaalde in artikel 12 kan worden geweigerd, wanneer deze op grond van de fundamentele beginselen van de aangezochte Staat betreffende de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden niet zou zijn toegestaan.

- *wisselwerking van het Haags Kinderontvoeringsverdrag met het VN-verdrag inzake de rechten van het kind (hierna IVRK)*

17.1 De appellante verwijst – meer in het bijzonder – naar artikel 3.1. IVRK. Krachtens deze bepaling moeten de belangen van het kind steeds de eerste overweging uitmaken.

Sinds 15 januari 1992 is België gebonden door het IVRK van 20 november 1989. Artikel 11.1. IVRK verplicht de Staten maatregelen te nemen ter bestrijding van de ongeoorloofde overbrenging van

kinderen naar en het niet doen terugkeren van kinderen uit het buitenland. Artikel 11.2. IVRK stelt dat de Staten hiertoe het sluiten van bilaterale of multilaterale overeenkomsten of het toetreden tot bestaande overeenkomsten bevorderen.

Het Haags Kinderontvoeringsverdrag van 25 oktober 1980 werd door België op 9 februari 1998 geratificeerd, waardoor België tegemoet kwam aan zijn verplichting ex artikel 11.2.IVRK.

Indien er andere bepalingen zijn die in het bijzonder bijdragen tot de verwezenlijking van de rechten van het kind (zoals bijvoorbeeld het Haags Kinderontvoeringsverdrag als het gaat om kinderontvoering), dan dienen deze bepalingen door de rechter te worden geraadpleegd. Dit volgt uit artikel 41 IVRK.

17.2 Zoals reeds aangetoond zijn de weigeringsgronden voor de terugkeer binnen de grenzen geschetst door het Haags Kinderontvoeringsverdrag voor het hof in casu niet voorhanden, noch in rechte noch in feite.

Hoger werd zo na een concreet feitelijk onderzoek (randnummers 14) besloten dat er geen sprake is van een bewezen gevaarsituatie in het vaderlijk milieu in Spanje, noch van een abnormaal onveilige situatie voor het kind. Ook werd reeds afdoende concreet weerlegd (randnummers 15) dat de loutere voorkeur van het (toen) 9-jarig kind om verder in België verblijf te houden bij zijn moeder in de subjectief geschetste omstandigheden het bevel tot de terugkeer naar Spanje niet in de weg staat.
Trouwens bepaalt artikel 19 Haags Kinderontvoeringsverdrag dat de terugkeerbeslissing van het kind geen betrekking heeft op het gezagsrecht zelf. Deze beoordeling behoort inderdaad de bevoegde bodemrechter ten gronde toe.

- *wisselwerking van het Haags Kinderontvoeringsverdrag met het EVRM*

18.1 De appellante argumenteert nog dat een bevel tot terugkeer niet mag leiden tot een schending van artikel 8 EVRM meer bepaald met het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven.

Het hoogste belang van het kind hangt in dit verband af van verschillende individuele omstandigheden, waaronder zijn leeftijd en zijn mate van rijpheid, de aanwezigheid van de ouders, de omgeving waarin hij leeft en zijn persoonlijke geschiedenis.

Ten overvloede toetst het hof aanvullend in deze context het hoogste belang van het kind bij de te bevelen terugkeer. Het gaat voor dit hof daarbij andermaal om de beoordeling van een feitenkwestie.

18.2 De appellante verwijst naar de oorzaken van de relatiebreuk met de vader (zijn beweerd overspel), die niet ter zake doen.

De appellante laat ook gelden dat de vader de eerste drie levensjaren geen interesse betuigde voor het kind en dat zij als moeder de hechtingsfiguur was. Na het in 2013 bekrachtigd akkoord van 2012 tussen de ouders over een nader bepaalde omgangsregeling tussen de vader en het kind zou – aldus de moeder – het verblijf van het kind bij de vader 'zeer stroef, met 'geen enkele structuur' en met een 'gebrek aan opvoeding' zijn verlopen.
Deze niet nader bewezen argumenten van de appellante hebben geen determinerende invloed op de inschatting van het belang van het kind bij een terugkeer.

De vader geeft overigens een eigen versie van bepaalde feiten en verwijt de moeder te liegen (stuk 20 appellante).

De door de geïntimeerde onder het aanvullend stuk 7 overgelegde foto's tonen een blij kind.

De appellante zelf is geen onbesproken blad zodat ook vragen kunnen rijzen bij haar eigen pedagogische vaardigheden (stukken 3 tot en met 6 geïntimeerde: antecedentenfiche en correctionele veroordelingen; stuk 2 neergelegd door terechtzitting van 19 september 2019 voor het hof).

18.3 Tenslotte haalt de appellante aan dat A. inmiddels (meer dan) twee jaar in België verblijft en dat er voor hem in België 'een echte thuis' is gevormd (zowel op privévlak als op school). Hij heeft ook hobby's (bv. de jeugdbeweging chiro en de tekenacademie).

Het kind heeft een Belgisch paspoort en de Belgische nationaliteit (stuk 6 appellante). In het verzoek tot terugkeer van S. is vermeld dat het kind de Spaanse nationaliteit heeft. Het kind heeft blijkbaar ook een Spaanse identiteitskaart (stuk II, 10 a) geïntimeerde) zodat er sprake zou zijn van een dubbele nationaliteit.

Zeer zeker was A. tot medio april 2017 geworteld in Spanje, land waar hij geboren is en tot dan woonde, evenals zijn beide ouders. Hij liep er sedert 2012 vanaf de peuterklas school.

Naast de medische verzorging in België beweert de appellante dat de schoolse resultaten in België van A. – hij loopt school in de GO Basisschool […] (gewoon onderwijs met bijstand) – inmiddels zeer positief zijn. Dit zou een 'dag en nacht verschil zijn ten overstaan van Spanje, terwijl ook de leerstof in België veel zwaarder zou zijn (stuk 5 appellante: haar eigen verklaring van 27 september 2018 aan de lokale politie).

De waarachtigheid van deze beweringen is bezwaarlijk na te gaan op grond van de loutere vergelijking van bepaalde schoolrapporten van A. in België (stukken 3 en 4 appellante) en in Spanje (stuk II. 7geïntimeerde). De eindresultaten voor het eerste leerjaar schooljaar 2015-2016 in de Spaanse school gaan van prima, goed, tot zeer goed. De eindresultaten voor het schooljaar 2016-2017 (tweede leerjaar) schommelen tussen voldoende en onvoldoende, maar behelzen niet het volledige schooljaar. De resultaten voor het tweede leerjaar in de Belgische school betreffen daarentegen slechts een deel van het desbetreffend schooljaar (hetzij na de paasvakantie 2017: rapporten van dagelijks werk en van een proefwerk).
Wel bewijst de appellante door een paar extracten uit de klasagenda (weliswaar niet gedateerd) dat er bepaalde gedragsproblemen waren met A. op de Spaanse school (stuk 24 appellante).

Wat betreft de medische opvolging van A. verwijst het hof naar eerdere redengeving onder randnummer 14.2.

De appellante kan de door haar bewust geschapen feitelijke toestand niet als argument inroepen om thans de terugkeer te verhinderen. Indien er werkelijk ernstige problemen waren met het verblijf van A. (in Spanje), met zijn medische opvolging en schoolresultaten aldaar en wat betreft de omgang met zijn vader, dan was het ongeoorloofd achterhouden van het kind in België zeker niet de geëigende weg tot een oplossing. Deze was/is hoe dan ook niet in het belang van het kind, dat het slachtoffer is van het voldongen feit van de ongeoorloofde overbrenging door de moeder en dat inmiddels verstoken bleef/blijft van regelmatig contact met zijn vader (en het vaderlijk milieu) vanaf april 2017.

18.4 De appellante diende, vooraleer het kind achter te houden in België en daardoor de contacten met de vader de facto op te schorten, de mogelijke gevolgen van haar daad te overwegen. Zij wist en kon weten dat de vader zich niet zomaar bij de situatie zou neerleggen.

De vader kon/kan daarbij niet ten kwade geduid worden niet te zijn ingegaan op een contact(herstel) tussen en een verblijf van het kind bij de vader onder de uitsluitende voorwaarden gesteld door de appellante, nu een terugkeer werd/wordt beoogd van het kind naar Spanje (stukken 17-21 en 23

appellante; aanvullend stuk 12 geïntimeerde; nota van de vader neergelegd voor het hof ter terechtzitting van 19 september 2019).

Dat het de vader 'enkel en alleen om geld te doen is', is voor het hof allerminst bewezen. Hij maakte tot tweemaal toe de verplaatsingskosten en verblijfskosten in België om in persoon aanwezig te kunnen zijn op de terechtzittingen voor het hof (7 februari 2019 en 19 september 2019) en kon bij die gelegenheid kort contact hebben met het kind.

18.5 Er is geen reden om aan te nemen dat een terugkeer van het A. naar Spanje de band tussen het kind en de moeder zou hypothekeren. Immers is er hoofdverblijf bij haar ingevolge het Spaans (akkoord)vonnis van 4 november 2013. Niets belet de moeder met het kind terug te keren naar Spanje, waarbij desgevallend de meest gerede partij de bevoegde rechter kan vatten om eventueel de gepaste (wijzigende) maatregelen te treffen voor het kind.

Uit de stukken waarop het hof acht kan slaan en de behandeling van de zaak ter terechtzitting voor het hof blijkt daarenboven nog dat er niet alleen familiebanden zijn van het kind in België (langs moederszijde), maar ook in Spanje (langs vaderszijde). A. heeft in België nog twee oudere halfbroers, beiden geboren uit een andere vader. […] woont samen met zijn Spaanse vriendin en het kind verklaarde hem niet zo veel te zien. […] woont wel in het gezin en wordt 20 jaar (stuk 2 appellante). Volgens het verslag van het horen van het kind is hij op zoek naar ander werk. Ook is er een grootmoeder langs moederszijde. Ten tijde van het horen van het kind bestond het plan om te verhuizen en naast deze grootmoeder te gaan wonen. De maternale grootvader is inmiddels overleden.

Deze familiebanden staan als dusdanig een terugkeer niet in de weg. Ook in Spanje zijn er immers familiebanden langs vaderszijde (aanvullende stukken 7 tot en met 8 geïntimeerde). De betrokkenheid van de Spaanse familie naar het kind blijkt uit een protestactie (aanvullend stuk 9 geïntimeerde).

In Spanje woont de vader samen met '[…]' (zijn partner […], waarbij het hof geen zekerheid heeft of hij inmiddels met deze dame is gehuwd). Deze heeft volgens het verslag van het horen twee kindjes, namelijk […] en […]. Deze laatste is één jaar ouder dan A. In Spanje is er blijkbaar ook nog familie langs vaderszijde (broers en zussen, neven en hun kinderen). De grootouders langs vaderszijde zijn overleden.

i) Besluit: de terugkeer en de uitvoeringsmodaliteiten

19. De voorwaarden om de onmiddellijke terugkeer van A. (die ongeoorloofd door zijn moeder in België werd achtergehouden) te bevelen naar zijn vader op zijn adres in Spanje, zijn in rechte vervuld in toepassing van artikel 12, eerste lid Haags Kinderontvoeringsverdrag.

Het concreet door het hof getoetst (hoogste) belang van het kind is daarmee volkomen overeenstemmend.

20.1. De geïntimeerde vordert de bevestiging van het bestreden vonnis ook wat betreft het verbeuren van de nader bepaalde dwangsom, bij gebrek aan vrijwillige uitvoering van de rechterlijke beslissing.

De appellante vordert in haar syntheseconclusie de afwijzing van deze vordering als niet gegrond, nu deze volgens haar door de geïntimeerde in niets is gemotiveerd.

20.2. In het gedinginleidend verzoekschrift van de geïntimeerde, in eerste aanleg neergelegd ter griffie op 8 oktober 2018, is desbetreffende vordering nochtans als volgt verantwoord:

'(…)

Gelet op de informatie in het dossier mag er worden verwacht dat verweerster zich hardnekkig zal verzetten tegen een terugkeer van het kind naar Spanje. Alle pogingen tot vrijwillige terugkeer van het kind naar Spanje hebben tot niets geleid. Het opleggen van een dwangsom, zoals hierna gevorderd, komt dan ook passend voor.

(…)".

Het staat vast dat de appellante, niettegenstaande het uitdrukkelijk verzet van de vader, bij haar eerdere beslissing bleef om met het kind in België te blijven en niet bereid was met de jongen terug te keren naar Spanje (stukken II, 5 en 6 geïntimeerde: aangifte bij de Spaanse politie In […] op 11 en 22 april 2017; stuk II. 8 geïntimeerde: mailbericht van appellante van 22 april 2017).

Nadat de Belgische Centrale Autoriteit het terugkeerverzoek van de vader had overgemaakt aan het openbaar ministerie werd de appellante door de lokale politie verhoord op 19 april 2018. Zij bleef weigeren op vrijwillige basis het kind te laten terugkeren naar Spanje (stuk lll.1 geïntimeerde).

Naar aanleiding van het tweede verhoor door de lokale politie bleef zij op 27 september 2018 bij haar standpunt om geen gevolg te geven aan het terugkeerverzoek (stuk III, 3 geïntimeerde).

Het bestreden 'bevelschrift' van 30 november 2018 werd niet vrijwillig uitgevoerd en ook het vonnis van de rechtbank te […] (Spanje) van 4 december 2018 bleef zonder gevolg.

Door de Spaanse rechter werd inderdaad ook reeds een dwangsom gekoppeld aan de niet naleving van de omgangsregeling tussen A. en zijn vader door de moeder ingevolge het Spaans (akkoord)vonnis van 4 november 2013 (stuk II, 4 en aanvullend stuk 1 geïntimeerde).

In de gegeven omstandigheden is het opleggen van een dwangsom aangewezen. Deze maatregel neemt het hof slechts hoogst uitzonderlijk en voor de appellante moet dit een teken zijn van de ernst van de situatie. Er rest geen enkele ander optie meer. Alle andere mogelijkheden werden immers uitgeput.

20.3. In het verzoek van de Belgische Centrale Autoriteit gericht aan het openbaar ministerie van 10 april 2018 werd expliciet gewezen op de mogelijkheden van internationale familiebemiddeling en een pilootproject in dit verband van Child Focus. Er werd verzocht een brochure in dit verband aan de appellante te bezorgen.

Alhoewel ook ter terechtzitting van 7 februari 2019 voor het hof de gegevens van de bemiddelaars in familiezaken, zoals vermeld op de website http://crossbordermediator.eu/home/countrv/belgium#countries, werden verstrekt, werd op de terechtzitting van 25 april 2019 voor het hof bevestigd dat geen internationale familiebemiddeling werd opgestart (processen-verbaal van deze terechtzittingen).

De dwangsom is dan ook in de concrete omstandigheden van deze zaak een grotere waarborg dat de terugkeer ook daadwerkelijk zal worden uitgeoefend. Het bestaan van de dwangsom zelf brengt op zich aan de appellante geen enkel nadeel toe. Of de dwangsom verbeurd zal worden hangt immers alleen en volledig van haar eigen houding af. Het niet moeten verbeuren van de dwangsom zal ook in het belang zijn van het kind.

Bij een niet-naleving van onderhavig arrest loopt de appellante bovendien het risico op strafrechtelijke vervolging in België.

21. In toepassing van artikel 1322 *undecies* Ger. W. werden in het bestreden vonnis bepaalde regels betreffende de tenuitvoerlegging van de beslissing bepaald, rekening houdend met het belang van het kind.

Zo is er in het bijzonder bijstand voorzien voor de gerechtsdeurwaarder van de sociale politie, en, zo nodig, van een maatschappelijk werker of een psycholoog teneinde de terugkeer in alle sereniteit te laten verlopen. Deze modaliteiten zijn te bevestigen.

B. De gerechtskosten

22. De appellante dient als volledig in het ongelijk gestelde partij te worden verwezen in de gedingkosten van beide instanties.

Ingevolge artikel 26, laatste lid Haags Kinderontvoeringsverdrag, kan het hof, zo nodig, de persoon die het kind heeft overgebracht verplichten tot de betaling van alle noodzakelijke kosten die door of namens de verzoeker zijn gemaakt waaronder in het bijzonder de reiskosten en de kosten van de terugkeer van het kind. Dergelijke vordering is in deze zaak niet gesteld.

23. Het hof wijst de andersluidende conclusies van de hand als overbodig of ter zake niet dienstig of ontoereikend.

In verband met artikel 1118 Ger. W. dient dit arrest niet voorlopig uitvoerbaar te worden verklaard.

OM DEZE REDENEN,
HET HOF, rechtdoende op tegenspraak,

gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935 op het gebruik van talen in gerechtszaken;

verder recht doende na het tussenarrest van dit hof en deze kamer van 29 mei 2019;

wijst het hoger beroep af als niet gegrond;

bevestigt – op voormelde gronden – het bestreden 'bevelschrift' van 30 november 2018 verleend door de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 15de familiekamer, zetelend zoals in kort geding;
verduidelijkt dat onder de vermelding 'mijnheer' in het dictum van het bestreden 'bevelschrift' S. (vader) is bedoeld;
verduidelijkt dat onder de vermelding 'mevrouw' in het dictum van het bestreden 'bevelschrift' M. (moeder) is bedoeld;
verwijst de appellante in de gerechtskosten van deze aanleg, aan haar zijde niet nuttig te vereffenen nu ze ten haren laste blijven;
stelt vast dat aan de zijde van de geïntimeerde geen kosten kunnen worden vereffend, bij gebreke van opgave; zegt voor recht dat artikel 1024 Ger. W. onverminderd geldt.

Aldus gewezen en uitgesproken in openbare terechtzitting van het Hof van beroep te Gent, elfde ter kamer, zetelend als familiekamer, van 7 november 2019.

Aanwezig:

Sabine De Bauw, kamervoorzitter
Fran De Coen, griffier

Hof van Beroep Gent, arrest van 17 september 2020

Echtscheiding – Internationale betekening – Artikel 40 Ger.W. – Internationale bevoegdheid – Artikel 3.1 Brussel IIbis – Territoriale bevoegdheid – Artikel 628 Ger. W. – Artikel 13 WIPR

Divorce – Signification internationale – Article 40 C. Jud. – Compétence international – Article 3.1 Bruxelles IIbis – Compétence territorial – Article 628 C. Jud. – Article 13 CODIP

In de zaak

van

T.F.
wonende te 59200 Tourcoing (Frankrijk), […]

appellante
voor wie optreedt mr. Vantomme Dimitri, advocaat met kantoor te 8500 Kortrijk, Beheerstraat 44

tegen

K.S.
met rijksregisternummer […]
wonende te 8520 Kuurne, […]

geïntimeerde
voor wie optreedt mr. Braeye Stijn, advocaat met kantoor te 8800 Roeselare, Zuidstraat 6

wijst het hof het volgende arrest.

I. <u>Feiten en retroakten</u>

1. K.S. en T.F. zijn op 26 maart 2011 gehuwd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand te Agen (Frankrijk).

Uit dit huwelijk zijn geen kinderen geboren.

Volgens K.S. vestigden de partijen zich voor het eerst in België op 2 augustus 2011.

Nog volgens K.S. werd T.F. evenwel op 28 november 2013 afgeschreven naar Frankrijk en ontstond een feitelijke scheiding.

T.F. stelt van haar zijde evenwel dat de laatste echtelijke woonplaats van de partijen gevestigd was in Frankrijk, met name te Tourcoing, in de Rue […].

2. Op 7 september 2017 dagvaardt K.S. T.F. in echtscheiding voor de rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk.

Het blijkt dat deze dagvaarding via aangetekende brief werd verzonden naar een adres in Tourcoing (Frankrijk), Rue […].

Deze dagvaarding werd ook betekend aan de procureur des konings.

Volgens K.S. werd T.F. op 28 november 2013 afgeschreven naar Frankrijk en ontstond toen de feitelijke scheiding maar stond T.F. op het ogenblik van de betekening van de dagvaarding in het Belgische rijksregister op voormeld adres geregistreerd.

3. Volgens T.F. is zij evenwel sinds 1 september 2017 en derhalve op het ogenblik van de dagvaarding officieel gedomicilieerd in Tourcoing (Frankrijk), Rue […] en heeft zij nooit kennis gehad van de dagvaarding in echtscheiding.

Nog volgens T.F. is de gerechtsbrief teruggekomen met de vermelding dat de bestemmeling op het betrokken adres onbekend is.

II. <u>Beroepen vonnis</u>

1. Bij een ten aanzien van T.F. bij verstek gewezen vonnis van 16 januari 2018 in de zaak met AR nummer 17/1806/A spreekt de 23ste kamer van de rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk, (1) de echtscheiding tussen de partijen uit op grond van artikel 229, § 3 BW, (2) beveelt de gerechtelijke vereffening-verdeling van het huwelijksvermogensstelsel met aanstelling van notaris Kurt Vuylsteke met standplaats te Kuurne als notaris-vereffenaar en (3) laat de kosten van de procedure voor de partij die ze heeft gemaakt en begroot deze aan de zijde van K.S. op een totaalbedrag 491,62 euro (zijnde de kosten van dagvaarding, rolrecht en bijdrage aan het begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand).

2. Op 4 april 2018 wordt het vonnis van 16 januari 2018 betekend aan de procureur des konings.

III. <u>Hogere beroepen</u>

1. Bij verzoekschrift, neergelegd ter griffie van het hof op 9 mei 2019, stelt T.F. hoger beroep in tegen het vonnis van 16 januari 2018.

Met haar hoger beroep beoogt T.F., met hervorming van het beroepen vonnis, dat zou worden geoordeeld dat (1) de betekening van het echtscheidingsvonnis nietig is, (2) de familierechtbank te Kortrijk internationaal onbevoegd was om de echtscheiding tussen partijen uit te spreken met vernietiging van het echtscheidingsvonnis van de familierechtbank te Kortrijk en (3) de zaak verzonden wordt naar de familierechtbank te Brussel.

Voorts wil zij de niet nader begrote gedingkosten bij helften ten laste doen leggen van de partijen en de rechtsplegingsvergoedingen compenseren.

2. K.S. concludeert in hoofdorde tot afwijzing van het hoger beroep van T.F. als onontvankelijk.

In ondergeschikte orde en voor zover het hoger beroep ontvankelijk wordt verklaard, wil hij het doen afwijzen als ongegrond.

Hij wil de gedingkosten ten laste doen leggen van T.F. en begroot deze aan zijn zijde op een rechtsplegingsvergoeding van 1.440,00 euro.

3. Het hof heeft de partijen in hun middelen gehoord op de terechtzitting van 3 september 2020.

T.F. was daarbij ook in persoon aanwezig.

Nadien heeft het hof het debat gesloten en de zaak in beraad genomen.

4. Het hof heeft het dossier van de rechtspleging en de overgelegde stukken ingezien.

Het hof aanziet (1) de conclusie van T.F. van 12 maart 2020 en (2) de conclusie van K.S. van 9 december 2019 als alomvattende syntheseconclusies in de zin van artikel 748*bis* Ger.W., om ze aldus (met alle bijhorende stukken), met instemming van de partijen, in het debat te houden.

IV. Beoordeling

A. Ontvankelijkheid

1. K.S. voert aan dat het hoger beroep van T.F. onontvankelijk is.

Hij meent dat wel degelijk tot betekening van de dagvaarding en het vonnis aan de procureur des konings kon worden overgegaan en hij de nodige opzoekingen had verricht om het juiste adres van T.F. te achterhalen.

Hij wijst immers erop dat een eerste keer werd betekend op een adres in Agen (Frankrijk) omdat dit het adres was dat was vermeld in een vonnis van de Tribunal de grande instance van Lille (Rijsel).

Hij wijst bovendien erop dat het voor een gerechtsdeurwaarder in Frankrijk niet mogelijk is om in het Franse rijksregister opzoekingen te doen.

T.F. van haar zijde wijst erop dat zij op het moment van de betekening van het beroepen vonnis aan de procureur des konings in Frankrijk was gedomicilieerd en wel in Tourcoing, Rue […] en dat K.S. perfect in staat was om dit adres te achterhalen en aldaar tot betekening van het beroepen vonnis over te gaan. Om die reden meent zij dat de betekening van het beroepen vonnis aan de procureur des konings ongedaan moet worden verklaard en het hoger beroep derhalve wel nog tijdig en ontvankelijk is.

2. Artikel 40, eerste lid, Ger.W. regelt de wijze waarop tot betekening dient te worden overgegaan aan personen die in België geen gekende woonplaats, verblijfplaats of gekozen woonplaats hebben in welk geval een afschrift van de akte aan hun woonplaats of verblijfplaats in het buitenland wordt verstuurd.

Heeft de betrokkene evenwel in België noch in het buitenland een gekende woonplaats, verblijfplaats of gekozen woonplaats, dan kan de betekening conform artikel 40, tweede lid, Ger.W. aan de procureur des Konings worden verricht.

Artikel 40, vierde lid, Ger.W. (vóór de opheffing ervan door artikel 8 van de wet van 25 mei 2018 tot vermindering en herverdeling van de werklast binnen de rechterlijke orde en met inwerkingtreding op 9 juni 2018) luidde als volgt: "*De betekening in het buitenland of aan de procureur des Konings is ongedaan indien de partij op wier verzoek ze verricht is, de woonplaats of de verblijfplaats of de gekozen woonplaats van degene aan wie betekend wordt, in België of, in voorkomend geval in het buitenland, kende*."

Ook indien men de verblijfplaats of de gekozen woonplaats in België of in het buitenland van degene aan wie betekend wordt had moeten kennen, is de betekening aan de procureur des konings onbestaande. Het komt de rechter toe na te gaan of deze partij in het licht van de feitelijke

omstandigheden van de zaak redelijke stappen heeft gezet om deze woon- of verblijfplaats te achterhalen (Cass. 7 november 2014, *RW* 2015-16, 739, noot B. Van Den Bergh).

Uit artikel 40, tweede en vierde lid, Ger.W. gelezen in samenhang met het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging, volgt dat de partij die tot een betekening van een beslissing aan het parket overgaat, alle in redelijkheid mogelijke stappen moet hebben ondernomen om de woon- of verblijfplaats of gekozen woonplaats van degene aan wie betekend wordt te vinden en deze partij van de beslissing te informeren en dat een en ander door de rechter wordt nagegaan, onverminderd de eventuele meldingsplicht van degene die betekent. Bij gebreke hieraan is de betekening aan het parket ongedaan en kan zij geen termijn voor een rechtsmiddel doen lopen. De rechter gaat na in het licht van de feitelijke omstandigheden van de zaak, of deze partij redelijke stappen heeft gezet om deze woon- of verblijfplaats te achterhalen (Cass. 21 november 2019, *RW* 2020-21, 16).

Uit de door T.F. voorgelegde stukken (en met name stuk 1) blijkt onmiskenbaar dat zij vanaf 1 september 2017 tot (minstens) 22 maart 2019 ingeschreven was te Tourcoing, Rue […], appt […] (en niet […] zoals T.F. ten onrechte in haar conclusie vermeldt).

Het is niet goed in te zien hoe K.S. op het ogenblik van de betekening van het beroepen vonnis aan de procureur des konings op 4 april 2018 niet in staat was vast te stellen dat T.F. aldaar ingeschreven was.

K.S. kan wel wijzen op het feit dat hij op 13 juli 2017 een eerste dagvaarding liet betekenen op een adres te Agen (Frankrijk) alwaar T.F. niet kon worden aangetroffen, doch dit doet geen afbreuk aan het feit dat hij wel in staat moet worden geacht mits aanneming van redelijke inspanningen de woonplaats van T.F. in Tourcoing, Rue […], appt […] te achterhalen alwaar zij reeds sinds 1 september 2017 was geregistreerd/ingeschreven.

Aan het voorgaande wordt geen afbreuk gedaan door het feit dat T.F. volgens een uitprint van het (Belgische) rijksregister van 5 september 2017 vermeld stond als ingeschreven (sinds 28 november 2013) te Tourcoing, Rue […] (stuk 4 van K.S.) noch door het feit dat de Franse gerechtsdeurwaarder op 15 september 2017 meedeelde dat hij T.F. niet kon aantreffen op het laatst vermelde adres.

Voormelde elementen dateren van geruime tijd voor het ogenblik waarop het beroepen vonnis werd betekend aan de procureur des konings. Dat na tussenkomst van het beroepen vonnis K.S. op dat moment voldoende redelijke stappen heeft ondernomen om het adres van T.F. te Tourcoing waar zij reeds sinds 1 september 2017 was ingeschreven, te achterhalen blijkt niet afdoende. Een en ander geldt overigens nog des te meer nu niet blijkt dat werd overgegaan tot het verstrekken van de inlichtingen aan de Franse gerechtsdeurwaarder zoals gevraagd bij brief van 5 september 2017 (zie stuk 7 van K.S.) en K.S. kennelijk wel het telefoonnummer van T.F. (waarnaar in voormelde brief van 5 september 2017 werd gevraagd) kende.

Gelet op het voorgaande dient te worden besloten dat K.S. op het ogenblik van de betekening van het beroepen vonnis redelijkerwijze geacht moest worden in staat te zijn het adres van T.F. te Tourcoing (Rue […], appt […]) te achterhalen, minstens blijkt niet dat K.S. toen redelijke pogingen heeft ondernomen om dit adres van T.F. vast te stellen.

In die omstandigheden kon niet zonder miskenning van het recht op verdediging en voormelde wetsbepalingen tot betekening van het beroepen vonnis aan de procureur des konings worden overgegaan en is de aldus verrichtte betekening als ongedaan te aanzien.

Bijgevolg is, anders dan K.S. opwerpt, het hoger beroep van T.F. tijdig en ontvankelijk.

B. Ten gronde

1. T.F. stelt de internationale bevoegdheid van de Belgische rechtbanken om kennis te nemen van de echtscheidingsvordering niet te betwisten doch wel de territoriale bevoegdheid van de rechtbank te Kortrijk.

Wel geeft zij aan dat de bewering van K.S. dat de laatste echtelijke verblijfplaats was gevestigd te Kortrijk niet klopt.

Onder verwijzing naar haar stuk 2 stelt zij immers dat de laatste echtelijke verblijfplaats van de partijen gelegen was in Frankrijk, met name te Tourcoing, Rue […].

Volgens T.F. heeft K.S. zich evenwel nooit doen schrappen in België toen de partijen in 2013 verhuisden naar Frankrijk en is hij in mei 2015 (na de breuk tussen de partijen) teruggekeerd naar België alwaar hij op 4 mei 2015 een inschrijving te Kuurne nam.

Daar waar, zoals reeds aangegeven, T.F. stelt de internationale bevoegdheid van de Belgische rechtbanken niet te betwisten, betwist zij wel de territoriale bevoegdheid van de rechtbank te Kortrijk nu op grond van artikel 628, 1° Ger.W. de territoriale bevoegdheid van de familierechtbank om kennis te nemen van een vordering tot echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting gesteund is op hetzij de laatste echtelijke verblijfplaats dan wel de woonplaats van de verwerende partij (*in casu* T.F. zelf). Nu noch de laatste echtelijke verblijfplaats noch haar woonplaats zich in België bevonden dient volgens T.F. bij toepassing van artikel 13 WIPR te besloten worden dat de familierechtbank te Brussel territoriaal bevoegd is/was.

Om die reden meent T.F. dat het vonnis van de eerste rechter hervormd moet worden en de zaak moet worden verwezen naar de familierechtbank te Brussel.

2. Op grond van artikel 3.1, a), vijfde streepje van de Brussel II*bis*-Vo (dit is de Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, en tot intrekking van verordening (EG) nr. 1347/2000) zijn ter zake echtscheiding bevoegd de gerechten van de lidstaat op het grondgebied waarvan zich de gewone verblijfplaats van de verzoeker bevindt, indien hij daar sedert ten minste een jaar onmiddellijk voorafgaand aan de indiening van het verzoek verblijft.

Geen van de partijen betwist dat voormelde bepaling internationale bevoegdheid verleent aan de Belgische gerechten.

3. Eens de internationale bevoegdheid van de Belgische rechter vaststaat, dient de intern territoriaal bevoegde rechter te worden vastgesteld.

Daar waar overeenkomstig artikel 628, 1° Ger.W. de intern territoriaal bevoegde rechter deze is van de laatste echtelijke verblijfplaats dan wel de woonplaats van de verwerende partij, dient vastgesteld te worden dat T.F. op het ogenblik van de dagvaarding in echtscheiding geen woonplaats had in België. Bovendien blijkt ook uit stuk 2 van K.S. dat de partijen van 20 december 2013 tot 11 juni 2015 samen ingeschreven waren in Frankrijk, met name te Torucoing, Rue […] zodat, anders dan K.S. voorhoudt, de laatste echtelijke verblijfplaats van de partijen in Frankrijk gevestigd was.

In die hypothese blijkt derhalve géén van de in artikel 628, 1° Ger.W. bedoelde aanknopingspunten bruikbaar om in België een territoriaal bevoegde rechter te vinden.

Wanneer de verwerende partij niet meer in België woont en ook de laatste echtelijke verblijfplaats niet (meer) in België is gelegen, kan artikel 13, tweede lid, WIPR een oplossing bieden.

Artikel 13, tweede lid, WIPR bepaalt: "*Evenwel wordt, bij gebreke van een bepaling die de territoriale bevoegdheid vestigt, deze vastgesteld volgens de bepalingen van deze wet betreffende de internationale bevoegdheid. Indien ook die bepalingen niet toelaten om de territoriale bevoegdheid vast te stellen, mag de vordering voor de rechter van het arrondissement in Brussel aanhangig worden gemaakt.*"

Wanneer de internationale bevoegdheidsregel een territoriaal criterium gebruikt, zoals de gewone verblijfplaats van (een van) de echtgenoten, kan men dit criterium dus ook gebruiken om de intern-territoriale bevoegdheid te bepalen (vgl. J. Verhellen, "Brussel II*bis*-Verordening – Huwelijkszaken", in B. Allemeersch en T. Kruger (eds.), *Handboek Europees Burgerlijk Procesrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (59) 76).

Dit laatste is *in casu* het geval, gelet op de aanknoping in artikel 3.1, a), vijfde streepje van de Brussel II*bis*-Vo aan de rechtbank van de gewone verblijfplaats van de verzoekende partij.

Anders dan T.F. voorhoudt is er geen reden om met toepassing van artikel 13 WIPR te besluiten tot de bevoegdheid van de familierechtbank te Brussel. Dit laatste zou immers enkel kunnen voor zover de internationale bevoegdheid niet zou zijn gebaseerd op een territoriaal criterium doch op de nationaliteit (J. Verhellen, "Brussel II*bis*-Verordening – Huwelijkszaken", in B. Allemeersch en T. Kruger (eds.), *Handboek Europees Burgerlijk Procesrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (59) 77).

Dit laatste is alhier niet het geval.

Gelet op de hierboven aangehaalde bevoegdheidsregel van artikel 3.1, a), vijfde streepje Brussel II*bis*-Vo is de familierechtbank van West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk, wel degelijk territoriaal bevoegd.

Het hoger beroep faalt in zoverre.

4. Wat het toepasselijke recht op de echtscheiding betreft, zal ingevolge de verwijzingsladder van artikel 8, d) van de Rome III-Vo (dit is de Verordening (EU) nr. 1259/2010 van de Raad van 20 december 2010 tot nauwere samenwerking op het gebied van het toepasselijke recht inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed) besloten worden tot toepassing van het Belgische recht.

De eerste rechter heeft zodoende terecht het Belgische recht op de echtscheidingsvordering toegepast. Geen van de partijen betwist dit kennelijk terwijl evenmin blijkt betwist te zijn dat partijen op het ogenblik van de uitspraak van het beroepen vonnis reeds meer dan één jaar feitelijk gescheiden leefden.

5. In voormelde optiek faalt het hoger beroep ten gronde. In acht genomen voormelde motieven heeft de eerste rechter wel degelijk de echtscheiding tussen de partijen kunnen uitspreken.

V. <u>Gedingkosten</u>

1. Het hof beaamt de beoordeling en beslissing van de eerste rechter over de gedingkosten in eerste aanleg.

2. T.F. dient als de hoofdzakelijk in het ongelijk gestelde partij te worden verwezen in de gedingkosten in hoger beroep (art. 1017, eerste en vierde lid Ger.W.).

3. Deze kosten omvatten onder meer de rechtsplegingsvergoeding, zoals bepaald in artikel 1022 Ger.W. (art. 1018, *sub* 6° Ger.W.). De rechtsplegingsvergoeding is een forfaitaire tegemoetkoming in de kosten en erelonen van de advocaat van de (hoofdzakelijk) in het gelijk gestelde partij (art. 1022 Ger.W.).

De hoofdzakelijk in het gelijk gestelde partij (met een advocaat) is in dit geval K.S. zodat alleen voor deze partij een rechtsplegingsvergoeding kan worden bepaald.

De bedoelde vordering is in wezen niet in geld waardeerbaar.

In dat geval is het (vanaf 1 juni 2016) toepasselijke (geïndexeerde) basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding gelijk aan 1.440,00 euro, met een *minimum* van 90,00 euro en een *maximum* van 12.000,00 euro (art. 3 KB 26 oktober 2007 tot vaststelling van het tarief van de rechtsplegingsvergoeding bedoeld in art. 1022 Ger.W.).

Het hof richt zich naar het basisbedrag van 1.440,00 euro en ziet geen redenen in de zin van artikel 1022, derde lid Ger.W. om ervan af te wijken.

OP DEZE GRONDEN,

HET HOF,

RECHT DOENDE OP TEGENSPRAAK,

met inachtneming van (de artt. 2 e.v. en inz.) artikel 24 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken,

verklaart het hoger beroep van T.F. ontvankelijk doch ongegrond,

bevestigt, gelet op de grenzen waarbinnen het is beroepen en voormelde redengeving, het vonnis van 16 januari 2018,

veroordeelt T.F. tot de gedingkosten in hoger beroep, aan de zijde van K.S. te begroten op een rechtsplegingsvergoeding van 1.440,00 euro,

veroordeelt T.F. (na uitnodiging daartoe) tot betaling aan de Belgische Staat (FOD Financiën) van het rolrecht in hoger beroep ten bedrage van 400,00 euro,

Aldus gewezen door de elfde kamer van het Hof van beroep te Gent, recht doende in burgerlijke zaken als familiekamer, samengesteld uit:
de heer M. Traest, raadsheer – wnd. voorzitter,
en uitgesproken in openbare terechtzitting op zeventien september tweeduizend twintig,
bijgestaan door mevrouw G. Huysman, griffier

RECHTSLEER/DOCTRINE

Willem Theus (PhD Researcher & Teaching Assistant, Institute for Private International Law, KU Leuven) - The Recognition and enforcement of foreign civil and commercial judgments in the GCC-states

I. General Introduction to the Gulf Region & Legal System

Though deeply steeped in history, the Gulf Cooperation Council (hereafter "the GCC")[1] states of Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, The United Arab Emirates and Saudi-Arabia are relatively young modern states. Due to their national oil- and gas wealth, all GCC states have been able to attract foreign expertise and labour, enabling them to modernise at an astonishingly fast rate. In some areas, such as infrastructure and e-government, they are truly pioneers, but in other domains, such as the legal system, there is still much need for further development and education.

The combination of a booming economy and the lack of a fully-grown national legal culture, including strong legal faculties, a professional legal class, and an effective and transparent court system, have repercussions on the overall functioning of the legal system as an effective mechanism for resolving disputes, both domestic and foreign. One of the consequences is that it is hard to recognise and/or enforce a non-local or regional (Arab) judgment in one of the GCC states. Even though the treaties and national laws may look as the right tools on paper, as the reader will discover within this article, in practice they are rarely knowledgeably and effectively used. Some treaties or institutions are simply unknown to certain key actors, such as international lawyers, and as a result, many (execution) judgments remain unpublished. Another main reason is the Arab's world tendency to define the role of the state broadly, greatly expanding the reach of the public policy/*ordre public* exception found in many international treaties. Often state-related matters (very often incl. state-owned companies) are excluded from a relevant treaty. Adding to the complexity is the ambiguous relation between the law and local cultural, tribal and religious factors. The system does seem to work remarkably well up to a certain level if one knows the complexities of the region and if one is well advised by local, well-connected lawyers. Many avoidable problems simply arise from a lack of understanding and the attempt to transplant foreign legal concepts in a GCC-context.

A short recapitulation of the Gulf regions' (legal) history is crucial to understand the current context in which the recognition and enforcement of foreign judgments takes place. First of all, it is only with the Amman Message of 2005 that some trend towards recognising the eight major schools of Islamic law (*madhahib*) developed.[2] The *Sunni*-creed of Islam has four established schools: the *Hanafi, Malaki, Shafi'i and Hanbali*. The *Ja'fari* and *Zaydi* schools are the foremost *Shia* schools of thought. The *Ibadi* and *Zahiri* creeds each have their own recognised school.[3] It is especially the *Hanbali*-school that wields the most influence in the GCC, due to a majority following in Saudi-Arabia and in four emirates of the United Arab Emirates[4], though the *Malaki*-school is also of importance as the creed of the ruling families of the Emirates of Dubai and Abu Dhabi and of the states Kuwait and Bahrain.[5] Oman is a unique case, as it is the only non-Sunni ruled country in the region, following the particular *Ibadi*-creed

[1] The official name of the GCC is: The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (CCASG). However, it is widely known as the GCC, hence this naming is used.
[2] http://ammanmessage.com/; www.jordanembassy.de/Amman%20Message%20English.pdf.
[3] K.S Vikor, *Between God and The Sultan, A History of Islamic Law* (London: Hurst & Co, 2005) p 89-129.
[4] Please note that the UAE is a federation of emirates, each ruled by a different royal family!
[5] A. Alarefi, 'Overview of Islamic Law', *International Criminal Law Review*, 2009, 9(4), p 717-721.

of Islam.[6] Although the schools might be different, the 5 countries (i.e excluding Saudi-Arabia)[7] have a very similar legal system: a hybrid civil and Islamic[8] legal system with a lingering common law influence.[9] As protectorates of the British Empire, the Trucial States established courts following the British common law for non-Muslims, whilst keeping the local *Sharia* courts for Muslims.[10] As such, there was a pluralist approach to law: one sphere of courts for the locals and one for the foreigners. Today, that is no longer the case, with Qatar finally unifying its courts in 2003.[11] In the late 1960's, the British had started regulating the commercial sphere and gradually handing over power to the local governments. In 1961, Kuwait became the first country to declare its independence. It set an important precedent by rejecting the British common law as the basis for the new country's legal system, in favour of the newly developing Arab (Egyptian) codifications, which were more civil-law oriented and left space for the *Sharia* in personal status issues.[12] Kuwait also mirrored the court system of other civil law jurisdictions, though with certain unique aspects.[13] In the following years, the others Gulf states gained their independence and followed the Kuwaiti example of rejecting common law and drafting their own laws, each (heavily) influenced by the Egyptian Civil Code.[14] This Egyptian link continues to this day, with many local judges and lawyers being Egyptian. Egyptian court cases and jurisprudence are also actively followed. French -and to a lesser extent, Italian- law in turn heavily influenced Egyptian law.[15] This heavy Egyptian influence is therefore the bridge between European continental civil law and the region's civil law tradition. Oman is an exception to this, as it only enacted its civil code in 2013 and thus pays less homage to the Egyptian influence by drawing more on principles established by its own courts.[16]

---

[6] The Ibadi-creed is related to *Kharijism*, as they roughly both split off from the main branches of Islam at the same time.

[7] The Kingdom of Saudi-Arabia was never a protectorate of a western foreign power. As such, western influence was minimal and as a result the *Sharia* and the Islamic jurisprudence of the *Hanbali*-school plays a more important role than in the other GCC-countries. See: A. Al-Suwaidi, 'Developments of the Legal Systems of the Gulf Arab States', *Arab Law Quarterly,* 1993, Vol. 8, No.4, p 290-291; X. "Hanbali School of Law", *The Oxford Dictionary of Islam*, http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e799.

[8] Which equals the *Sharia.* See: H. Esmaeili, "The Nature and Development of Law in Islam and the Rule of Law Challenge in the Middle East and the Muslim World", *Connecticut Journal of Int'l Law*, Vol. 26:329, p 340 - 341.

[9] Especially in commercial law and again with the emergence of the new common law zones such as the DIFC (see *infra*).

[10] So this was in essence a pluralist legal system. See A. Al-Suwaidi, *Arab Law Quarterly,* 1993, Vol. 8, No. 4, p 289-301.
In the GCC countries, most notably in Saudi-Arabia and Bahrain, the above-mentioned Sunni-Shia split also has had its repercussions within the legal system: there are separate *Sharia* courts for Shia and Sunni Muslims. English language information on this legal split is very sparse. For Bahrain see Unicef, Bahrain (MENA) - Gender Equality Profile, Status of Girls and Women in the Middle East and North Africa, 2011, p 1. (http://www.unicef.org/gender/files/Bahrain-Gender-Eqaulity-Profile-2011.pdf) In one informal interview undertaken in Bahrain it was stated that Bahraini nationals often change "sect" for legal reasons: for example the Sunni provisions on marriage are much more liberal, whereas the Shia provisions are more flexible in inheritance (especially towards women). This was confirmed in all following informal interviews. Note that *Sharia* courts are only for Muslims, non-Muslims will very rarely appear before such a court (except perhaps in Saudi Arabia).

[11] Law No. 10 of 2003 Promulgating the Law on Judicial Authority, Official Journal Issue, 01/10/2003. For the situation before 2003 see the excellent paper: A.N. Hamzeh, "Qatar: The Duality of the Legal System", *Middle Eastern Studies,* 1994, Vol. 30, No. 1*,* p 79-90.

[12] The Egyptian civil code was drafted by the famous Arab legal scholar A.E-R. El-Sanhuri, who was strongly influenced by French law -he studied in France- and who received help from numerous French scholars whilst drafting. The resulting Egyptian Civil Code of 1949 struck a difficult balance between the old and the new. See A. Shalakany, "Between Identity and Redistribution: Sanhuri, Genealogy and the Will to Islamise", Islamic Law and Society, 2001, Volume 8, Issue 2, p 201 – 244.

[13] E.g. Court of Cassation, Supreme Court, Court of Appeals, Court of First Instance, ... However, family law and personal status matters are dealt with exclusively by *Sharia* courts.

[14] Law No. 131 of 1948 issuing the Civil Code (Egypt); A. Al-Suwaidi, *Arab Law Quarterly,* 1993, Vol. 8, No. 4, p 291 - 297. They also set up a similar civil law-based court system.

[15] A.M El wahary, "Regulation of Conflict of Laws in the United Arab Emirates"*, Arab Law Quarterly 27*, 2013, p 5-9. The fact that many Egyptian jurists continue to be active in all legal fields in the GCC states was confirmed in all informal interviews, but it is hard to find exact numbers.

[16] Royal Decree No. 29 of 2013 promulgating the Civil Transactions Code - see https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=&p_isn=95453&p_country=OMN&p_count=108. Though it does use the Emirati code as the "base" upon which it built. The UAE, a federal country, is another exception as the emirates of Dubai and Ras Al Khamai have retained their own courts. See: http://www.nyulawglobal.org/globalex/United_Arab_Emirates1.html#basicsystem.

Deep and long-standing familial, commercial, religious and tribal connections between the different rulers allowed for the establishment of a supranational organisation such as the GCC.[17] The main purpose of the GCC was (and is) to achieve unity among its members based on their common objectives, which are rooted in Islamic beliefs as set forth in article 4 of the GCC Charter. GCC-wide legislation is enacted by the GCC Supreme Council, which consists of the heads of states of the member states, much like the Council of the European Union. The Council meets during an annual "Gulf Summit".[18] It is the GCC General Secretariat that studies new possible GCC-wide legislation and it can propose its ideas to the Supreme Council, as can the Ministerial Council.[19] No GCC-Parliament or Court currently exists.[20]

However, the GCC has enacted unified customs, patent and trademark laws.[21] As the oil prices plummet and the American security umbrella is no longer assured, the member states feel the need to combat the tough times together, as can be seen in the discussions on a GCC-wide VAT and a GCC-wide currency.[22] In the near future, perhaps this new momentum can result in a (confederal) GCC-union, with a GCC Parliament that can fully enact legislation and a GCC-wide Supreme Court?[23] However, the tensions between certain GCC states can often still run deep and thus finding common ground is not always possible.[24] One can think of the 2017 (ongoing) Qatar diplomatic crisis; indeed this crisis also has implications for the recognition and enforcement of foreign judgments due to Qatar's *de facto* suspension from the GCC. The procedures, treaties and legislation mentioned in text can therefore in practice not function in Qatar, although if or when the situation normalises once more, this will again be the case or a new framework will be created.

The newest additions to this already complex GCC legal landscape are the new common law-based courts; the result of some legal experimenting that is also being followed elsewhere in the world (the so-called 'International Commercial Courts' or 'International Business Courts').[25] The UAE federal government commenced this legal experimenting in 2004 by enacting Federal Law No (8), which stipulates guidelines of how an Emirate could establish an international financial zone with a separate court system, with the main points being that it needs federal permission and that all other Emirati laws, bar the civil and commercial laws, will continue to apply to the specified area. In the very same year, the Emirate of Dubai established such a zone, the Dubai International Financial Centre (hereafter the "DIFC").[26] The Emirate of Abu Dhabi followed in 2013 with the Abu Dhabi Global Market (hereafter "ADGM").[27] The State of Qatar enacted a similar statue for the Qatar Financial Centre (hereafter "QFC") in 2005.[28] All these financial zones have set up a separate court system that utilises English common law in some form, replacing the local commercial- and civil laws and -courts in a certain well-defined

---

[17] Charter of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, Abu Dhabi, 25 May 1981, https://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx.

[18] Art 7 GCC Charter; http://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/OrganizationalStructure.aspx.

[19] Consisting of the 6 Foreign Ministers - see art 11 & 12 GCC Charter.

[20] Art 6 GCC Charter does not state anything about a Parliament. Note that a GCC Commercial Arbitration Court, with GCC-wide awards also exists - this institution however will not be discussed in this paper.

[21] GCC Unified Customs Laws, 1 January 2003.

[22] Taxamo, "VAT in the Gulf: surprise move as Saudi Arabia increases its VAT rate", 11 May 2020, https://blog.taxamo.com/insights/gcc-vat-update2; X. " GCC tries to persuade UAE, Oman to join currency talks ", *Arab News*, 29 June 2014, http://www.arabnews.com/news/593931; E. Jadresic, "On a Common Currency for the GCC countries, *IMF Policy Discussion Paper,* 2002, https://www.imf.org/external/pubs/ft/pdp/2002/pdp12.pdf.

[23] K. Fahim & D. Kirkpatrick, "Saudi Arabia Seeks Union of Monarchies in Region", *New York Times*, 14 May 2012, http://www.nytimes.com/2012/05/15/world/middleeast/saudi-arabia-seeks-union-of-monarchies-in-region.html?_r=2.

[24] A good example of intra-GCC tensions was the *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Merits*, Judgment, *I. C. J. Reports* 2001, 40.

[25] See Issue 1, *Erasmus Law Review*, 2019 for a general overview on the different International Commercial Courts.

[26] Federal Decree No. 35 of 2004; Dubai Law No. 9 of 2004.

[27] Federal Decree No (15) of 2013; Cabinet Resolution No (4) of 2013; Abu Dhabi Law No (4) of 2013. Note that this "zone" will not be discussed in this paper, as it is quite new and just recently truly 'up and running" at the time of writing.

[28] Qatari Law No. 7 of 2005 ("QFC law").

geographical district.[29] These Western-style courts are deemed to be an integral part of the state, meaning that a judgment rendered in such a zone is regarded as being of equal value as one rendered by a local court.[30] Bahrain has taken another path by establishing a hybrid-court tribunal, the Bahrain Chamber for Dispute Resolution (hereafter the "BCDR").[31] Recently, Saudi-Arabia also seems to be following Bahrain's example[32]; Oman and Kuwait seem to have stalled in any new legal developments for now.[33] The GCC region therefore appears to be at the forefront of an arguably global trend of establishing "fast-track" international commercial courts for (major) business.[34]

Due to all these new developments many papers on the subject are impractical and mostly dated, seeing that developments such as the DIFC courts have not yet been the subject of a thorough multi-faceted legal analysis. This paper aims to put forth an as-clear and as-concise possible framework for the recognition and enforcement of foreign (commercial) judgments in the GCC member states.[35] It will first discuss the relevant treaties and conventions, before handling the situation in the absence of such legal basis. The paper will then move on to discussing the new courts and the recognition and enforcement procedure via these new additions. The paper will then discuss the most common exceptions and a most remarkable case, before concluding with some remarks.

II. Establishing the Legal Basis: The Relevant Treaties in the GCC

2.1. The Riyadh Convention[36]

The Riyadh Arab Agreement for Judicial Cooperation of 1983 (hereafter the "Riyadh Convention" or "Convention"), negotiated within the framework of the Arab League, is a treaty on the recognition and enforcement of Arab judgments that largely supersedes a previous convention amongst Arab states of 1952.[37] The Riyadh Convention is most likely influenced by similar treaties of the time such as the Brussels Convention of 1968.[38] All six GCC states (being members of the Arab League) signed and

[29] For example for the Abu Dhabi Global Market: The Application of English Law Regulations 2015, 3 March 2015. Local criminal law is always still applicable.

[30] The 2009 Protocol of Enforcement between the DIFC Courts and Dubai Courts; art 8 QFC law; Case No: 0001/2009, *QFC v Silver Leaf.*

[31] http://www.bcdr-aaa.org/en/about-us/.

[32] Saudi Centre for Commercial Arbitration, "About us",http://sadr.org/detailes.php?module=about_center&id=54.

[33] Though this can change rather quickly, as all six countries are direct competitors of each other. Oman is developing the largest economic zone and port in the Middle East partially together with the consortium of the port of Antwerp (BE): the special economic zone and port of Duqm, which will also have its own authority and perhaps in the long run, its own legal and court system? See: http://www.duqm.gov.om/sezad/about-us/welcome-to-duqm and http://www.portofantwerp.com/en/news/consortium-antwerp-port-runs-port-duqm.

[34] Elsewhere, ICCs have also been established: the Astana (Kazakhstan) International Financial centre, the Chinese ICCs, the Paris and Frankfurt International Chambers of the Commercial courts, the Netherlands Commercial Court and the Singapore International Commercial Court.

[35] Note that "foreign" judgments include intra GCC judgments - for example enforcing a Kuwaiti judgment in Qatar. Also note that there will be a slight focus on the R&E of other Arab states judgments, due to numerous treaties and of western judgments, as this author is the most acquainted with western legal systems. However, where possible, other foreign judgments will be discussed.

[36] See: http://www.refworld.org/docid/3ae6b38d8.html for the unofficial UNHCR English translation used by this paper. The Arab League Council of Ministers endorsed this UN translation. For the original Arabic version see: http://haqqi.info/en/haqqi/legislation/riyadh-arab-agreement-judicial-cooperation.

[37] S. Badah, "Rules Relevant to the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Kuwait", *Asian International Arbitration Journal*, 2015, Volume 11 Issue 2, p 139 - 144. Note that this convention is still of importance when trying to recognise and enforce an Arab judgment in countries that have not yet ratified the Riyadh Convention. For example, Egypt only ratified it in August 2014 according to http://www.hadefpartners.com/News/169/Hadef-in-the-Courts--Service-in-Egypt-under-the-Riyadh-Convention. It is generally very hard to find concrete information on the ratification of treaties in the Arab world in English.

[38] Which is the direct predecessor of the Brussels I Regulation.

ratified the convention, but not all other Arab League states have signed.[39] This Convention and its predecessor have greatly influenced the GCC Protocol of 1995 discussed below.[40] Today, the Riyadh Convention is used together with the GCC Protocol for intra-GCC enforcement, but its major utility is for the recognition and enforcement in other Arab League member states.[41]

In case of conflict between a provision of the Convention and other international treaties with the same or similar scope, the most efficient instrument for the achievement of the judicial cooperation will be deemed applicable.[42] Articles 25 through 36 of the Riyadh Convention rule on the recognition and enforcement of foreign judgments. All judgments - including those of the new International Finance District Courts[43] - in civil, commercial, administrative and personal statute cases fall within the ambit of the Convention.[44] The term judgment is broadly defined as: "*... every decision - regardless of nomenclature - made in pursuance of judicial or jurisdictional procedures of the courts or any competent authority of any party.*"[45] However, judgments made against the government of a signatory state[46], or which are inconsistent with international treaties and agreements are left out of the Convention.[47] The same applies for all provisional and precautionary measures and judgments made in cases of bankruptcy, taxes and fees. Thus, art 25 (c) of the Convention significantly narrows the scope of the Convention's application. It is especially the exclusion of cases against "the government", which remains undefined by the Convention that goes far beyond the regular exclusions found in similar treaties.[48]

The Riyadh Convention establishes a specific *exequatur* procedure via its article 32. There is to be no review on the merits of the case (*révision au fond)* - the competent judicial body of execution is limited to only scrutinizing whether the judgment complies with the Riyadh Convention.[49] During the *exequatur* proceedings, the judge will only check the following: "*If the courts of the contracting party which made the said judgments are competent under the provisions of the rules of jurisdiction in force in the requested party* (read: state)*, and if the legal system of the requested party does not retain for its courts or the courts of another party the exclusive competence to make such judgments".*[50] This entails that each state shall recognise judgments rendered by any other state bound by the Riyadh Convention if the legal system of the contracting party where enforcement is sought does not exclusively reserve for its courts, or for the courts of another signatory state, jurisdiction to render the judgment. The judgment however must be final and binding on all parties involved in the dispute - it must no longer be open to ordinary appeal.[51] The Riyadh Convention also puts forth special

[39] The signatory states are Jordan, United Arab Emirates, Bahrain, Tunisia, Algeria, Djibouti, Saudi Arabia, Sudan, Syria, Somalia, Iraq, Oman, Palestine, Qatar, Kuwait, Lebanon, Libya, Morocco, Mauritania and Yemen.

[40] Before the GCC protocol, this convention was used for intra-GCC recognition and enforcement. See H. Mohd & S. Al Mulla, "Conventions of Enforcement of Foreign Judgments in the Arab States", *Arab Law Quarterly*, Vol. 14, No. 1 1999, p 33-56

[41] For example, in the banking sector, many Gulf banks also have offices based in Jordan. If a Jordanian counterparty wants to enforce a Jordanian judgment against the Bank's HQ in a GCC state - as that is where most of its assets probably are- then the party will recognize and enforce the Jordanian judgment via the Riyadh Convention in the GCC State. An alternative is to start proceedings directly in the relevant jurisdiction.

[42] Art 69 (b) Riyadh Convention1.

[43] QFC & DIFC courts.

[44] Including judgements related to civil rights made by penal courts.

[45] art 25 (a) Riyadh Convention.

[46] or any of its employees in respect of acts undertaken in the course of duty or exclusively on account thereof.

[47] Art 25 (c) Riyadh Convention.

[48] K. Bälz & A.S Almousa, "The Recognition and Enforcement of Foreign Judgements and Arbitral Awards under the Riyadh Convention (1983) - Thirty years of Arab Judicial Co-operation", *International Journal of Procedural Law*, Volume 4 (2014), No. 2, p 280.

[49] Art 32 Riyadh Convention; K. Bälz & A.S Almousa, *International Journal of Procedural Law*, Volume 4 (2014), No. 2, p 278.

[50] Art 25 (b) Riyadh Convention.

[51] Art 25 (b) Riyadh Convention. Thus, extraordinary forms of appeal such as appeal to the Court of Cassation do not bar the finality of a foreign judgment and as such cannot bar enforcement abroad. See: Egypt Court of Cassation, Case No. 1104 of the Judicial Year 48, of 05/01/1980 - as reported in K. Bälz & A.S Almousa , *International Journal of Procedural Law*, Volume 4 (2014), No. 2, p 279.

jurisdictional rules in articles 26 to 28, which appear to apply in parallel to the regular rule of art 25 (b).[52] Even so, recognition will be refused if the judgment conflicts with any of the following provisions:

> *"If recognition would be in contradiction with the stipulations of the Islamic Shari'a, the provisions of the constitution, public order, or the rules of conduct of the requested party. If the judgment was passed in absentia without notifying the convicted party of the proceedings in an appropriate fashion that would enable him to defend himself.*
> *If the law of the requested party applicable to legal representation of ineligible persons or persons of diminished eligibility were not taken into consideration.*
> *If the dispute has given rise to another final judgment in the requested state, or in a third state and if the requested party has already recognized such a final judgment.*
> *If the dispute is also the subject of a case being heard by the courts of the requested party and the action has been brought before the courts of the requested party on a date preceding the presentation of the dispute to the court of the requesting party*."[53]

Some of these exceptions are standard and variations thereof can be found in many similar treaties and national procedural laws.[54] If the judgment is in compliance with all of the above, a party seeking to enforce a foreign judgment via the Riyadh Convention must first obtain an *exequatur* from the competent national court and follow the national procedure for enforcing a judgment.[55] Furthermore, it must ensure that all the documents mentioned in article 34 are properly submitted.[56] If a party is willing to enforce a foreign judgment, a certified copy of the order to enforce such judgment must accompany the aforementioned documents.[57] Unlike other regional treaties, article 34 provides that with the exception of the copy of judgment, no further legalisation of documents is required, resulting in a smaller bureaucratic hurdle.

The Riyadh Convention certainly had and still does have great potential, but it has not experienced its breakthrough moment yet. Whilst its framework is basic and some of its articles are certainly ambiguous, the Riyadh Convention may have its watershed moment if the Gulf States continue to diversify their economy and invest more in other Arab countries and vice versa. The smooth recognition and enforcement of foreign judgments helps in gaining the trust of foreign companies contemplating to establish subsidiaries and/or invest in projects in the region. This was the case in Europe, where the impact of the Brussels I Regime concerning the mutual recognition and enforcement of judgments on trans-European business must not be underestimated.[58]

---

[52] K. Bälz & A.S Almousa, *International Journal of Procedural Law*, Volume 4 (2014), No. 2, p 280-282.
[53] Art 30 Riyadh Convention.
[54] For Example: art 45, 1 (b) of the Brussels I Recast (EU); art 25 WIPR (BE); K. Bälz & A.S Almousa, *International Journal of Procedural Law*, Volume 4 (2014), No. 2, p 283 - 285.
[55] Art 31, b. Note that in many GCC countries, a separate execution court exists.
[56] *(a)A full and official copy of the judgement the signatures on which must be authenticated by the competent authority.*
(b) A certificate attesting that the judgement is final and has the power of res adjudicata, unless this be specified in the text of the judgement itself.
(c) A copy of the document whereby notice of the judgement was served attested to as a true copy or any other document demonstrating that the defendant had been duly and expressly notified of the action on which the judgement was pronounced when this was pronounced in absentia.
[57] Art 34, para 2 Riyadh Convention.
[58] *European Commission's Accompanying document to the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast)*, Brussels, 14.12.2010 , SEC(2010) 1547 final, point (a) under 2.1.5.3, http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2018101%202010%20ADD%201.

2.2. The GCC Protocol[59]

Another option available to recognise and enforce intra-GCC judgments is through the GCC Protocol. In 1995, the GCC enacted an instrument in order to streamline the mutual recognition and enforcement of intra-GCC judgments[60]: the Protocol on the Enforcement of Court Judgments, Letters of Rogatory and Judicial Notices in the Gulf Cooperation Council Arab Countries (hereafter "the Protocol").[61] The Protocol is applicable to all civil, commercial and administrative judgments from another GCC jurisdiction.[62]

Article 2 of the Protocol states the grounds on which the recognition can be refused. These grounds are a near literal copy of Article 30 of the Riyadh Convention, though the Protocol contains no reference to public morals.[63] Pursuant to article 3(b), the laws of the country to which the request is submitted, govern the recognition procedure. The Court where one seeks to enforce an intra-GCC judgment, may not investigate the subject matter or the merits of the case.[64] Article 9 details which documents need to be provided to the foreign court where one party seeks enforcement: (A) A complete official copy of the judgment with the necessary certification, (B) certified proof if needed, that the judgment has required *res judicata* status, and (C) certified proof of the judgment notification instrument. Stamps of the national ministry of justice provide this important certification.[65]

In *Farooq Al Alawi v. Lloyds TSB Bank PLC and Credit Suisse AG,* the DIFC courts of the United Arab Emirates ordered the execution of a Bahraini Family Court's judgment on the grounds of the Riyadh Convention and the GCC Protocol, but it did not go into any detail on the applicability of the Protocol.[66] This is the only accessible case that makes a direct reference to the Protocol.[67] However, during informal interviews in Bahrain with legal professionals, it was stated that this Protocol is used very often and that in practice it works quite well, but the judges do not always refer to it directly and these judgments are often not published. Problems do arise when trying to enforce another GCC state's judgment in Saudi Arabia that relates to financial cases. For example, enforcing a money judgment involving interest is in breach of the *Riba*-ban (i.e. ban on usury) encapsulated in the *Sharia* and hence impossible to recognise for a Saudi court.[68] In that scenario, partial execution is a theoretical possibility (though no concrete example was found).

According to the DIFC: "*the main practical difference between a GCC Protocol judgment and a Riyadh Convention judgment is that a final judgment invoking the GCC Protocol for transnational enforcement*

---

[59] This Protocol is often also referred to as the GCC Convention, the AGCC Convention or the Muscat Convention. For the sake of clarity, in this paper the only term used will be the GCC Protocol. Also kindly note that multiple translations exist, none of which are authentic. The one used for this paper, is one provided by the Qatari Ministry of Justice (see: https://almeezan.qa/AgreementsPage.aspx?id=953&language=en).

[60] = a judgment from another GCC member state.

[61] Signed on 06/12/1995 in Muscat. Many English reports incorrectly date the Protocol to 1996, which is when it came into force but it was signed in 1995; In the same year the GCC also created the GCC Arbitration Centre in Bahrain, see http://www.gcccac.org/en/about-centre.

[62] Art 1 GCC Protocol. Please note that the current "crisis" situation between Bahrain, Saudi-Arabia and the UAE vs Qatar is quite unclear. It seems that the GCC Protocol is theoretically still in force between these countries, but *de facto* it is not functioning. See: Middle East Policy Council, "Qatar Censured by GCC Allies", http://www.mepc.org/commentary/qatar-censured-gcc-allies.

[63] H. Mohd & S. Al Mulla, *Arab Law Quarterly*, 1999, Vol. 14, No. 1, p 41.

[64] Article 7 GCC Protocol

[65] As confirmed in multiple informal interviews.

[66] ENF 02/2012 - as found on http://difccourts.ae/enf-022012-farooq-al-alawi-v-1-lloyds-tsb-bank-plc-2-credit-suisse-ag/.).

[67] In A. Hirst, "The Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in the Sultanate of Oman", BCDR International Arbitration Review", *Kluwer Law International,* 2014, Volume 1 Issue 1, p 61 - 68 there is also a brief reference to an Omani judgment of 24 December 1997 in Case 475/1997, *Commercial Court Rep.* vol. 14, 487 et seq but this judgment cannot be verified. However the fact that this 2014 paper has to refer to a case of 1997 does show that it is simply not often referred to or just not researchable due to a lack of transparency.

[68] Art 2 GCC Protocol.

can happen directly in the execution court of another GCC state and does not require an exequatur.[69] *In theory this should also be the case for Riyadh Convention judgments, but in practice they have not been directly enforceable and require ratification by a UAE first instance court on the basis of the regular UAE foreign judgment recognition procedure.*"[70] In Bahrain, it appears that there is no special treatment for GCC Protocol judgments.[71] According to one author, the GCC Protocol will be modernised and further clarified by the GCC Supreme Council "soon".[72] If that happens the Protocol could very well further evolve as the Brussels I Regulation did into an automatic recognition and enforcement mechanism. However, this does require a certain level of trust amongst the GCC states that is currently lacking, if one for example looks at the on-going Qatar-crisis.

2.3. Bilateral treaties of GCC member states with third countries

Of all the GCC member states, it seems only the UAE and Bahrain have negotiated and signed bilateral treaties regarding the recognition and enforcement of foreign judgments (or in treaty terms "judicial cooperation/assistance").[73] The UAE has done so with France (hereafter "the Paris Convention" or "Convention")[74], India[75], China[76], Egypt[77], Tunisia[78]and Kazakhstan[79]. Bahrain has bilateral treaties with Syria[80], Egypt[81], Morocco[82] and India[83]. Verifying if the other GCC members have signed any such bilateral treaties has proven to be very difficult due to the language barrier.[84] However, most of such treaties would likely be with other Arab states, and the relations with such states are also covered under the Riyadh Convention or its predecessor, and the GCC Protocol for intra-GCC judgments. The Paris Convention will now be discussed by way of example; the other treaties all have similar provisions.

---

[69] See DIFC Courts, "Enforcement Guidelines", 3 January 2016, http://difccourts.ae/enforcing-difc-court-judgments-and-orders-outside-the-difc1/.

[70] See Articles 31 and 32 of the Riyadh Convention in particular.

[71] E.g first receiving an enforcement order from the High Court before going to the execution judge.

[72] N. Bremer, "Seeking Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments and Arbitral Awards in the GCC Countries", *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol.3 (2016-2017), p 39-40.

[73] Important notice: this is very hard to verify, as the treaties are often solely published in Arabic, if publically available at all!

[74] The Convention on Judicial Assistance, Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial matters signed between France and the UAE (signed on September 9, 1991), Entry into force on May 1 1993 by Decree n° 93-419 of March 15, 1993, *Journel Officiel* 24 mars 1993. This treaty was most likely made possible due to the apparently excellent relations between France and the UAE, with France also having a military base in Abu Dhabi.

[75] Agreement Between The Government Of The United Arab Emirates And The Government Of The Republic Of India On Juridical And Judicial Cooperation In Civil And Commercial Matters For The Service Of Summons, Judicial Documents, Judicial Commissions, Execution Of Judgments And Arbitral Awards (2000) - unclear whether ratified by India.

[76] Convention on Judicial Assistance in Civil and Commercial Matters between the United Arab Emirates and the Republic of China (PRC) (2004).

[77] Legal and Judicial Cooperation Agreement between the UAE and the Arab Republic of Egypt (2000); this treaty has arguably superseded the Arab League Convention of 1952.

[78] The Riyadh Convention of 1983 has arguably superseded this treaty of 1975.

[79] Agreement between the Republic of Kazakhstan and the United Arab Emirates on judicial assistance in civil and commercial matters (2009).

[80] The agreement on judicial and legal cooperation in civil, commercial, criminal, personal status, extradition and liquidation of estates between the State of Bahrain and the Syrian Arab Republic (2001); for the Arabic text see: http://www.legalaffairs.gov.bh/AdvancedSearchDetails.aspx?id=4341#.WPnlcI6MKRs.

[81] The agreement on legal and judicial cooperation between the State of Bahrain and the Arab Republic of Egypt (1989) For the Arabic text see: http://www.legalaffairs.gov.bh/AdvancedSearchDetails.aspx?id=2848#.WPnmI46MKRs.

[82] The agreement on legal and judicial cooperation in civil, commercial and personal affairs between the State of Bahrain and the Kingdom of Morocco (1998). For the Arabic text see: http://www.legalaffairs.gov.bh/Media/LegalPDF/L0398.pdf.

[83] Convention on Legal and Judicial Cooperation in Civil and Commercial Articles concerning the declaration of attendance, judicial papers, envoys, implementation of judicial decisions and judgments of arbitrators between the of the Kingdom of Bahrain and the Republic of India (2005). For the Arabic text see: http://www.legalaffairs.gov.bh/AdvancedSearchDetails.aspx?id=2201#.WPnpoo6MKRs.

[84] My sincere thanks to Mr. K. Bedaiwi for providing me with the Arabic information on Bahrain's bilateral treaties whilst researching my related master thesis some years ago, as I would have most likely not found out on my own.

The recognition and enforcement of judgments is dealt with in Chapter V of the Convention. The other state's judgment may not be reviewed on the merits (*revision au fond)* by the recipient state's court.[85] Art 13 of the Paris Convention states that judgments will be reciprocally recognised if the following cumulative conditions are met:

a. *The foreign court had jurisdiction to hear the dispute according to the lex fori of the country of origin or according to the conditions put forth by of article 14 of the convention.*
b. *The law applied to the dispute is the law applicable pursuant to the provisions on conflict of law of the requested country, unless a different law is applied and the application of this law comes to the same result the requested country's law would have*
c. *The judgment is final (neither ordinary appeal or cassation is still possible) according to the law of the country of origin*[86]
d. *The parties have been duly summoned and represented or the judgment was legally rendered in absentia pursuant of the country of origin's law*
e. *The judgment does not conflict with the ordre public of the requested country.*[87]

Article 14 defines ten instances in which the other state's court is deemed to have had valid jurisdiction.[88] Article 15 crucially states that the national procedural law defines the procedure to be followed.[89] Article 16 defines the documents that have to be provided by the party requesting the recognition and/or enforcement. The other chapters of the Convention deal with letters rogatory, judicial notices, access to justice and general and concluding provisions.

Until recently, the Convention seems not to have been used very often. However, since the economic boom of the UAE, multiple cases referring to the Convention have appeared before French courts.[90] One such example is a divorce case[91] wherein the Court of Appeal of Paris in 2017 rejected the demand to declare a judgment of the personal status court of the Emirate of Dubai enforceable in France on multiple grounds (including public policy).[92] In a different and earlier case, the French Court of Cassation overruled a verdict by the same chamber of the Court of Appeal of Paris that had recognised and enforced a 2004 judgment of the Federal Supreme Court of the UAE.[93] The Court of Appeal had seemingly not applied article 13 of the Convention correctly.[94] A recognition in the other direction, i.e. a French judgment being successfully enforced in the UAE has not yet taken place to this author's knowledge.

Despite extensive research, it seems that many bilateral treaties have not yet actually been utilised in court. Similarly, many investment deals that bring forth the majority of such cases are often also

---

[85] Article 15, para 2 Paris Convention.

[86] For judgments relating to minors (for example visiting rights) an enforceable judgment suffices. See Art 13, c Paris Convention.

[87] The conditions as put forth in the Convention are seemingly outdated. See F. Mélin, "Conditions de l'exequatur d'une décision prononcée dans les Emirats arabes unis", Civ. 1re, 22 juin. 2016, *Dalloz Actualité*, FS-P+B, n° 15-14, p 908.

[88] There are no real surprises here, this list mainly acts as clarification in my opinion.

[89] In practice, after receiving an exequatur, the national procedure must then be followed. In the GCC states, this always involves passing via an execution judge.

[90] More & more French investments and influence (for example the opening of a Louvre-branch in Abu Dhabi this year, a branch of the Sorbonne university in Abu Dhabi, ...) are becoming apparent in the region.

[91] Family status judgments were the only examples found, hence they are discussed here.

[92] Cour d'appel de Paris (Pôle 01 ch 01) 31 janvier 2017 N° 16/01045.

[93] Cour De Cassation (Première Chambre Civile) 22 juin 2016, N°15-14.908; Cour D'Appel De Paris (Pôle 01, ch 01) 3 Février 2015, N° 13/11366.

[94] *ibid* Cour De Cassation: " *Prive sa décision de base légale au regard de l'article 13, alinéa 1, b) de la Convention du 9 septembre 1991 relative à l'entraide judiciaire, la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière civile et commerciale entre la France et les Emirats Arabes Unis une cour d'appel qui, statuant sur une demande d'exequatur d'un arrêt rendu par une juridiction émiratie, s'abstient de rechercher si la loi appliquée au litige était celle désignée par les règles de conflit de lois françaises ou si, bien que différente de ces règles, elle conduisait au même résultat.*"

partially diplomatic deals and problems are therefore often solved through arbitration or – politically – behind closed doors.[95]

2.4. "Plan B": Non Treaty-Based Enforcement of Judgments in the GCC

What if there is no convention, treaty or protocol to choose from? When the recognition and enforcement of a foreign judgment lacks a framework such as a convention or bilateral treaty, the foreign judgment may still be recognized following the default recognition and enforcement rules of the country. A party seeking to bring enforcement proceedings of a foreign judgment in a GCC local court must then comply with the requirements of the relevant article of the Civil Procedure Code of that country.[96] All GCC states have a reciprocity requirement. This requirement can be fulfilled by practice, but only if the other state has a similar rule: for example: Austria does not accept reciprocity by practice and as such a treaty is needed if an Austrian judgment is ever to be enforced in -for example- Oman.[97] Other countries, such as Belgium and Switzerland, do not require reciprocity, but even so a court of a GCC state will only recognise if its own national reciprocity requirement is satisfied.[98]

The actual procedure in all of the GCC states is quite similar, as they are all inspired by the same Egyptian code, though each to a different extent.[99] Some GCC countries, such as Bahrain, put forth less restrictive grounds.[100] I refer to the paper by Nicolas Bremer, a seasoned attorney based in the region, for an in-depth analysis.[101]By way of example, the process and guidelines to enforcing a foreign judgment in Oman will be discussed. Article 352 Oman Civil and Commercial Procedure Law (CCPL) states that: "*Judgments and orders issued in a foreign country, may be executed within the Sultanate of Oman according to the same terms applicable in the said country with regard to execution of judgments and orders issued in Sultanate of Oman. Application for an order for enforcement shall be made to a three-judge bench of the first-instance court in whose jurisdiction the enforcement is sought, in the usual manner for the instituting of an action. No order for enforcement shall be permissible until after the ascertaining of the following:*

(a) that the judgment or the order has been rendered by a competent judicial instance in accordance with the rules as to international jurisdiction prescribed in the law of the country in which it was rendered, that it has become final in accordance with such law, and that it was not rendered on the basis of fraud.

(b) that the parties to the action in which the foreign judgment was rendered were summoned to attend, and were validly represented.

---

[95] Which is also the first mode of solving the problem according to many Bilateral Investment Treaties.

[96] For the UAE that is article 256 of the Civil Procedure Code, for Kuwait article 199 of the Civil and Commercial Procedure Law, for Bahrain Articles 252-255 of the Civil and Commercial Procedures Act, for Saudi-Arabia by the Execution Regulation, Royal Decree No. M/53, for Oman art 352 of the Civil & Commercial Procedure Law, Royal Decree No. 29/2002 and for Qatar artt 379-380 of Civil and Commercial procedure law.

[97] Art 79, (2) Execution Regulation (*Exekutionsordnung*).

[98] Art 25 WIPR (BE); art 25 Federal Act on Private International Law (CH).

[99] A. Al-Suwaidi, *Arab Law Quarterly,* 1993, Vol. 8, No. 4, p 289-301.

[100] Article 252 of the Law of Civil and Commercial Procedure, Decree Law No. 12/1971 as amended; Bahrain seems to interpret a "final" judgment more broadly. For a deeper, though somewhat dated, insight into enforcing in Bahrain see J.S Ahmed, "Enforcement of Foreign Judgments in some Arab Countries- Legal Provisions and Court Precedents: Focus on Bahrain", *Arab Law Quarterly*, [1999] 169-176. Note that many of the provisions remain relatively untested before courts.

[101] N. Bremer, "Seeking Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments and Arbitral Awards in the GCC Countries", *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol.3 (2016-2017), p 37-65. Note that this paper does not discuss the various new legal zones such as the DIFC. Also see: S. Kantaria, "The Enforcement of Foreign Judgments in the UAE and DIFC Courts", *Arab Law Quarterly* 28 2014, p 199 - 203; also see for example the Saudi-Arabian Judgment No. 4/D/F/20 of 1992 (the Board of Grievances) in which the court refuses to enforce a British judgment as a British court would never recognise a Saudi one (as discussed on http://www.saudilegal.com/saudilaw/19_law.html).

(c) that the judgment or the order contained no request having as its basis any breach of any of the laws in force in the Sultanate.

(d) that it does not conflict with a judgment or order previously rendered by a court in the Sultanate, and contains nothing contrary to public order or good morals.[102]

(e) that the country in which the judgment sought to be enforced was rendered accepts the enforcement of judgments of the Oman courts in its territory."[103]

The requirement of compliance with Omani law does go above and beyond the requirements of most GCC state's civil procedural codes, but it does seem to be very closely connected to the public policy exception.[104] Oman's civil and commercial procedural code explicitly states that their own rules and provisions shall not violate the provisions of international treaties or conventions signed by the state.[105]

As to be expected, the reciprocity requirement is the most difficult one to fulfil and it is exactly this requirement that will often cause a lot of trouble when trying to enforce a foreign judgment in the region.[106] Even if reciprocity is established and all requirements are seemingly fulfilled, enforcing a foreign judgment in the absence of a treaty is notoriously difficult and in Saudi Arabia, nearly impossible. For example, in Kuwait, only one Western judgment has ever been successfully enforced.[107] To do so, a letter from a UK prosecutor, stating that Kuwaiti judgments are enforceable in the UK (to fulfil reciprocity), was required. In Judgment 78/D/F/20 of 2007, the Saudi Arabian Board of Grievances did enforce a US judgment from Washington DC, but a sworn statement by an American judge stating that Saudi judgments can be enforced in Washington DC was required.[108] This is the only non-treaty foreign judgment that has been enforced in Saudi-Arabia that the author is aware of.

In practice, as confirmed in numerous informal interviews with legal practitioners, many companies will often start new proceedings in the local courts and then add the foreign court's judgment (often a UK judgment) to their submitted evidence. A full and well-reasoned foreign judgment seems to convince the local judges in many cases. This method is apparently more effective and efficient then attempting to directly recognise and enforce a foreign judgment in a local GCC court. It is therefore better not to seek to enforce a foreign, non-Arab League, non-treaty, judgment in one of the GCC countries, as the outcome is highly uncertain. The established practice of starting new proceedings and attaching a foreign judgment as evidence does seem to work, but parties should keep in mind that following this practice comes at a hefty price, as it involves two different cases, and can be very time-consuming. Even so, the exact result may remain a mystery until the very end, especially if it involves a foreign party versus a local, well-connected or state-affiliated party. International and local parties therefore best litigate locally for commercial cases. However, this does require a deep knowledge of and trust in the local system and preferably the aid of well-connected local lawyers. An alternative is

---

[102] Judgement of 15/2/2006 in Cassation Appeal 120/2005, *Supreme Court Rep.* 2005 vol., 357 et seq.
Here an enforcement order was denied for an English judgement because of a prior Omani judgement - as reported in A. Hirst, *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 61 - 68.

[103] Translation of art 352 as found in A. Hirst, *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 65.

[104] N. Bremer, *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol.3 (2016-2017), p 51-52.

[105] Omani Judgement of 25/1/2006, *id.*, the court said: *'If the foreign judgment desired to be enforced in the Sultanate satisfies the conditions stated in article 352 [of the CCPL], the enforcement thereof in the Sultanate shall be permissible, without any need for a convention or a treaty. If however there is a convention or a treaty, it shall have the primacy in application in accordance with the conditions appearing therein, without regard to the requirements of article 352 [of the CCPL].'* - as reported in A. Hirst, *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 68.

[106] In that same judgment of 25/1/2006 the Omani court made a comparative analysis of the relevant rules of German and Omani private international law, and concluded there was no reciprocity in the sense of CCPL Article 352.

[107]According to: X., "Enforcing Foreign Judgments and Arbitral Awards in Kuwait", *Mondaq*, 7 April 2010, http://www.mondaq.com/x/97072/Arbitration+Dispute+Resolution/Enforcing+Foreign+Judgments+and+Arbitral+Awards+in+Kuwait.

[108] As reported in X., " Dispute Resolution", *Saudilegal*, https://www.saudilegal.com/copy-of-islamic-law-contract-1.

to consider alternative dispute resolution methods such as arbitration or to ensure that the counterparty has valuable assets outside of the GCC in judgment enforcement-friendly jurisdictions.

III. Recognition and Enforcement of Foreign judgments in and through the New Court Systems[109]

Whilst the regular courts remain open as the traditional method for achieving recognition and enforcement of a foreign judgment, the GCC region is actively developing a parallel mechanism. The new, mostly English law-based courts such as the Qatar Financial Centre courts (QFC) are deemed to be an integral part of the state: they are state-sanctioned "*common law islands in a civil law ocean*".[110] First of all, this implies that all the aforementioned conventions, protocols and treaties apply to these special court systems as well. Second, it implies that enforcing such a judgment in the host state and in the other GCC states and beyond should be carefree.[111] This is however, not always the case. Each special court system will now be briefly discussed on its own merits, with a slight focus on the DIFC, as it is the most established new court system to date.[112] The ADGM courts will not be discussed, as these are still brand new with only around a dozen cases being heard so far.[113]

3.1. The Dubai International Financial Centre Courts (DIFC)

Whilst the DIFC courts are deemed to be an independent part of the courts of the emirate of Dubai, the DIFC court system does have remarkably more autonomy than the regular Dubai courts: it uses a different language and legal system.[114] Therefore it should first of all come as no surprise that enforcing a foreign judgment within the DIFC is different from enforcing such judgment in the rest of the emirates. A special procedure was also put in place in order to efficiently enforce a DIFC judgment in the emirate of Dubai and the other emirates.[115] An amendment to the DIFC law now permits a DIFC

---

[109] This section will only offer a brief introduction to these zones and focus mostly on the R&E of foreign judgments. For a good overview between the DIFC and the Singapore International Commercial Court see: D.H Wong, "The rise of the international commercial court: what is it and will it work?", *C.J.Q.* 2014, 33(2), p 205-227.

[110] A quote made by Chief Justice Hwang see *Global Arbitration Review online news*, 16 February 2015 http://www.clydeco.com/uploads/Files/16-2-15__Why_international_courts_may_be_the_way_forward.pdf & http://difccourts.ae/the-courts-of-the-dubai-international-finance-centre-a-common-law-island-in-a-civil-law-ocean/.
In my personal opinion these zones, especially the DIFC, seem to operate as a state-within-a-state.

[111] Note that judgments of the DIFC and ADGM should be considered as special judgments as they require special procedures to be executed beyond their respective Emirate and within the larger federation.
See the 2009 Protocol for Enforcement between the DIFC and Dubai courts and http://difccourts.ae/enforcing-difc-court-judgments-and-orders-outside-the-difc1/.

[112] As all of these courts are new and well funded, they have brand new facilities and are very advanced on a technological level: for example all their judgments are published online and they have e-filing systems for case documents. They are truly 21st century courts.

[113] https://www.adgm.com/adgm-courts/judgments.

[114] A system based on codified English common law. Also see: Article 8 of the Law on the Application of Civil and Commercial Laws in the DIFC 2004. The DIFC court system is based on the Commercial Court of England & Wales - this means that they follow an adversarial procedure as opposed to the inquisitorial method as used by the civil law UAE Courts. See: Z. Al Abdin Sharar & M. Al Khulaifi, "The Courts in Qatar Financial Centre and Dubai International Financial Centre: A Comparative Analysis", 46 *Hong Kong L.J*, 529, p 537 - 542; S. Kantaria, *Arab Law Quarterly* 28, 2014; A. & E. Campbell, "The courts of the Dubai International Financial Centre", *J.I.B.L.R.* 2012, 27(1), p 12-18.
There is also a separate tribunal that falls under the DIFC Court System, for handling all financial cases related to Dubai World. This tribunal was established by Decree No. 57 of 2009 (amended by Decree No.11 of 2010). For more information see: http://dubaiworldtribunal.ae/about-the-tribunal/. Note that this is in effect common law court with common law procedures dealing with civil law disputes (as Dubai World was not located in or connected to the DIFC and thus falls under standard Dubai / UAE law). The introduction to the Annual Report of 2015 by Sir A. Evans, the Chairman of the Special Tribunal confirms this (available at http://dubaiworldtribunal.ae/wp-content/uploads/2014/05/DWT-Annual-Report-2015-English-and-Arabic-Final-Digital-29-Feb-2016.pdf).
The enforcement procedure of a Special Tribunal judgment still has to go through the Dubai Execution Judge. See: http://dubaiworldtribunal.ae/rules-legislations/procedures/. More research into this Tribunal and the hybrid system would be very interesting. One could perhaps compare it to the QICDRC?

[115] DIFC Court judgments, decisions or orders may be enforced through the Dubai Courts if three conditions are satisfied (Article 7(2) of the DIFC Law):

judgment to be directly sent to the relevant execution authority beyond the emirate of Dubai, without first passing by the Dubai Execution judge.[116] However, it is still unclear if this amendment is effectively implemented.[117]

Extra problems also seem likely: note that in common law jurisdictions such as the DIFC, appealable judgments can be enforced, whereas in the civil law system, which every other part of the UAE bar the ADGM follows, enforcement of a judgment is impossible until the time limits for appeal have expired (except for interim measures). Therefore it does seem unlikely that a Dubai court would enforce a still-appealable DIFC judgment (according to DIFC law). To date, it is impossible to tell if it will be easier to enforce a judgment from that other Emirati common law jurisdiction, the ADGM, in the DIFC and vice versa. My assumption is that the regular UAE federal rules will apply, ensuring a time-consuming affair (as one needs to go via the Dubai Execution judge - for now, the aforementioned amendment has no established practice yet). It would also mean that a civil law judge, has to refer the case to another common law judge - this is utterly bizarre and appears to show that not all has been perfectly thought through when establishing a foreign legal system in both Dubai and Abu Dhabi.

Memoranda and agreements between the DIFC and the emirate of Ras Al Khaimah[118] do seem to strengthen the intra-UAE enforceability of DIFC judgments and may be foreboding of more such agreements.[119] Art 1.8 of the Agreement on Judicial Cooperation between the DIFC and the emirate Ras Al Khaimah[120] states that any DIFC judgment accompanied by an execution writ[121] shall be enforced by the Ras Al Khaimah courts subject to certain conditions, the most important ones being an official Arab translation and that the subject/object of enforcement is within the territory of the emirate of Ras Al Khaimah. Vice versa, the DIFC must also enforce all judgments from the emirate.[122] How effective this and the other (new) agreements will be and will remain is still to be determined.

---

a. They must be final and executory;
b. They must be legally translated into Arabic;
c.They must be certified by the DIFC Courts for execution and have a formula of execution affixed by the Courts. (Also see the 2009 Protocol for Enforcement between the DIFC and Dubai courts).
For outside the Emirate of Dubai see: Art 221 of the UAE Federal Civil Procedures Law:
a). *The "competent execution judge" (note in this case the Dubai Execution Judge - not a DIFC judge) shall refer the judgment or order to the execution judge for the area in which the judgment or order is sought to be enforced, and provide the latter with all the legal papers required for execution.*
b). The execution judge to whom the referral is made shall take all the decisions necessary to execute the referral and shall rule on procedural objections relating to the execution raised before him, and his appealable decisions shall be subject to appeal before the court of appeal in his area.
c). The execution judge who has carried out the execution shall inform the competent execution judge who made the referral of what has happened, and shall transfer to him any items or other property received by him as a result of the sale of things attached.
If the execution judge to whom the matter has been referred finds that there are legal reasons precluding the execution, or if it is impossible for him to execute for any other reason, he must notify the competent execution court thereof." -
See: http://difccourts.ae/enforcing-difc-court-judgments-and-orders-outside-the-difc1/ .

[116] Article 7(2) of Law No. 16 of 2011, which amends certain provisions of Law No. 12 of 2004.

[117] http://difccourts.ae/enforcing-difc-court-judgments-and-orders-outside-the-difc1/. Also see the special Joint Judicial Tribunal for ruling on jurisdictional issues between the Dubai and DIFC courts. See: https://www.tamimi.com/law-update-articles/update-on-the-joint-judicial-tribunal/.

[118] The UAE's northernmost emirate.

[119] "Memorandum of Understanding for the purposes of promoting cooperation to support Ras Al Khaimah's position as a preeminent hub for investment and establish cooperation between the Executive Council, the Judicial Council, the Ras Al Khaimah Courts and the DRA", 12 December 2016 - For the text see:http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2016/12/Draft-DRA-EC-Umbrella-MoU-Arabic-English-PDF.pdf; http://difccourts.ae/publications/rak-overview/.

[120] Agreement on Judicial Cooperation between the Executive Council of the Government of Ras Al Khaimah, The Judicial Council of Ras Al Khaimah, The Ras Al Khaimah Courts and the DIFC Courts, signed 12 December 2016. For the full text see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2016/12/Draft-Agreement-on-JUDICIAL-Cooperation-Arabic-English-PDF.pdf.

[121] Including but not limited to judgments and orders relating to the DIFC Wills and Probate Registry ("WPR"). Also see art 1.8 (C).

[122] Art 1.8 (B) of the Agreement.

The 2016 landmark DIFC Court of Appeal case *DNB Bank ASA v. (1) Gulf Eyadah Corporation (2) Gulf Navigation Holdings PJSC,* seems to envision the DIFC as an Arab/GCC legal conduit for enabling the local enforcement of foreign judgments.[123] In this case, Chief Justice Michael Hwang SC, in §104 stated that: "*a foreign judgment, when granted recognition in the DIFC Courts, therefore becomes a local judgment of the DIFC Courts and should therefore be treated as such by the Dubai Courts (amongst others).*" and in §129 that: "*From the perspective of the DIFC Courts, it is not wrong to use the DIFC Courts as a conduit jurisdiction to enforce a foreign judgment and then use reciprocal mechanisms to execute against assets in another jurisdiction."* This was the first court case to be widely examined by dozens of law firms, and if the principles mentioned in the case were to become the common practice, they would greatly alter the current system.[124]

As mentioned earlier, all UAE and GCC treaties and conventions are directly applicable in the DIFC courts. The DIFC court of first instance has the jurisdiction to ratify any judgment, order or award of any recognised foreign court and it must comply with the relevant provisions.[125] This procedure is quite similar to the regular UAE courts procedure. In the previously mentioned *Farooq Al Alawi v. Lloyds TSB Bank PLC and Credit Suisse AG* case, the DIFC ordered the execution of a Bahraini Family Court's judgment on the grounds of the Riyadh Convention and the GCC Protocol, providing a clear example that the DIFC does act as a regular UAE court.[126]

A major difference between the local Emirati courts and the DIFC is that for the recognition and enforcement of foreign non-treaty judgments, the DIFC's approach is based on the traditional English common law.[127] It is exactly for this reason that the DIFC has been actively reaching out to other common law jurisdictions, as well as to certain civil law ones, to conclude cooperation agreements.[128]

---

[123] CA 007/2015 25 Feb 2016 - see: http://difccourts.ae/11421-2/.

[124] A. Cukier, "A watershed moment for the Dubai Court? – Ashley Cukier on DNB Bank v Gulf Eyadah", http://www.littletonchambers.com/a-watershed-moment-for-the-dubai-court-ashley-cukier-on-dnb-bank-v-gulf-eyadah-923/.

[125] Art 24, 2 DIFC Court Law No.10 of 2004. It would be highly interesting to see if a QFC judgment, which shares the common law legal system partially, is easier to enforce under the GCC protocol than a regular civil law judgment from a regular GCC member state's court. Enforcing a DIFC judgment in the QFC could perhaps be more problematic.

[126] ENF 02/2012 - see: http://difccourts.ae/enf-022012-farooq-al-alawi-v-1-lloyds-tsb-bank-plc-2-credit-suisse-ag/.

[127] Article 7.6 of the DIFC Judicial Authority Law (Law No.12 of 2004 as amended): "*The judgments, decisions, orders and ratified Arbitral Awards rendered outside DIFC by any court other than Dubai Courts shall be executed within DIFC in accordance with the procedure prescribed in the Rules of the Courts*";
Also see: S. Adbel-Nabi, S. Hajhusein & S. Manohara, " Enforcement of judgments and arbitral awards in the United Arab Emirates: overview", https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/0-619-4431?__lrTS=20170412134753376&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1.
In the UK, these rules lost a great amount of importance due to the Brussels I Regulation for all cases with an EU member state connection - with Brexit, these rules might come to the forefront in the UK itself once more.

[128] Amongst others see the MOG with the High Court of SAR Hong Kong, 12 August 2018 - see: https://www.difccourts.ae/wp-content/uploads/2018/08/Memorandun-of-Guidance-as-to-Enforcement-between-The-Dubai-International-Financial-Courts-and-The-Hight-Court-of-the-Hong-Kong-Special-Administrative-Region-of-the-Peoples-Republic-of-China.pdf); MOG with the Shanghai's High People Court, 26 October 2016 - see: http://difccourts.ae/mou-difc-courts-and-shanghai-high-peoples-court/; MOG with the National Court Administration of the Republic of Korea, 4 November 2015 - see: http://difccourts.ae/memorandum-of-guidance-as-to-enforcement-between-the-national-court-administration-of-the-supreme-court-of-korea-the-difc-courts/; MOG with the Supreme Court of Kazakhstan, 28 August 2015 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2015/08/Memorandum-of-Guidance-as-to-Enforcement-between-Supreme-Court-of-the-Republic-of-Kazakhstan-DIFC-Courts-28-August-2015.pdf; MOG with the United States District Court for the Southern District of New York, 22 March 2015 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2015/03/MoG-between-the-DIFC-Courts-and-United-States-District-Court-for-the-Southern-District-of-New-York-SDNY-22-March-2015.pdf; MOG with the Supreme Court of Singapore, 19 January 2015 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2015/01/MoG-with-Singapore.pdf; MOG with the High Court of Kenya, Commercial & Admiralty Division, 27 November 2014 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2014/11/MoG-between-the-DIFC-Courts-and-High-Court-of-Kenya.pdf; MOG with the Federal Court of Australia, 28 March 2014 - see: http://difccourts.ae/wpcontent/uploads/2014/08/Memorandum_of_Guidance_Between_The_Federal_Court_of_Australia_and_DIFC_Courts.pdf; MOG with the Supreme Court of New Wales, 9 September 2013 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2014/08/MOG_NSW_signedcopy.pdf; MOG with the Commercial Court, Queen's Bench Division, England

The memoranda of guidance ("MOG'S") for the enforcement of money judgments that are signed between the courts involved are completely non-binding and they are from a continental European perspective, quite unusual as it is the DIFC itself that seems to be negotiating the exact terms of these memoranda.[129] The memoranda aim to clarify the proceedings and the factors for recognising and enforcing a money judgment of the other party. These memoranda are in my humble opinion to be seen as an active branding campaign abroad, bent on establishing the good name and reputation of the DIFC courts as business-friendly, and of informing global businesses about this new possibility. It seems to be working: in a 2016 Supreme Court case of the Australian state of New South Wales, *Legatum Limited v Salim*[130], the Australian judges affirmed the jurisdiction of the DIFC courts and ordered the execution of a DIFC court judgment in New South Wales.

3.2 The Bahrain Centre for Dispute Resolution (BCDR-AAA)

The smallest GCC member, Bahrain, has itself successfully experimented with a local hybrid court-tribunal: the Bahrain Centre for Dispute Resolution (the BCDR-AAA, hereafter the "BCDR" or "Court").[131] This Court was established in 2009 in order to relieve the pressure from the local courts in handling large and complex commercial- and financial cases.[132] The Court is composed of three members, which must include two judges of the highest Bahraini courts and the third member chosen from the BCDR-AAA's roster of neutrals.[133] The court and tribunal are legally separated but share the same facilities and secretariat.[134] The BCDR court has exclusive jurisdiction for the following disputes in which the value of the claim exceeds 500 000 Bahraini Dinars[135]:

a. *"Disputes among financial institutions licensed according to the provisions of the Law of Central Bank of Bahrain or between these institutions and other institutions, companies, and individuals.*
b. *International Commercial Disputes. The dispute shall be deemed international if the location of one of the disputant parties or the place where a substantial part of the obligations of the commercial relationship is to be performed, or the location most closely connected with the dispute is outside the Kingdom."*[136]

In a landmark case, part of the Al Gosaibi saga (see *infra*), a BCDR judgment was recognised and enforced by the Supreme Court of the State of New York.[137] This marks a breakthrough, as the BCDR judgment was recognised and enforced via the non-treaty standards since, to date, Bahrain and the

---

& Wales, 23 January 2013 - see: http://difccourts.ae/wp-content/uploads/2013/01/MoG-with-Judiciary-of-England-and-Wales.pdf . All others can be found on: https://www.difccourts.ae/courts-programmes/protocols-and-memorandums-of-understanding/.

[129] In times past, such agreements or treaties were often concluded between States, and not between courts directly.

[130] *Legatum Limited v Salim* [2016] NSWSC 298, see: https://www.caselaw.nsw.gov.au/decision/56eb8b6de4b0e71e17f50695

[131] Legislative Decree No. (30) for the year 2009 with respect to the Bahrain Chamber for Economic, Financial and Investment Dispute Resolution (hereafter the BCDR Decree). The BCDR was established in partnership with the American Arbitration Association (the AAA). The BCDR does not apply common law; it is a full Bahraini Court.

[132] The Court shares characteristics with arbitration: parties can choose one judge or more if they are Bahraini judges; the language can be chosen and there is only a Cassation ground for appeal.

[133] This is much like in a *rechtbank van koophandel / tribunal de commerce* in Belgium and France (and other Napoleonic Codex inspired countries). The two judges often come from the Bahraini High Court of Appeals or a similar level court and the third member, a lay judge (much like *de lekenrechter* in for example a Belgian Commercial Court) comes from the relevant sector in the professional world - these points were clarified during an interview with Mr. S. Ahmed at the BCDR.

[134] The Tribunal acts as a normal arbitration centre with the awards being national Bahraini awards than can be enforced abroad via the New York Convention (or the GCC Protocol or Riyadh Convention in the Arab World). It can also be considered an arbitration freezone if parties wish for it to be so - see article 25 of the BCDR Decree and R. Karrar - Lewsley, "Revolution in Bahrain - Decree No.30 of 2009 and the world's first arbitration freezone", *Int. A.L.R.* 2011, 14 (3), p 80-89.

[135] Roughly 1.2 million euro.

[136] Article 9 of the BCDR Decree.

[137] Supreme Court 12 December 2012, *Standard Chartered Bank v Ahmad Hamad Al Gosaibi & Bros. Co.*, 2012 NY Slip Op 22374.

USA have no bilateral treaty for the mutual recognition and enforcement of judgments.[138] I believe this case will be referred to when seeking enforcement of a BCDR judgment beyond the Arab world and in the future.[139] This case could open up Bahraini courts for enforcing US –in particular New York– judgments in Bahrain as the reciprocity requirement may be deemed to be fulfilled. However, different from the DIFC, the BCDR cannot directly enforce a foreign judgment, parties are still required to pass through the Bahraini Execution Court. The BCDR itself can therefore not act as a conduit court as the DIFC does, but perhaps the Bahraini execution court can for US judgments.

3.3. The Qatar International Court and Dispute Resolution Centre (QICDRC)

The Qatar International Court and Dispute Resolution Centre[140] was established by article 8 of the QFC Law No. 7 of 2007 and acts as the judicial body of the Qatar Financial Centre (QFC) zone.[141] The QICDRC consists of three separate chambers: the civil and commercial court[142], the dispute resolution centre and the tribunal.[143] Like the BCDR, the three branches share the same facilities. Similarly, the QICDRC actively promotes alternative dispute resolution methods and is deemed to be a full Qatari court.[144] Its judgments, like the BCDR and as opposed to the DIFC courts, require no special procedure to be enforced in Qatar.[145] This also means that parties cannot enforce foreign judgments by using the QICDRC as a conduit: parties must still follow the regular Qatari procedure for doing so.[146] Another difference can be found in the use of language: the courts can hold proceedings in English or in Arabic, whereas the DIFC only uses English and the BCDR holds most of its proceedings in Arabic.[147] The QFC was the first financial centre in the region to allow parties to opt in to QICDRC jurisdiction: the dispute and the parties do not need to have an established link with the QFC.[148] The DIFC swiftly enacted a similar opt-in jurisdiction, highlighting the regional competition for legal business.

The QICDRC could be seen as the best of both worlds: it is closely connected to the Qatari legal system and pays homage to the local civil law tradition[149] yet at the same time it constitutes a separate parallel legal zone utilizing English common law, though not exclusively. The QICDRC itself stated in its very first case: *"No doubt the principles developed elsewhere may provide useful guides to the interpretation of the Qatari legislation. But that legislation must be construed in the manner we have indicated, having regard to the circumstances in Qatar. It is the law of Qatar that this Court is applying, albeit legislation that has been adapted from statutes enacted in other jurisdictions, (...) and acting in*

---

[138] Though there is a US - Bahrain Free Trade Agreement.

[139] Indeed there is a pending process to enforce a BCDR judgment in New Zealand (- interview with Mr. S. Ahmed).

[140] Formerly the Civil and Commercial Court of the Qatar Financial Centre - the QFC Courts.

[141] See the QFC Law no. 7 of 2005 (amended by Law no. 2 of 2009). The QFC comprises of the QFC Authority, the QFC Regulatory Authority and the QICDRC. For more information on the QFC see: http://www.qfc.qa/en/Pages/default.aspx.

[142] The Court operates as a first instance and appellate court - there is no separate appeal body.

[143] The Tribunal can hear complaints raised by individuals and corporate bodies against decisions of the QFC Authority, Regulatory Authority and other QFC Institutions. It is similar to an administrative court, as found in civil law jurisdictions such as the *Raad van state / Conseil d'état* (BE). There is also a special adjudication scheme for construction projects, Q-Construct (this makes sense seeing the massive 260 billion USD set to be invested in infrastructure building between now and the start of the 2022 FIFA World Cup).

[144] Article 3.2 and 34 of the QFC Civil and Commercial Court Regulations and Procedural Rules.

[145] Z.Al Abdin Sharar & M.Al Khulaifi, *Hong Kong L.J.* 529, Vol.46, 2016, p 10-13; M. Walker, A. Hussain, L. van der Merwe, "A first of its kind - QFC Judgement successfully enforced by the Qatar Central Bank", 30 November 2016, http://www.klgates.com/a-first-of-its-kindqfc-judgement-successfully-enforced-by-the-qatar-central-bank-11-30-2016/.

[146] Art 34.5 QFC Civil and Commercial Court Regulations and Procedural Rules.

[147] Art 3 (1) Decision of the Minister of Finance, Economy and Trade No 1 of 2011 regarding the Qatar Financial Centre Civil and Commercial Court Regulations and Procedural Rules; From the DIFC website: "*Should the UAE leadership wish to amend the law to introduce Arabic as an operating language, we have the facilities and capabilities to respond to this. Indeed more than half of our staff are Emirati, and are therefore Arabic speakers*." - see http://difccourts.ae/about-the-courts/faqs/; The BCDR's ADR branch is more flexible in the use of language.

[148] Article 9.2 QFC Civil and Commercial Court Regulations and Procedural Rules.

[149] Judges at the QFC include Qatari judges and have included judges from other civil law jurisdictions.

accordance with and promoting international best practice."[150] Perhaps the QICDRC could therefore be seen as the very first hybrid civil-common law court?[151]

3.4. Conclusion on the New Court Systems

As these courts are still new and in the process of establishing themselves within the pre-existing legal framework, the proverbial dust has not settled just yet. Indeed in the DIFC Courts White Paper of 2012, it was stated that: "*In practice, given its relatively recent history, some foreign courts may be slow to recognize the DIFC Courts as part of Dubai's judicial system. In the circumstances, it may be prudent first to obtain a fast-track enforcement order from the Dubai Courts before then going on to seek enforcement further afield. In time and with experience, it is to be hoped that this first preliminary step will no longer be required."*[152]

In 2018, the DIFC does seem to be the most established and recognised court by its peers and clients in the broader international legal world. Likewise, the BCDR and QICDRC seem to be very established within their own respective countries, but for the time being still seem to be more unknown to the broader world than the DIFC. In my opinion, the opt-in clauses for these new courts seem to establish competition with the use of arbitration as the regional default dispute settlement mechanism in the long run.[153] The exact extent of the jurisdiction claimed by each and how each will apply the common law *forum non conveniens* principle remains to be seen. Crucial to each court's success will be the ability to enforce a judgment issued by these courts outside of their respective jurisdictions. It also remains to be seen just how far these foreign-run courts can go, especially when dealing with state-related companies.

IV. Recognition Refused: Some Common Exceptions invoked in the GCC

What is the risk of rejection when trying to enforce a foreign judgment in the region? As seen earlier in all of the discussed treaties and in the national civil and commercial procedural rules, there are multiple grounds for refusing the recognition and execution of foreign judgments in a GCC state. The three main grounds for refusing the enforcement of a foreign judgment will be discussed below.

4.1. The Public Policy / Ordre Public Exception

The public policy or public order/*ordre public* - exception[154], though never exactly defined, is found in many treaties regarding the recognition and enforcement of foreign judgments.[155] Precisely because of its national[156] and temporal character, and its link with society's moral consensus, public policy is a

---

[150] Case No: 0001/2009, Qatar Financial Centre Authority v Silver Leaf Capital Partners LLC, para 33 and 35.
The Court also stated in para 31 that: "*The task of the Court is to interpret the relevant statutory language, in this case the Insolvency Regulations, so as to give effect to its intention. The process of interpretation of the legislation must take into account the context in which the statutory language appears. The Court must also bear in mind that it has to work with English translations of the Arabic text and, in consequence, special difficulties may sometimes arise in discerning the legislative intent."*

[151] A more in-depth look into this interesting court is recommended.

[152] Para 54 DIFC Courts White Paper of 2012 as found on: http://difccourts.ae/guide-to-enforcement-open-for-consultation/.

[153] The former executive of the Civil and Commercial Court of the QFC once stated that: "*We are structured to hear cases between QFC companies but we also could hear a case between a Somalian company and a New Zealand company who contracted to build a bridge in Kenya if they wrote us into their contract. The latter is our wider aspiration*" - see B.Hope, "Qatar to widen civil dispute net", the National, 8 November 2010, http://www.thenational.ae/business/banking/qatar-to-widen-civil-dispute-net.

[154] In the Arab world both seem to be used interchangeably.

[155] For example in Art V, 2 (b) New York Convention; art 45 (1) of the EU's Brussels Recast.

[156] For example, in Germany, Article 6 of the German Introductory Law to the Civil Code (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch* (BGBEG)) explicitly refers to the fundamental rights enshrined in the Constitution and to the basic principles of German law as going against their *Öffentliche Ordnung*.

notoriously elusive concept to encapsulate in a universal definition: what is reprehensible in one place, might be acceptable in another.[157] The fact that it seems to be very closely intertwined with the religion of Islam in the Arab world makes the task of defining the term most challenging. First, public policy/*ordre public* is not a concept of international law, but rather of national law.[158] It must be noted that in private international law this exception is in general used rather restrictively, as a too broad interpretation hereof could make the recognition and enforcement of foreign judgments near impossible. The exception must always be understood from the vantage point of the court/state wishing to apply it: a court must abide by the mores of its own society. Second, the concept of public policy does not stop at the border of a state: for example Islam and Islamic law is prevalent throughout the Arab world and all countries in the region refer to the *Sharia* in some way in their respective constitutions, therefore influencing Arab public policy. Through a Western lens, the terminology of public policy will change to that of national interest or (geo-) political and economic interests.[159] Regional public policies also exist: all the GCC countries often put forth a common goal[160] and within the EU one could speak of a EU public policy regarding certain competences.[161]

All GCC countries refer to the *Sharia* as being the main guidance for their laws in their constitutions and it is also present in the GCC Protocol and the Riyadh Convention, as an indication of how religion and state are intimately intertwined in the region.[162] The moral and legal principles as prescribed in the *Sharia* are intertwined with the *ordre public* of a state.[163] This is especially the case in family, personal status, criminal and financial matters.[164] However, there is not one singular 'correct' interpretation of the *Sharia*. The interpretation can greatly differ depending on the branch of the Islam, for example between *Alawis (Syria and Lebanon)* and *Ibadi's (Oman)*, and on the timeframe. Even within a single branch there can be further differing opinions on the *Sharia* depending on the school

---

[157] An example of how the European vision on public policy differs from the GCC member states is to be found in the sphere of polygamous marriages. Such marriages are not legal in any European country, as they are seen to infringe a common European "sense of justice and decency" but are not illegal in any GCC and other Muslim-majority countries. Some examples of applicable legislation: Section 11 (d) of the *Matrimonial Causes Act 1973* (UK); art 147 *Burgelijk Wetboek* & art 391 *Strafwetboe*k (Belgium); §172 *Strafgesetzbuch* (Germany**)**. However in certain instances foreign polygamous marriages can be seen as valid in the UK: *Paper on Polygamy, House of Commons Library, SN/HA/5051, 2014* (*UK).* For a Muslim Example see: *Muslim Family Laws Ordinance*, 1961 (Pakistan) Also see *Al-Qur'an* 4:3.

[158] M. Gebauer, "Ordre public (Public Policy)*", Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL],* www.mpepil.com.

[159] Going against the "interest of the state" or the prohibition of doing business with an enemy state is a classic example of a breach of foreign public policy. See *Royal Boskalis Westminster NV v Mountain* (1999), QB 674; *Foster v. Driscoll and Others*, [1929] 1 K.B. 470; also see the settlement between the US department of Treasury and the Standard Chartered Bank. For the United States, going against their embargo of Cuba under the Helms - Burton Act of 1996, is seen as "dealing with the enemy" and they therefore prosecute foreign companies doing this (they are not allowed to do business in America anymore).

[160] For example the negotiations between the GCC and the EU regarding a trade deal, similar to that one reached with Canada. See http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/gulf-region/.

[161] The term Economic and Monetary Union (EMU) is often coined here. The ECJ confirmed the figure of the EMU in the landmark *Pringle* case (C-370/12), 2012. For a good read on the developing European Public Policy: S. Saurugger & C.M. Radaelli, "The Europeanization of Public Policies: Introduction", *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* (2008), 10:3, p 213-219. Arguably, the 2015 global climate IPCC conference in Paris could be seen as an example of a nascent generally accepted international public policy issue: mitigating climate change to remain below a 2° Celsius rise of temperature. However, these examples might be quite hard to invoke in front of a domestic court, though this does appear to be changing, especially in the West. In a 2015 case a NGO sued the Dutch Government for failing to reduce emissions and in the case hearings it is stated multiple times that "it is an international effort to reduce climate change." See case C/09/456689 Den Haag, 24/06/2015.

[162] See for example Art 8 of the Saudi Arabian Constitution; art 7 of the UAE Constitution; art 2 of the Bahraini Constitution.

[163] A.S Almousa, "IPR und Ordre Public im Recht Arabische Staaten", *Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law, vol. 2(11*), p 63–72; A.M El wahary, *Arab Law Quarterly 27*, 2013, p 11-13 & 19.

[164] In the UAE, the term public order is used and is defined as: "*provisions relating to personal status such as marriage, inheritance, and lineage, and matters relating to sovereignty, freedom of trade, the circulation of wealth, rules of private ownership and the other rules and foundations upon which society is based, in such manner as not to conflict with the definitive provisions and fundamental principles of the Islamic Shari'ah"* - Art 3 of the Federal Law No. (5) of 1985 On the Civil Transactions Law of the United Arab Emirates (more commonly known as the UAE Civil Code). Also see art 109 of the Legislative decree no.19 of the year 2001 with respect to promulgating the *civil code (Bahraini Civil Code).*

of thought. To complicate matters further, the Islamic population of Arab states is often not homogeneous; certain parts of the country might follow a different interpretation of the *Sharia* that will influence the local courts.[165]

In the commercial sphere, the *Sharia* is only of minor importance in five of the six GCC countries. These countries allow interest (*Riba*) and non-Islamic banking in at least a part of their territory. In that case, parties can still opt-in to the *Sharia*, they may choose to voluntarily follow it: if and when there would be a dispute, then the *Sharia* will play an important role. A good example of this is the fact that many banks in the region offer 'traditional' interest-based banking and (*Sharia*-compliant, interest-free) Islamic banking services to their customers.[166] A whole legal- and financial industry has been built around Islamic banking. When a non-*Sharia* compliant path exists, the *Sharia* rules will not play a role when resolving a dispute.

Saudi-Arabia is the major exception to the parallel track described above. Adherence to *Sharia (i.e. the Saudi interpretation thereof)* is perhaps the most rigorous in the entire Islamic world. As already mentioned above and as explained in many informal interviews, this entails that for example a Bahraini judgment that charges any form of interest to a party will not be enforced in Saudi-Arabia due to a breach of the *Sharia*, through invocation of the public policy exception. This despite both countries being having a majority Islamic population and having the *Sharia* as a principal source of law. There is no general answer to the relation between *Sharia* and public policy as it greatly differs in each state.

Thankfully, the complex *Sharia* is only a part of the public policy of a country. Going against certain key interests of the state, which are void of any religious connotation, will also be deemed to go against the public policy of the state. The Bahraini Court of Cassation defined public order in a similar way as: "*Rules of Law which are meant to achieve a public, political, economical or social interest relating to the supreme interest of the society and rank higher than the interest of individuals and which all individuals are bound to consider and apply, and individuals shall not prejudice it by their own agreements even in case that such agreements yield to them individual interests, as the individual interest shall not stand against public interest whether there exists a law forbidding such individual agreement or not*."[167]

The public policy exception is also a most convenient way to simply refuse a foreign judgment that a state court does not want to execute, because it seeks to protect its own citizens and/or companies.[168] This is especially true in the Kingdom of Saudi Arabia, and to a lesser extent in the wider Arab world.[169] A 2002 arbitration case, as documented by J.B Zegers[170], illustrates this: *"In some instances, an*

---

[165] For more on this complex discussion (including the concept of *maslaha*/public good) see: M.B Ayad, "International Commercial Arbitration Award Enforcement at the Crossroads of Sharia Law and Ordre Public in the MENA: Paving the Golden Path towards Harmonisation", *The Journal of World Investment & Trade*, 2009, Vol.10 (5), p 723-751; M. Benhenda, "Réligion et raison publique aux etats-unis et dans le monde musulman", *6 UCLA J. Islamic & Near E. L.*,69, p 2006-2007.

[166] This is done via different legal persons. For example see: X., "Citibank Bahrain Enhances Islamic Banking Services", 16 September 2009, http://www.citigroup.com/citi/news/2009/090916d.htm.

[167] Bahraini Court of Cassation Case No. 252/2005, as reported in H. Ali Radhi, "International Arbitration and Enforcement of Arbitration Awards in Bahrain", *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 29 - 48. Likewise, an Omani court defined public policy as: "*laws which go to public order are those whereby it is intended to accomplish a public interest – political, social or economic – which goes to the higher order of society and which transcends the interest of individuals. All individuals must respect such interest and the accomplishing of it, and they may not negate it by agreements entered into between them, even where such agreements accomplish interest for them, because private interests cannot prevail over the public interest.*"- Oman Case 472/1993, *Reports Vol. 10*, 258 as reported in: https://gccarbitration.wordpress.com/2012/08/22/public-order-concept-in-the-uae-and-oman/.

[168] Especially if these are related to the State.

[169] See the detailed PhD thesis on this matter for Saudi-Arabia : Y.Almuhaidb, *The Recogniton and enforcement of foreign arbitral awards in Saudi Arabia : An examnination of the function of Article (V) of the 1958 New York Convention in the Saudi Legal Order, October 2013, University of Hull.*

[170] A seasoned expat attorney based in Saudi Arabia.

application for enforcement of a foreign award can be refused even when obvious public policy considerations have apparently been met. In an arbitration held in Geneva in 2002 before a sole arbitrator under the ICC Rules, a German company specializing in the manufacturing of food processing facilities and equipment sued a Saudi food processing company that withheld fifteen per cent of the contract price on the grounds that some of the plant was defective and therefore not fit for its purpose. The underlying contract was governed by Saudi law and the parties had mutually appointed a male Muslim specialized in arbitration to act as the sole arbitrator. No claim was made for the payment of interest on the withheld amount. Under the ICC Rules, the award was final and binding. However, when the Saudi party refused to voluntarily comply with the award made against it, the German plaintiff unsuccessfully sought and ultimately abandoned any attempt to enforce the award through the Saudi courts."[171] Certain other exceptions can be seen as an extension of this public policy-exception: (i) the invocation of certain procedural issues or (ii) jurisdictional issues. The competence of a state's courts are very much linked to the political order and its society.[172] These two exceptions will now be briefly discussed separately.

4.2. "In the name of the Emir"- Procedural Issues

Every treaty and national procedural code will always state something as: "The opposing parties must have been given a fair trial and have been summoned to appear." Another component of this is the authenticity/"correctness" of the foreign court documents and judgments. Two examples may serve as an example of how procedural issues are (ab)used in the GCC: in one case the Kuwaiti Court of Appeal declined to enforce an Iraqi judgment (under the predecessor of the Riyadh Convention) on the basis that the summons were not validly served in Iraq.[173] Iraqi law at the time required that the summons had to be published in two daily newspapers, where in this case, they were published in two weekly newspapers. In another case, the Qatari Court of First instance (and affirmed by the Court of Appeal), refused to enforce a foreign award, as it was not rendered *"in the name of the Emir"*. However, the Qatari Court of Cassation held that a foreign arbitral award need not be treated as a domestic judgment and that therefore the omission of *"in the name of the Emir"* did not violate Qatar's public policy.[174]

---

[171] Reported in J.B Zegers, "Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Saudi Arabia", *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 81.

[172] A good example can be seen in the following case, as reported by A. Hirst, *BCDR International Arbitration Review*, 2014, Volume 1 Issue 1, p 61 - 68: "*In a Omani judgment of 7/12/2005 in Cassation Appeal 189/2005. A Bahraini marine services supplier had a claim against the Oman branch of a Korean contracting company for payment of charter hire moneys for a tug and barge used for a harbour project in Oman. The Bahraini supplier initiated arbitration proceedings in Bahrain under the charter party contracts, but the Koreans refused to cooperate. When the Bahraini supplier requested the first instance court in Bahrain to exercise default powers of appointment in order to constitute the arbitral tribunal, the court refused to do so, holding that there was no valid agreement to arbitrate, and this judgement was upheld on appeal. The Bahraini supplier then brought a substantive action in the Oman courts against the Korean company for the charter hire. The Korean company appeared, and argued that the action was inadmissible by reason of the agreement to arbitrate in the charter party contracts. This argument succeeded at first instance, and then on appeal. The Bahraini supplier then appealed in cassation to the Supreme Court. His appeal was successful, and the appellate judgement was set aside, with the action being remitted to the first instance court to proceed on the substantive issues. The Supreme Court's conclusion was not however founded on any of the grounds for cassation adduced by the appellant; indeed both parties' submissions were disregarded. The court's reasoning was as follows: Bahrain and Oman were both parties to the Riyadh Convention; Bahrain judgements accordingly possessed the force of res judicata in Oman; since res judicata goes to public order, the judges are bound to give effect to it proprio motu; since the Bahrain courts had decided that there was no valid agreement to arbitrate, it was simply not open to the Oman judges to form their own view on the issue; and the error they committed in proceeding to do so required that their judgement be set aside*".

[173] Case 281/1969 Kuwaiti Court of Appeal, 1st commercial circuit on 27/10/1969 (unpublished) - as reported in H. Mohd & S. Al Mulla, *Arab Law Quarterly*, Vol. 14, No. 1 (1999), p 43.

[174] Case No.164/2014, as reported in S.A.F. Haridi & M.S.A Wahab, "Public policy: can the unruly horse be tamed?", *Arbitration*, 2017, 83(1), p 37-40. Note that the public policy exception was invoked here over problems with the documents; this again shows just how much procedural matters and public policy are connected.

4.3. Jurisdictional Question

The jurisdictional question is complex, as GCC states often claim a broader jurisdictional mandate than most other countries. For example, article 20 of the UAE Civil Procedures Law states that: "*With the exception of actions in-rem concerned with real estate abroad, the courts have the power to hear actions brought against UAE citizens and against expatriates having an address or place of residence in the country*".[175] GCC nationals are thus highly protected by their domicile states, which will often lead to concurrent or exclusive jurisdiction issues if a case against such a national is raised in another state. How the GCC countries' courts deal with the jurisdictional question is very unclear: there is no substantial documented practice and the information found is very conflicting.[176] Therefore the risk still remains that a GCC local court will refuse to enforce a foreign judgment on the grounds that the GCC local court also had jurisdiction to hear the case. An important remark is that international provisions on jurisdiction, such as found in the Riyadh Convention, the GCC Protocol or the Paris Convention take precedence over domestic law in most GCC countries.[177]The most common exceptions, found in virtually all relevant treaties and national legislation are in a sense a perfect summary of the regional legal systems: they are highly complex and ambiguous both in their interpretation and use.

V. <u>The Algosaibi Saga: A Litmus Test for Legal Systems in the Gulf</u>

All of elements described above, ranging from the complexity of choosing the right court/tribunal, to considering the internal politics and social mores of a GCC state when seeking justice to the difficulty of enforcing of a foreign judgment even when all procedures have been followed to the letter, are intimately interconnected. There is no better way to explain the legal complexity of the region than through the example of the Algosabi-saga.[178] This Arabian tale of financial fraud with litigation action

---

[175] Federal Law. No (11) of 1992. Also see: A. Al Awamleh, "Abu Dhabi Court: Choice of Law may not be a choice", March 2011, http://www.tamimi.com/en/magazine/law-update/section-7/march-6/abu-dhabi-court-choice-of-law-may-not-be-a-choice.html. Article 21 furthers that jurisdiction by stipulating: "*The courts shall have jurisdiction to examine the actions against the foreigner who has no residence or domicile in the state in the following cases: 1) If he had an elected domicile.*
2) If the action is related to real estates in the state, a citizen's heritage, or an open estate therein.
3) If the action is concerned with an obligation concluded, executed, or its execution was conditioned in the state or related with a contract required to be authenticated therein or with an incident occurred therein or bankruptcy declared at one of its courts.
4) If the action has been prosecuted from a wife who has a residence in the state, against her husband who had a residence therein.
5) If the action is concerned with an alimony of one of the parents or the wife or with a sequestered or with a minor, or with his relationship or with a custody on fund or on person, in case that the claimer of the alimony, the wife, the minor or the sequestered has a residence in the state.
6) If the action is concerned with the civil status and the plaintiff is a citizen or a foreigner who has residence in the state, provided that the defendant had not a determined residence abroad or the national law is imperatively applicable on the action.
7) If one of the defendant has a residence or domicile in the state.

[176] N. Bremer, *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol.3 (2016-2017), p43; H. Mohd & S. Al Mulla, *Arab Law Quarterly*, Vol. 14, No. 1 (1999), p 43- 48; X., "Enforcement of Foreign Judgments", http://www.aloulalaw.com/en/images/Enforcement%20of%20Foreign%20Judgments%20in%20the%20State%20of%20Kuwait.pdf.

[177] N. Bremer, *McGill Journal of Dispute Resolution*, Vol.3 (2016-2017), p 37-65; H. Arab, "Execution of Foreign Judgments in the UAE", *Arab Law Quarterly*, 2000, p 208-211.

[178] For an overview see the following articles: X., "The Algosaibi affair, A Saudi saga", *The Economist,* 19 March 2015, http://www.economist.com/news/business/21646751-six-years-claims-arising-huge-corporate-scandal-gulf-are-still-being; N.Schmidle, "The Kings of the Desert", *the New Yorker*, 6 April 2015, http://www.newyorker.com/magazine/2015/04/13/the-kings-of-the-deser.;

in Saudi Arabia[179], Bahrain[180], The United States of America[181], the UK[182], Switzerland[183] and the Cayman Islands[184] is the largest and most complex case in the region to date. It showcases not only the weaknesses of the legal systems of certain GCC member states, but also highlights certain structural failures in the global legal- and financial system. It need not be said that the developments of this case are being monitored with great interest by major law firms, larger companies and foreign governments.[185]

The key player in this saga is a former Kuwaiti fighter jet pilot, Mr. Maan AL SANEA, who married into the very well connected Saudi AL-GOSAIBI family some thirty years ago.[186] The AL-GOSAIBI family's holding, Ahmad Hamad Algosaibi & Brothers Company ("AHAB") was one Saudi Arabia's biggest conglomerates with an impeccable reputation.[187] The AL-GOSAIBI family first rose to prominence in the Eastern province of Saudi Arabia and Bahrain in the late 18th century through its activities in the pearling-, farming- and money trading industries. In 1940, the wealthy merchant family established AHAB. The company quickly expanded and branched out from its roots into finance, soft drinks bottling, tyres, real estate, hospitality and other activities.[188] AHAB also held sizeable positions in many Saudi banks.

AHAB businesses borrowed without abandon in the golden years before the financial crisis of 2007-2008. One of the institutions, the Money Exchange, tallied up loans of more than $120 billion between 2000 and 2009 – a huge amount for a mere regional remittance and foreign-exchange business. These loans and credit lines were granted by a consortium of banks, both regional and international. Most was lent on an unsecured basis, with no collateral being requested. Both the regional- and international banks did not run proper checks of the AL-GOSAIBI companies for the loans that they were granting. Instead, they trusted the good name and reputation of the AL-GOSAIBI family, a practice known in the region as *"name lending"*- a common practice in the Gulf region which echoes back to the ancient Bedouin word of honour.

Difficulties began to surface in July 2009, in the middle of the credit crisis when banks were extremely weary of lending for fear of liquidity- and solvency issues. A quick summary of the facts by a local Emirati newspaper: *"The Al-Gosaibi family and Mr Al Sanea, who owns the troubled Saad Group*

---

[179] T. Folkman, " Case of the Day: Ahmad Hamad Algosaibi & Bros. v. Standard Chartered Int'l", 19 October 2011, https://lettersblogatory.com/2011/10/19/ahab/.

[180] X., "New $1.9bn lawsuit filed against Al Gosaibi", *Trade Arabia*, 9 May 2014, https://www.tradearabia.com/index.php?/news/BANK_257771.html.

[181] Supreme Court 12 December 2012, *Standard Chartered Bank v Ahmad Hamad Al Gosaibi & Bros*., Co. 2012 NY Slip Op 22374, - http://law.justia.com/cases/new-york/other-courts/2012/2012-ny-slip-op-22374.html; New York Court of Appeals, *Mashreqbank PSC v Ahmed Hamad Al Gosaibi & Bros. Co.,* 2014 NY Slip Op 02381 [23 NY3d 129].

[182] Case No: FL-2016-000015, High Court of Justice Chancery Division, *Singularis Holdings Ltd (In Official Liquidation) (A Company Incorporated in the Cayman Islands) v. Daiwa Capital Markets Europe Ltd*, 16/02/2017 [2017] EWHC 257 (Ch).

[183] X., "Geneva prosecutor ends six-year Saad/Algosaibi probe with no further action", *Reuters*, 20 August 2015, http://uk.reuters.com/article/algosaibi-debt-swiss-idUKL5N10V3OV20150820.

[184] S. Kerr, "Cayman court finds Saudi companies complicit in $126bn fraud", *Financial Times*, 1 June 2018, https://www.ft.com/content/0ec19150-65a4-11e8-90c2-9563a0613e56.

[185] The Saga also has a greatly politicised aspect with certain English bankers working for the defunct Bahraini Awal bank - which was supposedly a "front" for illegal money transferring by Mr Al. Sanea- filing a complaint at the United Nations Human Rights Council (UNHCR), as they were subject to a travel ban and investigations by the Bahraini Central Bank. See: H. Wilson, "UK Bankers take Bahrain to court over human rights' violation'", *The Telegraph,* 17 April 2011, http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/8456570/UK-bankers-take-Bahrain-to-court-over-human-rights-violation.html & http://taifinfocenter.blogspot.com/.
In the case of the other "front" bank, the International Banking Corporation, the American CEO escaped the island by illegal means via a boat operated by ex CIA-agents.

[186] The family also reportedly has a Bahraini branch.

[187] The original holding AHAB defaulted in 2009. It seems a new family holding has been set up: Khalifa A. Algosaibi Holding Company. This Holding consists of 15 operational subsidiaries. See: http://www.algosaibi-holding.com/index.html.

[188] For example: AHAB was well known for holding the distribution rights for Pepsico products in Saudi Arabia.

conglomerate, have been at loggerheads since 2009 when their businesses were unable to repay creditors who had advanced billions of US dollars. The collapse sparked a storm of legal actions around the world, with the Al-Gosaibis alleging fraud, forgery and theft against Mr Al Sanea, charges that he has consistently denied and fought in law courts on three continents."[189]

An ad-hoc coalition of international banks[190] commenced litigation in the UK. After having received a favourable English judgment, the banks sought to enforce that judgment in Saudi Arabia, where most of the assets of AHAB are held. The enforcement of the UK judgment in Saudi Arabia proved highly problematic and extremely time consuming. The affected local Saudi banks decided to plead their case domestically in Saudi Arabia. Here too, the enforcement of the decision rendered by the SAMA committee (Saudi Arabian Monetary Agency) in favour of the Saudi banks was highly problematic and contentious. Ultimately, the government of Saudi-Arabia itself had to intervene. It ordered the establishment of a special tribunal in the city of Al-Khobar, the home city of the AL-GOSAIBI family and of Mr. AL SANEA. This tribunal, consisting of just two (!) judges, has been designated by the Saudi government to be exclusively competent for the execution and follow-up of all (domestic and foreign) judgments rendered and settlements reached in this complex and multi-billion dollar saga.[191]

This saga is seen to be extremely problematic and embarrassing for Saudi Arabia, as it brings to global attention the obvious gaps and significant failings of the Saudi judicial system and its financial services oversight authority, SAMA.[192] Despite the impressive modernisation efforts in all sectors and the development of a more robust legal framework, different rules still seem to apply when dealing with the government or influential families. A leaked US diplomatic cable discussing the AL-GOSAIBI saga illustrates this perfectly: the cable mentions that both the AL-GOSAIBI family and AL-SANEA family actively lobbied leading members of the Saudi royal family to directly intervene, highlighting in no small manner the lack of impartiality of the SAMA committee and the courts and the absolute power of the Saudi royal family in all matters within its borders.[193]

Again, we see the need for thoroughly understanding the local customs and traditions to fully grasp some underlying reasons for certain decisions. The order to freeze the assets came directly from the Saudi Arabian King, and had two major effects: the first is a practical effect i.e. the assets could no longer be moved beyond Saudi Arabian borders, as well as serving as a signal to the international parties seeking justice that the Saudi Arabian government is seeking to accommodate their requests. The second concerns the signal it sends to the AL-SANEA family and the wider society. True to their *Bedu* origins, where the concept of honour rules supreme, the overt disapproval by the King himself tarnishes the good name and reputation of the AL-SANEA family for years, if not decades. To date, despite impressive investment of time, resources and effort on three continents, no formal execution of any judgment or settlement in Saudi Arabia in this saga has yet been confirmed, although things seem to be moving forward due to a new bankruptcy law. In January 2020, it was reported that a settlement was finally in sight.[194]

---

[189] F. Kane, "Saudis intervene in Gosaibi dispute", *The National*, 23 April 2016, http://www.thenational.ae/business/economy/saudis-intervene-in-gosaibi-dispute.

[190] Such as HSBC and Standard Chartered.

[191] F. Kane, *The National*, 23 April 2016.

[192] For example, Saudi Arabia has only had a proper bankruptcy law since late 2018.

[193] See wikileaks cables 09DHAHRAN116_a & 09RIYADH976_a.

[194] F. Kane, "Al-Gosaibi settlement in sight after breakthrough court ruling", *Arab News*, 2 January 2020, https://www.arabnews.com/node/1607626/business-economy.

VI. General Conclusion – The Arabian Veil

"Behind the laws of all GCC Countries and in the mind of an Arabian business, counsel or arbitrator, lies a rich layer of Sharia and local traditions. Without keeping this in mind, a western jurist cannot grasp the essence of doing business or litigating in the Arab Middle East."

Throughout this paper, I argued that the recognition and enforcement of foreign (non-GCC/Arab) judgments in this region of the world is a delicate balancing act between law, politics, religion and local culture. A lack of knowledge and availability of information also seems to affect the major international companies and international (Anglo-American) law firms active in the region.[195] Local GCC lawyers and counsel are likewise affected by this issue, as many are trained abroad in common law jurisdictions in the UK or USA -due to historical reasons-, only to return to practice in their native civil law jurisdictions.

This partially explains why many international and local companies decide to designate English common law and English courts to govern their contracts: all parties understand and trust that system. The establishment of the DIFC and QFC courts -amongst others- with established common law judges must be seen in this light. Yet the fact remains that it is bizarre that two Kuwaiti companies contracting with one another would decide to designate English law and court as being applicable to their contract, whilst the majority of their assets are based in Kuwait. Such clauses tend to often be inserted if their legal advisors are Anglo-American law firms. Whilst it may be true that English courts are admired for their reasoning and impartiality, and certainly have experience with complex, international cases, in the end the parties will still have to then enforce the UK judgment in Kuwait in order for it to be effective, or start new proceedings in Kuwait itself. As this paper clarified, doing just that is slow and costly with uncertain results. Another negative side effect of this over-dependence on UK courts is that the local judges cannot acquire the necessary experience to deal with complex cases; as such cases simply fail to reach them. Establishing new "foreign-run and foreign-system" courts such as the DIFC is simply transferring the problem to a new zone instead of solving the deeper issues at the heart of all GCC states: the lack of an experienced legal and judiciary elite. However, even the enforcement of a DIFC judgment outside the zone itself is still not without troubles. In my opinion, establishing a specialised yet embedded local court such as the BCDR seems to be a better solution.

What about the domestic system? It appears more closed and inefficient than it really is, which unfortunately pushes many companies to move their cases abroad or to pursue (expensive) arbitration; the courts are trailing behind in showcasing their attractiveness to the investment community. Whilst the local economies may have gone global, the possibilities of using the local legal system remain shrouded in a veil of mystery to most: increased transparency by the local courts will lead to increased interest, better legal scholarship and training, as well as facilitating the exchange of new ideas. More foreign research and trust in the local legal courts and systems would gradually but surely follow.

Yet for all of the things that could be improved, in its current state, the local system is quite useful and dependable for local and regional parties. A party wishing to enforce a foreign Arab judgment (via the Riyadh Convention) or a GCC judgment (via the GCC protocol) will have a high likelihood in succeeding due to the available legal mechanisms and the benefit of the strong historical, cultural and religious connections. However, when dealing with wealthy, well-connected families or a company connected to the state, different rules do seem to apply, even for local and regional companies. As is illustrated above during the analysis of the Al-Gosaibi case, this definitely applies to Saudi-Arabia, where even the recognition and enforcement of another GCC judgment can never be taken for granted, and even less so for a foreign judgment.

[195] Note that most international law firms in the region are Anglo-American.

Another point to be made is that due to Brexit, the EU will lose both an influential force in the region and its legal "bridge" to the GCC region.[196] Depending on the outcome of the Brexit negotiations, it might no longer be possible that a UK judgment will be automatically enforceable within another EU member state and, as a result, the UK will no longer be able to function as the EU's conduit to the region.[197] It is imperative that an alternative legal bridge be constructed in order to maintain an effective link with this crucial region. Therefore, the EU, as a trade bloc, should enter into negotiations on a bilateral/multilateral treaty for the mutual recognition and enforcement of commercial judgments[198] with the UAE and/or other GCC states, as an increasing number European companies are seeking new opportunities in this economically strategic region.[199] Such a treaty should establish a clear framework to which national courts can refer to when dealing with the question if and when to recognise and enforce a foreign judgment.[200] A well-functioning framework would certainly help foster closer economic cooperation and accompanying economic growth, as well as permit SME's lacking the (legal) resources of major companies to become active in the region. A vital point that would smoothen such negotiations is the simple yet neglected fact that the EU and the GCC states share a common civil law heritage. More legal exchanges and trainings should accompany such a deal to foster greater cross-cultural legal understanding.

The whole region, especially Saudi-Arabia, is in flux, politically, economically and legally.[201] As a result, it is impossible to predict how this fascinating part of the world will continue to develop. This paper hopes to spark further interest by the European- and international legal academics and business lawyers in the Arabian Gulf region. Perhaps an important step has already been made: Saudi Arabia was an active participant during the discussions of the adopted 2019 Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters, drafted by the Hague Conference on Private International Law.[202] It does however remain to be seen if the GCC states ratify this Convention...

---

[196] With Brexit, the UK could perhaps also open an international finance district in London, with less strict regulation and lower taxes. There have been suggestions by former PM May herself. See: T. Young, "May threatens financial centre model in Brexit speech", *International Financial Law Review*, Jan 17, 2017.

[197] A company having a UK judgment now can enforce such a judgment without any issues in the EU and with great ease in many regions. This was just one of the reasons why London is/was a great legal capital. See: X., " What Rules Will Apply to Jurisdiction and the Enforcement of Judgments After Brexit?", 11 May 2020, https://www.latham.london/2020/05/what-rules-will-apply-to-jurisdiction-and-the-enforcement-of-judgments-after-brexit/.

[198] For family- and personal status judgments the systems might just be too different to bridge. The French cases involving the Paris Convention refused any Emirati family law judgments...

[199] For example the major Belgian Dredging Company *De Nul* already has 2 offices in 2 different GCC countries (the UAE and Saudi-Arabia). See: http://www.jandenul.com/nl/contact/contactadressen/azie.

[200] Such a treaty could be inspired by the existing and aforementioned Paris Convention on the Recognition and enforcement of foreign judgments between France and the UAE. Such talks could perhaps also be coupled to the stalled negotiations on a EU-GCC free trade agreement.

[201] See for example the 2017 corruption purges in Saudi-Arabia. See: A. Al Omran & S. Kerr, "Saudi Arabia confronts legacy of corruption", *Financial Times*, 12 November 2017, https://www.ft.com/content/f5a9340e-c60f-11e7-a1d2-6786f39ef675.

[202] HCCH, "It's done: the HCCH 2019 Judgments Convention has been adopted!", 8 July 2019, https://www.hcch.net/en/news-archive/details/?varevent=687.

ACTUALITEIT/ACTUALITÉ

Regelgeving / Réglementation

1. Wijziging van artikel 31 WIPR

Wet van 31 juli 2020 houdende diverse dringende bepalingen inzake justitie.
Deze wet is op 7 augustus 2020 gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

Modification de l'article 31 CODIP

Loi du 31 juillet 2020 portant dispositions urgentes diverses en matière de justice.
Cette loi a été publiée le 7 août 2020 au Moniteur belge.

2. Omzendbrief over de modernisering en informatisering van de burgerlijke stand

Omzendbrief van 24 augustus 2020 tot wijziging van de omzendbrief van 19 maart 2019 over de modernisering en informatisering van de burgerlijke stand.
Deze omzendbrief is op 28 augustus 2020 gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

Circulaire relative à la modernisation et l'informatisation de l'état civil

Circulaire du 24 août 2020 modifiant la circulaire du 19 mars 2019 relative à la modernisation et l'informatisation de l'état civil.
Cette circulaire a été publiée le 28 août 2020 au Moniteur belge.

3. Inwerkingtreding van het Verdrag van Den Haag van 13 januari 2000 inzake de internationale bescherming van volwassenen

België heeft het Verdrag van Den Haag van 13 januari 2000 inzake de internationale bescherming van volwassenen geratificeerd.

Het verdrag zal in werking treden op 1 januari 2021 (zie Wet van 10 maart 2019 tot tenuitvoerlegging van het Verdrag van `s-Gravenhage van 13 januari 2000 inzake de internationale bescherming van volwassenen, gewijzigd bij artikel 4 van de Wet van 11 december 2019 houdende wijziging van diverse bepalingen inzake overgangsregeling en inwerkingtreding betreffende Justitie).

Entrée en vigueur de la Convention de La Haye du 13 janvier 2000 sur la protection internationale des adultes

La Belgique a ratifié la Convention de La Haye du 13 janvier 2000 sur la protection internationale des adultes.

La convention entrera en vigueur le 1er janvier 2021 (voir la Loi du 10 mars 2019 de mise en oeuvre de la Convention de La Haye du 13 janvier 2000 sur la protection internationale des adultes, telle que modifiée par l'article 4 de la Loi du 11 décembre 2019 modifiant des dispositions diverses transitoires et relatives à l'entrée en vigueur en matière de Justice).